

Positieflijst



Nicolien Jansen

Aeres Hogeschool Dronten

21-1-2019



AERES
HOGESCHOOL

Afstudeerwerkstuk Positieflijst *“Tien jaar positieflijst”*
Een evaluatie van de positieflijsten en een advies voor de toekomst

Naam student: Nicolien Jansen

Opleiding: Diergezondheid en management

Major: Dier- en veehouderij

Plaats: Dronten

Datum: 21 januari 2019

Afstudeerdocent: Paola Metman

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerwerkstuk met als onderwerp de positieflijst (officieel huis- en hobbydierenlijst). De positieflijst is een lijst waar namen van diersoorten op staan die wel of niet gehouden mogen worden door particulieren. In dit werkstuk zal de naam positieflijst gebruikt worden, omdat deze naam veruit de meeste bekendheid heeft ondanks dat de lijst een naamsverandering heeft ondergaan.

Graag wil ik Paola Metman bedanken voor de begeleiding tijdens het schrijven van mijn afstudeerwerkstuk. Daarnaast wil ik ook alle personen en organisaties bedanken die mij hebben geholpen bij het schrijven van dit werkstuk.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Nicolien Jansen

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	6
Abstract	7
1. Inleiding.....	8
1.1 Aanleiding en relevantie	8
1.1.1 Problemen	8
1.1.2 Ontwikkelingen in wet- en regelgeving	8
1.1.3 Voorstanders	10
1.1.4 Tegenstanders	10
1.1.5 Ontwikkelingen.....	10
1.1.6 Theoretisch kader en knowledge gap	11
1.2 Hoofd- en deelvragen	12
1.3 Doelstelling.....	12
2. Aanpak	13
2.1 Onderzoeksmethode	13
2.2 Praktijkonderzoek.....	13
2.3 Literatuuronderzoek.....	13
2.4 Betrouwbaarheid verzamelde gegevens	14
3. Ontwikkeling van de positieflijst.....	15
3.1 Waarom een positieflijst	15
3.2 Tijdlijn.....	15
3.3 Rol van stakeholders	17
3.4 Opstellen van de positieflijsten	18
3.4.1 Systematiek WUR (2009-2017).....	18
3.4.2 Systematiek WAP (heden)	20
3.4.3 Risico analyse	21
3.4.4 Advies zoönose.....	21
3.4.5 Diersoorten.....	22
4. Evaluatie positieflijsten	24
4.1 Positieflijsten ongeldig verklaard.....	24
4.2 Zorgvuldigheid, evenredigheid en onafhankelijkheid	25
4.3 Objectiviteit stakeholders.....	26
4.4 Gebrek wetenschappelijk onderzoek	27
4.5 Clusteren van diersoorten	27
4.6 Vernieuwde methode positieflijst 2019	27

5. Mogelijkheden voor wet- en regelgeving dierwelzijn.....	29
5.1 Minimumeisen en voorlichting van dierhouder	29
5.1.1 Eisen voor het houden van dieren	29
5.1.2 Dierhouderij in Nederland	29
5.1.3 Dierhouders in Nederland	30
5.1.4 Advies	31
5.2 Vakbekwaamheid	32
5.3 Positieflijst met aanpassingen	33
5.3.1 Houden van diersoorten door gespecialiseerde houders	33
5.3.2 Houden van diersoorten door iedereen	34
5.4 Vrijstelling voor diersoorten afschaffen	34
5.4.1 Hond	35
5.4.2 Kat	35
5.4.3 Konijn	35
5.5 Effect van de positieflijst	36
6. Discussie.....	38
6.1 Doel	38
6.2 Evaluatie onderzoek	38
6.3 Deelvragen	38
7. Conclusie en aanbevelingen	40
7.1 Deelvraag 1.....	40
7.2 Deelvraag 2.....	40
7.3 Deelvraag 3.....	40
7.4 Hoofdvraag.....	41
7.5 Aanbevelingen.....	42
Literatuur	43
Bijlage 1. Interviewvragen	48
Bijlage 2. Uitwerkingen interviews stakeholders.....	50
Dibevo	50
Stichting AAP	52
Erna Philippi-Gho.....	60
Kleindierpark	63
Bonder Exotics.....	65
Bijlage 3. Cijfers bijzondere diersoorten in Nederland	67
Bijlage 4. Schematische weergave van het beoordelingsproces positieflijst 2015 en 2017	68
Bijlage 5. Dierenpret Exoknaag en Terraria 2018 Houten	69

Bijlage 6. Beschrijving van de risicoklassen positieflijst 2019	70
---	----

Samenvatting

In Nederland is het mogelijk om bijna iedere diersoort te houden, behalve een paar beschermde soorten. Sinds 1992 is men bezig om daar verandering in te brengen en in 2009 kreeg de Wageningen UR Livestock Research de opdracht om een methode te ontwikkelen zodat getoetst kon worden welke zoogdiersoorten kunnen worden gehouden zonder een gevaar te zijn voor mens, dier en milieu.

Deze methode werd gebruikt om zoogdiersoorten te beoordelen en te plaatsen op een positieflijst, een lijst met diersoorten die mogen worden gehouden. In 2015 en 2017 zijn er positieflijsten opgesteld en met de ingang van deze lijsten werd het verboden om een groep zoogdiersoorten te houden. Echter was niet iedereen het eens met de manier waarop de positieflijsten waren ontwikkeld en daarom stapte een vertegenwoordiger van een groep dierhouders naar de rechter. In maart 2017 deed het College van Beroep voor het bedrijfsleven uitspraak dat de methode van de Wageningen UR Livestock Research juridisch niet houdbaar was en veegde daarmee de positieflijsten van tafel. Halverwege 2019 moet er een nieuwe positieflijst zijn samengesteld aan de hand van een nieuwe methode.

Om er achter te komen wat de standpunten van de stakeholders in de diersector zijn over de positieflijst, zijn er interviews afgenomen. Daarnaast is er een ook literatuuronderzoek gedaan om de volgende hoofdvraag te kunnen beantwoorden:

Hoe moet de nieuwe wet- en regelgeving omtrent dierenwelzijn van exotische dieren verschillen van de vorige positieflijsten om voldoende draagvlak te krijgen onder de stakeholders?

Een van de uitkomsten van het onderzoek is dat ook de nieuwe methode van de positieflijst 2019 juridisch niet houdbaar is. Daarnaast is slechte één van de geïnterviewde stakeholders alleen tevreden wanneer er opnieuw een positieflijst komt. De andere stakeholders zien liever dat er voorschriften ontwikkeld worden voor iedere in Nederland gehouden diersoort, zodat op die manier welzijnsproblemen worden opgelost.

Aan de hand van de gevonden informatie zijn er een aantal aanbevelingen geformuleerd. De eerste aanbeveling is het opstellen van eisen waaraan de huisvesting en verzorging van dieren in Nederland aan moet voldoen. Wanneer er toch een positieflijst zal komen, dan is het advies om deze eerst aan te passen zodat er geen grote fouten meer in zitten. Anders zal er zeker bezwaar tegen worden gemaakt. De laatste aanbeveling is om verkoopkanalen beter te gaan reguleren, zodat niet iedereen aan een lastig te houden dier kan komen zonder daar de nodige kennis en ervaring voor te hebben.

Abstract

In the Netherlands it's possible to keep nearly every animal species, with the exception of a few protected species. Since 1992 people have been trying to change this and in 2009 Wageningen UR Livestock Research was given the assignment to develop a method by which animal species could be assessed to see if they could be kept without being a danger to humans, other animals and the environment.

This method has been used to assess mammal species for placement on a positive list, a list of species suitable to be kept. In 2015 and 2017 positive lists have been put together and with these lists a group of mammal species was no longer legal to be kept. Not everyone agreed with how the lists were put together and that's why an organization representing a group of animal owners went to court. In March of 2017 the College van Beroep voor het bedrijfsleven stated that the method developed by Wageningen UR Livestock Research wasn't juridically valid and destroyed it. Halfway through 2019 a new method will have been developed along with a new positive list.

To discover what the stakeholders' viewpoints are on the positive list, interviews were conducted. A literature study was also done to answer the following question:

In which way does the legislation on welfare of exotic animals need to change compared to previous positive lists to make sure stakeholders will endorse it?

One of the results of the study is that the method used for the new positive list 2019 is also not juridically valid. Only one of the interviewed stakeholders will only be satisfied with a new positive list. The others stakeholders would rather see regulations on animal keeping for all animal species kept in the Netherlands so welfare problems can be solved.

Using the information found during the study a few recommendations have been formulated. The first is the development of regulations on housing and care for animal species kept in the Netherlands. When the government decides to implement another positive list, it is recommended to make sure it is juridically valid, otherwise it will be opposed in court. The last recommendation is to regulate sale channels, to make sure not everyone can buy an animal which is hard to keep.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en relevantie

In Nederland kan men als particulier bijna ieder dier als huisdier houden, met uitzondering van sommige beschermde en bedreigde diersoorten. De laatste jaren is er meer belangstelling gekomen voor dierwelzijn, met daarbij maatschappelijke discussies over het houden van dieren in gevangenschap. Zo is het sinds 15 september 2015 niet langer toegestaan om wilde zoogdieren te gebruiken voor entertainment in circussen of andere rondreizende tentoonstellingen (RVO, 2015). Ook dierentuinen en dolfinaria hebben het steeds zwaarder vanwege de maatschappelijke discussie over het houden van dieren (Hartman, 2018).

Waar er voor sommige (vaak bedreigde) diersoorten strenge regels gelden voor het houden van deze dieren, de fokkerij en de handel, gelden er voor de meeste diersoorten geen speciale regels of wetten. Dit heeft er voor gezorgd dat particulieren in Nederland exotische dieren kunnen houden als huisdier. Deze ontwikkeling heeft dilemma's doen ontstaan omtrent dierwelzijn, milieu en volksgezondheid. Een probleem is dat deze diersoorten soms moeilijk te voorzien zijn in de natuurlijke behoeftes. Wanneer het gaat om exotische of uitheemse dieren, dan wordt hiermee bedoeld dat de diersoort niet van nature in het betreffende land voorkomt en vaak niet tot nauwelijks gedomesticeerd is (Schuppli & Fraser, 2000).

1.1.1 Problemen

Het niet voorzien in natuurlijke behoeftes kan zich uiten in stereotiep of abnormaal gedrag, agressie, ziekte of sterfte (Garner, 2005). Een voorbeeld hiervan is het ontstaan van gebreken en ziektes bij de diersoort degoe (*Octodon degus*). Dit knaagdier is een uitheemse diersoort uit Chili en wordt steeds vaker als huisdier gehouden. Uit onderzoek is gebleken dat uit een groep van 300 degoes die binnen een tijdvak van drie jaar voor een controle werden binnen gebracht bij een kliniek, slechts 38 dieren gezond waren. De meest voorkomende gebreken waren tandproblemen, huidproblemen en cataract (staar). Uit het onderzoek is gebleken bijna alle geconstateerde gebreken veroorzaakt werden door een slecht dieet, automutilatie en ondeskundige verzorging (Jekl et al., 2011).

Een ander gevaar van het houden van exotische dieren is dat zij kunnen ontsnappen en zich in Nederland kunnen vestigen en voortplanten. In het geval van een aantal dier- en plantensoorten lukt dit zo goed, dat zij inheemse soorten verdringen (Shirley & Kark, 2015). In de EU geldt vanaf 1 januari 2015 de Europese verordening 1143/2014. Hierin is vastgelegd wat er gedaan moet worden met invasieve soorten, zoals de wasbeer en beverrat. Zo is het bijvoorbeeld niet toegestaan om invasieve soorten te verkopen, er mee te fokken of te importeren.

Hoewel veel dieren zich in gevangenschap kunnen voortplanten, worden er dieren gevangen uit het wild om te verkopen als huisdier. Op Nederlandse luchthavens worden ieder jaar beschermde dieren of producten van beschermde dieren onderschept die illegaal het land binnen komen. In een periode van vijf jaar, van 2011 tot en met 2015, kreeg de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) ruim 2500 illegale dieren binnen die in beslag waren genomen (NOS, 2016). Voor de invoer van niet beschermde dieren uit Europa (behalve hond, kat of fret) is enkel een gezondheidsverklaring nodig van een dierenarts (Rijksoverheid, z.d.). Voor niet beschermde dieren van buiten Europa gelden specifieke regels per land van invoer, maar dieren zoals kleine zoogdieren kunnen vaak gewoon worden geïmporteerd (Rijksoverheid, z.d.).

1.1.2 Ontwikkelingen in wet- en regelgeving

Het is onduidelijk hoeveel houders van exotische dieren er zijn in Nederland, mede omdat er geen

plicht is om te melden dat men een exotisch dier in bezit heeft. Wel blijkt uit onderzoek dat er in 2015 200.000 fretten, 500.000 knaagdieren, 3.9 miljoen zang- en siervogels, 650.000 reptielen en 18 miljoen aquarium- en vijvervissen aanwezig waren in Nederland (HAS Hogeschool, HAS Kennistransfer & Bedrijfsopleidingen Den Bosch, & Faculteit Diergeneeskunde Utrecht, 2015). Verdere informatie en uitleg over deze cijfers is te vinden in bijlage 3.

Om de regels omtrent het houden van dieren te verscherpen, is er in 2006 een zogenaamde positieflijst opgesteld door de Raad van Dieraangelegenheden (RDA) (Ipema, Koene, De Mol, & Hopster, 2010). Op deze lijst staan namen van diersoorten die wel of niet gehouden mogen worden door particulieren. Momenteel heeft er in Nederland alleen een positieflijst voor zoogdieren bestaan, maar er zijn plannen om lijsten op te stellen voor de overige diersoorten zoals vogels en reptielen. Diersoorten op de lijst vallen binnen één van twee of drie verschillende categorieën. Categorie 1 bestaat uit diersoorten die zonder aanvullende eisen gehouden mogen worden. Categorie 2 bestaat uit diersoorten die gehouden mogen worden, maar waar wel aanvullende houderij-eisen voor gelden. Onder categorie 3 vallen alle dieren die ongeschikt zijn bevonden als huisdier. Niet alle verschillende positieflijsten hadden een categorie 2 (LICG, z.d.).

Het Ministerie van EZ heeft Wageningen UR Livestock Research in juni 2009 opdracht gegeven om voor het in werking treden van de Wet dieren een methode te ontwikkelen om betrouwbaar te kunnen toetsen of een dier gehouden kan worden zonder het schaden van dierenwelzijn en de volksgezondheid. Vooralsnog moest deze methode alleen gelden voor zoogdieren. Hieruit zijn de rapporten 345, 408 en 701 voortgekomen, die zijn samengesteld door wetenschappelijk onderzoek en praktijkkennis te combineren (Ipema, Koene, De Mol, & Hopster, 2010; Ipema, Koene, & De Mol, 2011; Koene, Ipema, & De Mol, 2013).

In 2009 heeft België als eerste land in Europa een positieflijst gekregen. Voordat de lijst in werking trad, maakten een aantal partijen bezwaar. Dit waren de Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers en de vakorganisatie ANDIBEL. Zij waren van mening dat er een handelsbelemmering zou ontstaan tussen de Europese lidstaten, wanneer er in één van deze lidstaten een verbod zou zijn op het houden, verhandelen en invoeren van bepaalde diersoorten. Uiteindelijk heeft men aan het Europese Hof gevraagd of het wel is toegestaan dat een lidstaat de handel in dieren kan beperken. Daarnaast werd gevraagd of het is toegestaan dat een lidstaat de handel in dieren beperkt op grond van dierenwelzijn, als dit ook gedaan kan worden door wetgeving die minder beperkingen geeft voor de handel in dieren binnen de EU. Het Europese Hof heeft uiteindelijk besloten dat, wanneer het doel gerechtvaardigd is, een lidstaat een verbod op het houden, verhandelen en invoeren van een bepaalde diersoort mag instellen. Dit mag echter alleen wanneer dit doel niet bereikt kan worden met minder beperkende regels. Of een verbod gerechtvaardigd is, wordt getoetst aan een drietal overwegingen, namelijk:

- Het dierenwelzijn moet worden gewaarborgd.
- De gezondheid van levende personen en dieren moet worden beschermd.
- Wanneer er kans is op een ecologische bedreiging, door bijvoorbeeld het ontsnappen van dieren in gevangenschap.

Ook moet er worden nagegaan dat wanneer er positieflijsten worden opgesteld, deze zijn opgesteld aan de hand van objectieve informatie en niet discriminerend zijn. Daarnaast moet een diersoort via een makkelijke, toegankelijke procedure binnen een redelijke termijn op de lijst geplaatst kunnen worden. Bij een weigering moet het duidelijk zijn waarom deze diersoort niet op de positieflijst is

toegelaten, dit moet gebaseerd zijn op één van de drie eerder genoemde overwegingen. Dit alles staat vastgelegd in het Andibel arrest (Arrest C-219/07) van 19 juni 2008.

1.1.3 Voorstanders

Een groot voorstander van de positieflijst is Stichting AAP, een opvang voor uitheemse zoogdieren. Zij vangen uitheemse zoogdieren op vanuit heel Europa en willen graag dat de toestroom van achtergelaten en slecht behandelde dieren stopt. In de opvangcentra in Almere en Spanje krijgen zij dieren binnen die zijn achtergelaten of afgestaan door mensen. Soms zijn deze dieren er slecht aan toe. Stichting AAP wil daarom dat mensen deze dieren niet meer mogen houden, zodat de dieren ook niet slecht behandeld kunnen worden (Stichting AAP, z.d.). Net als Stichting AAP is de Dierenbescherming een voorstander van de positieflijst. Ook de Dierenbescherming ziet te veel aantasting van dierenwelzijn, omdat er in Nederland exotische dieren mogen worden gehouden (von Jessen, 2017).

1.1.4 Tegenstanders

De brancheorganisatie Dibevo heeft in 2014 aangegeven geen voorstander te zijn van de positieflijst en riep mensen op om een petitie te tekenen tegen de lijst. Dibevo vindt het kwalijk dat de positieflijst niet is ontwikkeld vanwege excessen, maar om wetgeving voor dieren verder in te vullen. Deze reden komt niet terug in het Andibel arrest en de Nederlandse positieflijst is daarom volgens Dibevo in strijd met dit arrest (Dibevo, 2014). Ook is Dibevo van mening dat de methode die is ontwikkeld door Wageningen UR Livestock Research te weinig herkenning geeft voor houders van exotische dieren, omdat deze puur theoretisch is en geen relatie heeft met de realiteit van de houderij. Daarom wil Dibevo liever dat er bij aankoop van ieder dier voldoende informatie wordt gegeven en dat onervaren houders op een andere manier dan een verbod niet zomaar aan lastig te houden diersoorten kunnen komen (Dibevo, 2014).

In het verleden is er meerdere malen geprobeerd om de positieflijst in te voeren. De Stichting Verantwoord Huisdierbezit (PVH) spande meerdere malen een rechtszaak aan tegen de invoering van de lijst. PVH is een samenwerking van verschillende organisaties en verenigingen in de huisdiersector. De organisatie heeft als doel de belangen van huisdierbezitters te behartigen, samen met andere organisaties in de huisdiersector (Gubbels, z.d.). De PVH heeft meerdere argumenten waarom de organisatie tegen de positieflijst is. Zo zou de commissie die de diersoorten moest beoordelen, voor een deel bestaan uit stakeholders die tegen het houden van dieren zijn en dus niet onafhankelijk zijn. De PVH bedoelt hiermee de stakeholders Stichting AAP en de Dierenbescherming. Ook zouden de adviezen gebaseerd zijn op niet-wetenschappelijke gegevens. PVH is van mening dat er in plaats van een verbod, beter bindende houderijvoorschriften ontwikkelt kunnen worden (Platform Verantwoord Huisdierbezit, z.d.).

1.1.5 Ontwikkelingen

In maart 2017 concludeerde het College van Beroep voor het bedrijfsleven (het CBb) dat de positieflijst niet onafhankelijk is opgesteld. De eerder genoemde stakeholders, inclusief de stakeholders Dibevo en PVH, zouden niet onafhankelijk zijn en de adviezen zouden niet aantoonbaar gecontroleerd zijn door een onafhankelijke commissie. Geen van de stakeholders mag daarom meewerken aan het ontwikkelen van een nieuwe positieflijst, omdat onafhankelijkheid niet te garanderen is. Op 28 maart 2017 vernietigde de rechter de positieflijsten uit 2015 en 2017, omdat deze beide volgens dezelfde methode ontwikkeld waren (Platform Verantwoord Huisdierbezit, z.d.).

In juni 2017 werd door het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) besloten dat er een nieuwe systematiek moest komen voor het beoordelen van diersoorten, de methode die is beschreven door Wageningen UR Livestock Research is dus niet langer in gebruik. Op 5 februari 2018

stuurde minister Schouten (LNV) een verzamelbrief aan de Tweede Kamer met daarin de belofte dat er midden 2018 meer duidelijkheid zou komen over de nieuwe methode die gebruikt zou worden voor het opstellen van de positieflijst. Om de nieuwe systematiek te ontwikkelen, is er een team van nationale en internationale experts op het gebied van dierenwelzijn gevraagd om tot een advies te komen (Schouten, 2018a). Op 12 november 2018 heeft minister Schouten een brief gestuurd met daarin informatie over een nieuwe positieflijst, de huis- en hobbydierenlijst. Het eerste deel, het ontwikkelen van een toetsingskader, is in gang gezet en in 2019 zal er een lijst van diersoorten die gehouden mogen worden op internet worden geplaatst (Schouten, 2018b).

1.1.6 Theoretisch kader en knowledge gap

Ten eerste is er bekend dat er houders van exotische dieren zijn in Nederland die hun dieren achterlaten bij asielen, opvangcentra en kinderboerderijen. Ook is er bekend dat deze dieren niet altijd gezond zijn. Hieruit is op te maken dat er mensen zijn in Nederland die hun dieren niet op de juiste manier houden. Er is bekend dat de positieflijsten die in het verleden zijn opgesteld, ongeldig zijn verklaard door het CBb. Uit informatie gedeeld door het ministerie van LNV blijkt dat er momenteel een nieuwe groep onderzoekers bezig is met het opstellen van een andere, simpelere methode voor het beoordelen of diersoorten geschikt zijn om gehouden te worden en dat deze in 2018 zal worden bekend gemaakt. Ook is het bekend dat meerdere stakeholders belang hebben bij het ontwikkelen van nieuwe wet- en regelgeving omtrent het dierenwelzijn van exotische diersoorten, namelijk Dibevo, PVH, Stichting AAP en de Dierenbescherming. De voornaamste stakeholders zijn de houders van exotische dieren, deze zijn vertegenwoordigd door overkoepelende organisaties zoals de Dibevo en PVH. Bekend is dat ook de nieuwe wet- en regelgeving rekening zal moeten houden met het Andibel arrest. In het verleden is dit volgens de stakeholders Dibevo en PVH niet gebeurd. Geen van de stakeholders Dibevo, PVH, Stichting AAP en Dierenbescherming zal meewerken aan het ontwikkelen van de nieuwe methode, omdat de stakeholders niet onafhankelijk zijn. Dibevo en PVH zijn tegen de positieflijst en Stichting AAP en de Dierenbescherming zijn voor de positieflijst.

Onbekend is hoeveel houders van exotische dieren er precies zijn in Nederland en hoeveel dieren deze houders gezamenlijk bezitten. Daarnaast is het niet duidelijk hoeveel van deze dieren op een manier gehouden worden waardoor hun welzijn in gevaar komt. Het is niet duidelijk of de vorige positieflijsten daadwerkelijk in strijd waren met het Andibel arrest en of de nieuwe wet- en regelgeving dat ook zal zijn. Het is helemaal niet zeker in hoeverre de nieuwe wet- en regelgeving zal verschillen van de oude lijsten. Minister Schouten heeft laten weten dat er een heel nieuw, onafhankelijk team bezig is met het ontwikkelen van een nieuwe methode. Kritiek op de oude positieflijsten is dat er informatie was gebruikt die niet wetenschappelijk onderbouwd is. Bovendien is er geen onderzoek gedaan naar alle beoordeelde zoogdiersoorten. Tenzij deze informatie nu wel beschikbaar is, zal de nieuwe wet- en regelgeving misschien wel dezelfde mankementen vertonen als de positieflijsten. Als laatste is er niet duidelijk waarom er niet onder alle stakeholders voldoende draagvlak is voor de positieflijst, wat er precies fout is gegaan bij het ontwikkelen van deze lijsten en of er misschien een andere methode is die er voor zal zorgen dat het beoogde doel (verbeteren van dierenwelzijn bij exotische dieren) behaald zal worden.

Het is duidelijk dat alle stakeholders die betrokken zijn bij de problematiek rond de positieflijst, dit zijn dit om dezelfde reden. Alle betrokkenen willen dat exotische dieren in Nederland op een goede en deskundige manier verzorgd worden en dat dierenwelzijn hierbij voorop staat. Het verschil tussen de stakeholders is dat dit doel op verschillende manieren bereikt kan worden.

1.2 Hoofd- en deelvragen

De volgende hoofdvraag staat centraal in dit afstudeerwerkstuk, namelijk:

Hoe moet de nieuwe wet- en regelgeving omtrent dierenwelzijn van exotische dieren verschillen van de vorige positieflijsten om voldoende draagvlak te krijgen onder de stakeholders?

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, worden de volgende deelvragen uitgewerkt, namelijk:

1. *Op welke manier is de systematiek voor de positieflijsten precies ontwikkeld?*
2. *Welke fouten zijn er gemaakt tijdens het ontwikkelen van de systematiek die gebruikt is voor het opstellen van de voorgaande positieflijsten?*
3. *Welke andere mogelijkheden voor wet- en regelgeving zijn er om het dierenwelzijn van exotische dieren te waarborgen?*

1.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om te kijken op welke manieren er draagvlak kan worden gecreëerd onder de stakeholders voor de toekomstige nieuwe wet- of regelgeving. Onder de stakeholders vallen Dibevo, PVH, Stichting AAP en de Dierenbescherming. Uiteraard zijn er nog andere stakeholders, maar deze vier organisaties hebben een overkoepelende functie. Dibevo is een brancheorganisatie en PVH is een overkoepelende organisatie voor houders van (exotische) dieren. Stichting AAP voert, samen met andere nationale en internationale dierenwelzijnsorganisaties, actie om lastig te houden dieren uit handen van ondeskundige houders te houden. De Dierenbescherming wil ook namens veel asielen en opvangcentra in Nederland de stroom van achtergelaten dieren verminderen.

Aan het einde van dit afstudeerwerkstuk zal er een advies worden gegeven aan het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, dat verantwoordelijk is voor de positieflijst. In 2019 moet er een nieuwe positieflijst komen en om te voorkomen dat er wederom geen draagvlak heerst onder (een deel van) de stakeholders, zal er worden geadviseerd op welke punten deze nieuwe wet- en regelgeving zal moeten verschillen van de voorgaande positieflijsten.

2. Aanpak

2.1 Onderzoeksmethode

Om dit onderzoek uit te voeren, zijn er interviews (kwalitatief onderzoek) gehouden met stakeholders. Onder deze stakeholders bevonden zich Dibevo, PVH, Stichting AAP en de Dierenbescherming. Er is voor deze organisaties gekozen, omdat deze nauw betrokken zijn geweest bij het opstellen van de voorgaande positieflijsten en ook altijd een uitgesproken mening hebben gehad over deze lijsten. Daarnaast is er ook gekozen voor kleinere stakeholders, zoals een dierenpark, een handelaar en een kinderboerderij, zodat er niet enkel werd gekeken naar grote overkoepelende organisaties die zeer aanwezig zijn in de media. Als laatste is er gesproken met een jurist die betrokken is geweest bij rechtszaken rondom de positieflijst, die duidelijkheid kon geven wat betreft de wetgeving omtrent de positieflijst.

2.2 Praktijkonderzoek

Voor het praktijkonderzoek zijn er interviews gehouden met enkele stakeholders. De volgende stakeholders zijn geïnterviewd:

- Namens Dibevo: Gerrit Hofstra, expert (inter)nationale wet- en regelgeving op het gebied van dieren en planten bij Dibevo.
- Namens Stichting AAP: Paul van der Wielen is senior Policy Advisor and Researcher bij Stichting AAP.
- Namens PVH: Ed Gubbels, populatiegeneticus en bestuurslid van Platform Verantwoord Huisdierbezit (PVH).
- Dierenbescherming Nederland.
- Erna Philippi-Gho, voormalig jurist voor het Ministerie van LNV. Erna Philippi-Gho is betrokken geweest bij verschillende procedures omtrent de positieflijst.
- Alexander Knoth van Kleindierpark, een klein dierenpark met een collectie exotische dieren.
- De Koperen Ezel, een kinderboerderij met een groeiende collectie exotische dieren.
- Tebbe Bonder van Bonder Exotics, een dierhouder en handelaar in exotische diersoorten.

De interviewvragen voor de stakeholders zijn terug te vinden in bijlage 1. Het doel van deze interviews was om te weten te komen wat de stakeholders graag anders willen zien in de vernieuwde wet- en regelgeving. Ook was het cruciaal om te weten te komen wat de mening is van de stakeholders over het handelen van de overige stakeholders en partijen zoals het ministerie van LNV en Wageningen UR Livestock Research. Er is nadruk gelegd op het onderbouwen van de mening van de stakeholders met feiten en cijfers, zodat deze onderbouwing kon worden gecontroleerd op objectiviteit.

2.3 Literatuuronderzoek

Voor het literatuuronderzoek is er gezocht naar wetenschappelijke bronnen. Hierbij werden databases gebruikt zoals Google Scholar, Wiley en Sciencedirect. Daarnaast zijn er rapporten van de Wageningen UR Livestock Research gebruikt, voornamelijk de rapporten die gebruikt zijn voor het ontwikkelen van de methodiek die is gebruikt voor het opstellen van de positieflijst.

Omdat de positieflijst een Nederlands fenomeen is, zijn er voornamelijk bronnen gebruikt die betrekking hadden op de situatie in Nederland. De positieflijst behoort tot een categorie wetgeving die wel is toegepast in andere landen, zoals België. Toch zijn voorbeelden uit andere landen geen maatstaaf voor de situatie in Nederland en hier is dan ook rekening mee gehouden. Voor wetenschappelijke bronnen die gaan over een diersoort en alle onderwerpen die daar mee te maken hebben zijn wel internationale bronnen gebruikt, omdat die data over de hele wereld gebruikt kan

worden. Wel is nagegaan of de gebruikte onderzoeksmethode betrouwbare resultaten gaf voor de situatie in Nederland.

Het zoekplan bestond uit het zoeken naar alle rapporten van de Wageningen UR Livestock Research die te maken hadden met het ontwikkelen van de huisdierlijst en wetgeving omtrent het houden van (exotische) dieren. Het ging hier zowel om Europese als Nederlandse wetgeving, een voorbeeld hiervan was het Andibel arrest waar in heel Europa rekening mee moet worden gehouden. Daarnaast is er gezocht naar wetenschappelijke bronnen over diersoorten zelf. Als voorbeeld de diersoort degoe (*Octodon degus*), een knaagdier uit Chili dat populair is als huisdier. Bij het zoeken van wetenschappelijke bronnen voor deze diersoort zijn de trefwoorden 'degoe', 'degu' en 'octodon degus' gebruikt.

2.4 Betrouwbaarheid verzamelde gegevens

Alle gegevens die worden verzameld zijn nagekeken op validiteit en betrouwbaarheid. Er is gebruik gemaakt van wetenschappelijke bronnen wanneer mogelijk, zoals peer-reviewed literatuur of rapporten van Wageningen UR en Wageningen UR Livestock Research. Wanneer er geen wetenschappelijke bronnen te vinden waren over een bepaald onderwerp, is er kritisch gekeken naar de bronnen die wel te vinden zijn. Zo werd er gekeken naar wie de schrijver is van de bron, of deze persoon of organisatie objectief is en wat de reden was voor het schrijven van de bron. Mochten er twijfels zijn over de betrouwbaarheid van een bron, dan werd deze niet gebruikt.

Zoals was beschreven, was het niet mogelijk om informatie te gebruiken uit andere landen wat betreft het verbieden van bepaalde diersoorten voor particulieren. België heeft een positieflijst voor zoogdieren ingesteld waar 45 soorten op staan, de rest van de zoogdieren mag enkel met een vergunning gehouden worden. Hoewel België een buurland is van Nederland, zijn er verschillen in wet- en regelgeving. De effecten die de positieflijst heeft in België zijn niet één op één te vergelijken met eventuele effecten van een positieflijst in Nederland.

3. Ontwikkeling van de positieflijst

In dit hoofdstuk zal er worden gekeken naar hoe en waarom er in het verleden positieflijsten zijn opgesteld. Ook zal er worden gekeken welke ontwikkelingen de positieflijst heeft doorgemaakt. Daarnaast zal er worden gekeken hoe de systematiek is ontwikkeld die is gebruikt om de positieflijsten op te stellen. Als laatste zal er gekeken worden naar de huidige stand van zaken.

3.1 Waarom een positieflijst

Volgens de Wet dieren uit 2014 mogen alleen diersoorten worden gehouden die zijn aangewezen door de minister (artikel 2.2 lid 1 Wet dieren). In het besluit Houders van dieren (artikel 1.4) wordt dit verder toegelicht. In de voorganger van de Wet dieren, de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren uit 1992, staat dit ook genoemd. Echter is dit deel van de wetgeving (artikel 33) destijds nooit in werking getreden. Het opstellen van een positieflijst is dus het verder invullen van de Wet dieren en niet als reactie op duidelijke gevallen van het slecht behandelen van exotische huisdieren (Gubbels, 2018).



Figuur 1 Degoe (*Octodon degus*) (Wikimedia Commons, 2011)

Uit een interview met Paul van der Wielen (bijlage 2), werkzaam bij Stichting AAP, is onder andere naar voren gekomen dat Stichting AAP al jaren de politiek aanmoedigt om met een juridisch houdbare positieflijst te komen. Door te lobbyen is er geprobeerd om het onderwerp positieflijst op de politieke agenda te houden en inmiddels is ook de wens van een totstandkoming van een positieflijst in het huidige regeerakkoord opgenomen. Dit lobbyen doet Stichting AAP samen met de Dierenbescherming en de Dierencoalitie. Stichting AAP twijfelt sterk aan de aanneming van de

huisdiersector dat bepaalde exotische diersoorten zonder problemen gehouden kunnen worden. Stichting AAP stelt bij binnenkomst van dieren op de opvanglocatie vaak vast dat een dier gebreken heeft. Als voorbeeld wordt er de diersoort degoe (*Octodon degus*) genoemd (figuur 1). Stichting AAP heeft geconstateerd dat er degoes worden opgevangen die tandproblemen en diabetes hebben en leggen een link met het privaat houden van deze dieren, omdat deze aandoeningen in het wild veel minder voorkomen.

Naast dat de positieflijst dus een invulling is van de Wet dieren, zijn er partijen in Nederland zoals Stichting AAP en de Dierenbescherming die waar mogelijk de noodzaak van een positieflijst blijven benadrukken.

3.2 Tijdlijn

Vanaf 1992 is men meerdere malen bezig geweest om een systeem te ontwikkelen waarmee diersoorten beoordeeld kunnen worden. Aan de hand van dit systeem zou bepaald kunnen worden of een diersoort wel of niet gehouden zou mogen worden (van Dam, 2017a).

In 1996 kwam de Raad voor Dieraangelegenheden (RDA) met een advies over het samenstellen van een positieflijst. In 2003 volgde een nieuw advies met de naam “Negatief - en Positieflijst voor zoogdieren en vogels ter invulling van artikel 33 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren” (RDA 2003/07). In 2006 bracht de RDA voor het eerst echt een voorstel uit voor een positieflijst. Deze lijst was samengesteld aan de hand van het rapport uit 2003. Op deze lijst stonden meer diergroepen

dan op latere positieflijsten, die enkel voor zoogdiersoorten waren. De lijst uit 2006 was echter te lang en bleek niet goed werkbaar (van Dam, 2017a).

In 2009 is de Wageningen Universiteit Livestock Research (WUR) begonnen met het opstellen van een rapport over hoe er een nieuwe systematiek kon worden ontwikkeld om diersoorten te beoordelen, om uiteindelijk tot een positieflijst zoogdieren te komen. Deze systematiek moest voldoen aan het Andibel arrest, een arrest uit 2008 waarin onder andere een aantal criteria staan waar een positieflijst aan moet voldoen. In 2010 was de systematiek die zou worden gebruikt voltooid en in 2012 werden de eerste diersoorten beoordeeld, waaruit in 2013 een eerste positieflijst voortkwam die was opgesteld met de methode van de WUR. Omdat op deze eerste lijst een groot aantal aanmerkingen waren, zoals het niet op de positieflijst plaatsen van duizenden zoogdiersoorten die niet beoordeeld waren, is de WUR in 2014 gevraagd om de systematiek bij te werken zodat deze praktisch haalbaar is en gedragen zou worden door de maatschappij (van Dam, 2017). Op 1 februari 2015 werd als resultaat de nieuwe positieflijst met 99 zoogdiersoorten van kracht. Op dezelfde datum werden er ook 19 zoogdiersoorten verboden, namelijk verschillende soorten blafherten (*Muntiacus*) en spiesherten (*Mazama*) (figuur 2) (Dijksma, 2015).



Figuur 2 Grijs spieshart (*Mazama gouazoubira*) (Wikipedia-bijdragers, z.d.)

Op 31 januari 2017 maakte de Staatssecretaris bekend dat er vanaf 1 juli 2017 nog eens 153 zoogdiersoorten verboden zouden worden om te houden door particulieren. Beide positieflijsten waren opgesteld aan de hand van dezelfde systematiek, namelijk die in 2014 was opgesteld door de WUR. Op 28 maart 2017 heeft het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) besloten dat deze systematiek in strijd is met de wettelijke kaders, nadat het Platform Verantwoord Huisdierbezit (PVH) beroep had ingesteld tegen de positieflijst voor zoogdieren uit 2015. Omdat beide positieflijsten aan de hand van dezelfde systematiek zijn opgesteld, zijn beide positieflijsten ongeldig verklaard (College van Beroep voor het bedrijfsleven, 2017a).

Op 5 februari 2018 stuurde minister Schouten (LNV) een verzamelbrief aan de Tweede Kamer met daarin de belofte dat er midden 2018 meer duidelijkheid zou komen over de nieuwe methode die gebruikt zou worden voor het opstellen van de positieflijst. Om de nieuwe systematiek te ontwikkelen, was er een team van nationale en internationale experts op het gebied van dierenwelzijn gevraagd om tot een advies te komen (Schouten, 2018a).

Ten slotte maakte minister Schouten (LNV) op 12 november 2018 bekend dat er een nieuwe stap was gezet voor het opstellen van de zogenaamde huis- en hobbydierenlijst. De eerste stap is het ontwikkelen van een toetsingskader. Het toetsingskader wordt de basis om diersoorten te kunnen beoordelen en indelen in categorieën. Na de voltooiing van het toetsingskader, zal er een Beoordelingscommissie Huis- en Hobbydieren (BHH) zoogdiersoorten beoordelen die in Nederland worden gehouden. Op basis van deze beoordeling zal minister Schouten besluiten welke diersoorten er mogen worden gehouden. Minister Schouten heeft aangegeven dat er een mogelijkheid komt voor specialistische houders om diersoorten die niet op de nieuwe positieflijst staan onder voorwaarden te mogen houden. Meer informatie en voorwaarden, samen met een lijst van diersoorten zullen in de eerste helft van 2019 op internet worden geplaatst (Schouten, 2018b).

3.3 Rol van stakeholders

Als er gekeken wordt naar welke stakeholders betrokken zijn geweest bij het tot stand komen van de positieflijsten, dan is de voornaamste belanghebbende de overheid. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), met als huidige minister mevrouw Schouten, was destijds de instantie die de RDA opdracht gaf om met een positieflijst te komen.

Naast de overheid zijn er nog andere betrokken partijen. Zo zijn Stichting AAP, de Dierenbescherming, Dibevo en het Platform Verantwoord Huisdierbezit nauw betrokken geweest bij het opstellen van de positieflijst. Een aantal van deze partijen zijn ook weer vertegenwoordigd in de Dierencoalitie, een samenwerkingsverband van 14 dierenwelzijnsorganisaties. Uiteraard is ook Wageningen Universiteit Livestock Research (WUR) betrokken geweest, aangezien de WUR de systematiek achter de positieflijsten heeft ontwikkeld.

Een van de manieren waarop de stakeholders betrokken zijn geweest bij het opstellen van de positieflijst, is door onderdeel te zijn van de Positieflijst Expert Commissie (PEC) en de Positieflijst Advies Commissie (PAC). De PEC bestond onder andere uit leden van de organisaties Stichting AAP, Dibevo, de Dierenbescherming, Stichting Verantwoord Huisdierbezit en wetenschappers. Voor de Dibevo was dit onder andere Gerrit Hofstra (Bijlage 2).

Wanneer er diersoorten werden beoordeeld aan de hand van de systematiek voor de positieflijsten 2015 en 2017, werd er eerst een inschatting gemaakt van het risico op welzijnsaantasting en gevaar voor de mens. Dit werd gedaan aan de hand van literatuur en naar criteria die staan in artikel 1.4 van het Besluit houders van dieren. De gegevens die hier uit voort kwamen, werden verwerkt in een beoordelingsformulier. Alle informatie en aanbevelingen die de PEC over een diersoort had verzameld, kwam uiteindelijk bij de PAC terecht. De PAC stelde dan een definitief plaatsingsadvies op, nadat er was gekeken naar het risico op zoonoses. De schematische weergave van het beoordelingsproces is weergegeven in bijlage 4.

De PAC bestond uit een groep wetenschappers, zoals personen die verbonden zijn aan de WUR, en fungeerde als een objectieve controle op het werk van de PEC. De PAC leverde een definitief advies over de betreffende diersoort en baseerde dit advies op wetenschappelijke informatie die was verzameld door de PEC. Het was noodzakelijk dat de PAC aangaf welke informatie had geleid tot het wel of niet plaatsen van een diersoort op de positieflijst. Zo moest de PEC aangeven welke houderijvoorschriften eventueel van toepassing moesten zijn om dierenwelzijn te bewaken en de PAC keek daarna of de gemiddelde houder hier aan kon voldoen.

Er zijn verschillende partijen die betrokken zijn geweest bij de positieflijsten. Uiteraard is het niet mogelijk om iedere individuele houder in het proces te betrekken, zeker als het gaat om houders die dieren slechts als hobby houden en het nieuws vanuit de sector niet bijhouden. Uit interviews die zijn gehouden met houders van exotische dieren, komt naar voren dat deze houders de positieflijst zien als een manier om slechts zo veel mogelijk dieren te verbieden (bijlage 2). Alexander Knoth, eigenaar van Kleindierpark, bezit enkele tientallen soorten exotische dieren en is van mening dat de positieflijst niet de juiste manier is om dierenwelzijn voor exotische dieren te verhogen. Meneer Knoth heeft meer dan 20 jaar ervaring in het houden van dieren en heeft de benodigde kennis opgedaan in de praktijk. De voorkeur gaat naar minimale huisvestingsnormen voor alle diersoorten, zoals die ook bestaan in Duitsland.

In het interview met Paul van der Wielen (bijlage 2), werkzaam bij Stichting AAP, wordt genoemd dat 60% van de aanvragen die wordt ingediend bij Stichting AAP afkomstig is van 'private owners', particulieren die een dier in bezit hebben. Uit het jaarverslag van Stichting AAP uit 2017 blijkt dat er

in 2017 voor 701 dieren een aanvraag werd ingediend, namelijk voor 102 grote katachtigen, 9 chimpansees, 268 primaten, 132 middelgrote zoogdieren, 149 kleine zoogdieren en 41 overige zoogdieren. Deze aanvragen kwamen vanuit heel Europe en niet enkel uit Nederland. In 2017 kwamen er 130 aanvragen binnen van particulieren uit Nederland (Stichting AAP, 2018). Uit deze cijfers blijkt dat voornamelijk particulieren een dier aanbieden bij opvanglocaties zoals Stichting AAP en niet fokkers van exotische dieren of mensen met een grote collectie exotische dieren. In een interview met Tebbe Bonder (bijlage 2), een liefhebber en fokker van exotische dieren, blijkt dat veel van zijn klanten vrijwel niets afweten van de positieflijst, maar dat er ook nooit een goede voorlichting is geweest aan dierhouders.

3.4 Opstellen van de positieflijsten

Wanneer er wordt gekeken naar hoe de positieflijsten zijn opgesteld, dan wordt er gekeken naar de positieflijsten uit de jaren 2015 en 2017 die zijn samengesteld aan de hand van de WUR methode en naar de nieuwe positieflijst die zal worden gepubliceerd in 2019. Daarnaast is er in 2013 ook een positieflijst opgesteld, maar deze is aangepast naar aanleiding van kritiek vanuit de sector (Hopster, 2014). In het verleden zijn er ook positieflijsten geweest die zijn samengesteld door de RDA, maar deze lijsten waren nog van voor het Andibel arrest uit 2008. Aangezien er op Europees niveau rekening moet worden gehouden met het Andibel arrest, zijn de positieflijsten van de RDA niet bruikbaar. De positieflijsten uit 2015 en 2017 hebben als basis dezelfde methode, namelijk de systematiek die is ontwikkeld door de WUR. De positieflijst uit 2019 is ontwikkeld aan de hand van een nieuwe methode, die van de Wetenschappelijke Adviescommissie Positieflijst (WAP).

3.4.1 Systematiek WUR (2009-2017)

Als basis voor de systematiek van de WUR is er gekeken naar de natuurlijke behoeftes van het dier. Deze zijn vastgelegd in een database, waarna er gekeken is hoe belangrijk deze behoefte is voor het dier. Dit resulteerde in een behoeftescore voor iedere diersoort. In het eerste rapport van de WUR over de systematiek van de positieflijst, rapport 345 (2010), zijn er al plannen om houders van bijzondere diersoorten te betrekken bij het opstellen van de positieflijst. Dit vooral om te voorkomen dat er enkel gekeken zou worden naar de natuurlijke behoefte van het dier, terwijl de positieflijst juist betrekking heeft op dieren in gevangenschap. Om te beoordelen of een diersoort geschikt is voor het houden in gevangenschap werd er gekeken naar hoeveel gedragsbehoeftes een bepaalde diersoort heeft. Als er veel gedragsbehoeftes aanwezig zijn, dan is de diersoort goed aangepast op de natuurlijke omgeving en wordt aanpassen aan de houderij-omgeving moeilijk. Heeft een diersoort weinig gedragsbehoeftes, dan is aanpassen makkelijker. Een voorbeeld van een gedragsbehoefte is het leven onder de grond. Dit is een specifieke aanpassing aan de natuurlijke omgeving en wanneer de diersoort dit gedrag in gevangenschap niet kan uitvoeren, kan dit welzijnsproblemen opleveren. Hoeveel ruimte een diersoort nodig heeft is afgeleid uit de normen voor dierentuinen. Om vast te stellen of een diersoort redelijkerwijs te houden is, was er een normomgeving opgesteld van 15 m² binnenruimte en 30 m² buitenruimte voor één of twee dieren van de diersoort. Heeft een diersoort meer ruimte nodig, dan werd dit meegenomen in de beoordeling (Ipema et al., 2010).

In het rapport 401 (2011) van de WUR werd er een quick scan gedaan van een aantal diersoorten die ook op de RDA positieflijst stonden, om te kijken of de systematiek betrouwbaar was. De systematiek was nog grotendeels het zelfde als hoe deze in rapport 345 geformuleerd was. Er werd nog steeds uit gegaan van een normomgeving van in totaal 45 m² ruimte, maar een uitzondering voor kundige houders met meer ruimte was als oplossing genoemd. In deze quick scan waren ook de diersoorten hond (*Canis lupus familiaris*) en kat (*Felis catus*) meegenomen, met het resultaat dat er voor de hond mogelijke welzijnsrisico's zouden ontstaan in de houderij-omgeving (Ipema et al., 2011). In volgende rapporten zijn de diersoorten hond en kat weg gelaten uit de beoordeling.

Om te beoordelen of een diersoort geschikt is voor het leven in gevangenschap, is in WUR rapport 701 (2013) de PEI ingevoerd. PEI staat voor Pet Exaptation Index en staat voor hoe goed een diersoort zich aan de mens kan aanpassen, ofwel hoe groot de kans is dat het dier succesvol gedomesticeerd kan worden. Diersoorten die een hoge PEI hebben, worden generalisten genoemd en kunnen zich goed aanpassen aan een andere omgeving. Diersoorten met een lage PEI worden specialisten genoemd en kunnen zich slecht aanpassen aan een andere omgeving. In dit onderzoek werden productiedieren, hond en kat weggelaten uit de beoordeling op verzoek van de opdrachtgever. In rapport 701 werd er voor het eerst samengewerkt met stakeholders. De stakeholders werd de taak gegeven om alle diersoorten te beoordelen en samen tot een conclusie te komen over welke diersoorten wel of juist niet geschikt waren om te houden. De groep stakeholders bestond uit een mix van voor- en tegenstanders van de positieflijst, zoals Stichting AAP, Dierenbescherming, Dibevo en Platform Verantwoord Huisdierbezit. De diersoorten werden beoordeeld op criteria als benodigde leefruimte, sociale behoeften en gevaar voor de mens. Uit het onderzoek is gebleken dat de stakeholders het niet eens konden worden over de geschiktheid van de diersoorten als huisdier, vier van de tien stakeholders vonden namelijk geen enkele diersoort geschikt om te houden als huisdier zonder extra voorschriften (Koene et al., 2013).

Na kritiek vanuit de sector is besloten om het opstellen van een positieflijst op een andere manier aan te pakken. In een document van de WUR dat gaat over een bijgestelde aanpak van de positieflijst zoogdieren, wordt geschreven over wat er gaat veranderen in de aangepaste methode. In 2013 zijn er protesten geuit door de dierhouderij op de eerste versie van de positieflijst, waarop is besloten om meer samen te werken met stakeholders. De redenering hier achter was dat wanneer dierhouders zelf mee kunnen beslissen de lijst eerder gedragen zou worden. In de aangepaste methode zou er plaats komen voor diersoorten die alleen gehouden mogen worden onder voorwaarden. De positieflijst is namelijk niet bedoeld voor gespecialiseerde houders. Tegelijkertijd zou de PEI niet langer worden gebruikt, omdat er voor dieren met een lage PEI score strenge voorwaarden konden worden gesteld. Het uitgangspunt van de aangepaste systematiek was het natuurlijke gedrag van de diersoort, samengevoegd met informatie van dierhouders en vakliteratuur. Een probleem was nog steeds het ontbreken van wetenschappelijke literatuur voor iedere diersoort die in Nederland gehouden wordt. Om diersoorten te beoordelen werd er een adviescommissie opgesteld die een advies moest geven aan de hand van de verzamelde informatie. Als laatste moest er een website komen waar men terecht kan voor informatie over diersoorten en de positieflijst. Een overzicht van het beoordelingsproces is weergegeven in bijlage 4 (Hopster, 2014).

De positieflijst 2015 is een lijst die is samengesteld door de WUR en stakeholders, aan de hand van systematiek van de WUR. Diersoorten werden beoordeeld volgens de eerder ontwikkelde systematiek, maar met een inbreng van stakeholders. De diersoorten kunnen worden ingedeeld in drie verschillende categorieën, namelijk:

- a. De soort is goed te houden onder de al geldende houderijvoorschriften en het dier is redelijkerwijs door iedere houder te houden (tabel 1).
- b. De soort is alleen met speciale kennis en kunde onder specifieke houderijvoorschriften te houden (tabel 2).
- c. De soort is redelijkerwijs niet te houden zonder schade aan de gezondheid of het welzijn (tabel 3).

De stakeholders beoordeelden de diersoorten en bepaalden gezamenlijk op welke lijst een diersoort terecht zou komen. Tabel 1 en tabel 3 zijn respectievelijk vrij toegestane soorten en verboden soorten, met een toevoeging van tabel 2 ten opzichte van eerdere positieflijsten. Op tabel 2 staan diersoorten die alleen onder extra voorwaarden te houden zijn en voor diersoorten op deze lijst zou

een meldplicht gaan gelden. In het document wordt aangegeven dat er gestreefd werd naar zo min mogelijk lastendruk en handhaving en dat er alleen toezicht werd gehouden wanneer er een klacht binnen zou komen (Dijksma, 2015).

Op de positieflijst 2017 staan meer diersoorten dan op de positieflijst 2015. Met het verschijnen van de positieflijst 2017 verdween ook tabel 2 (dieren die onder voorwaarden gehouden mogen worden) en werden de diersoorten verdeeld over de andere twee tabellen. Deze tabel 2 werd vervangen door niet verplichte houderijvoorschriften in de vorm van bijsluiters. Een deel van de dieren die volgens de positieflijst 2015 wel vrij mocht gehouden, mocht volgens de positieflijst 2017 niet meer worden gehouden. Een voorbeeld hier van zijn de schroefhoorngeit (*Capra falconeri*) en steenbok (*Capra ibex*). Bij het opstellen van deze positieflijst is ook samen gewerkt met stakeholders, vooral in de vorm van een Positieflijst Expert Commissie (PEC). De PEC leverde de informatie aan de Positieflijst Advies Commissie (PAC) en die commissie leverde dan een advies aan de minister. Dat advies kon vallen in een van de volgende categorieën:

- A. Er is een groot risico op aantasting van het welzijn van de diersoort of de diersoort is een gevaar voor de mens. Een voorbeeld is het niet kunnen voldoen aan houderij omstandigheden, een groot risico op zoönose of onvoldoende informatie over implicaties van houderij.
- B. Er is een hoog risico op aanzienlijke aantasting van het welzijn van de diersoort of de diersoort is een gevaar voor de mens. Het is in theorie mogelijk dit hoge risico te minimaliseren door houderijvoorschriften en een deskundige houder, maar het is niet aannemelijk dat hier aan kan worden voldaan of dat het risico daadwerkelijk geminimaliseerd kan worden.
- C. Er is een matig risico op aantasting van het welzijn van de diersoort en het gevaar voor de mens kan geminimaliseerd worden door houderijvoorschriften die worden uitgevoerd door houders die zeer gemotiveerd zijn en beschikken over gespecialiseerde kennis en vaardigheden.
- D. Er is een zekere mate van risico op aantasting van het welzijn van de diersoort of het gevaar voor de mens bestaat, maar dit risico kan geminimaliseerd worden door min of meer eenvoudig uit te voeren en toe te passen houderijvoorschriften. Er zijn geen specialistische kennis of vaardigheden noodzakelijk.
- E. Er is een zekere mate van risico op aantasting van het welzijn van de diersoort of een gevaar voor de mens, maar door het naleven van de algemene voorwaarden uit het Besluit houders van dieren kan dit risico vrij gemakkelijk geminimaliseerd worden. Er zijn geen specialistische kennis of vaardigheden nodig (van Dam, 2017).

3.4.2 Systematiek WAP (heden)

In 2019 moet een nieuwe positieflijst klaar zijn, opgesteld aan de hand van een nieuwe methode. De Positieflijst Advies Commissie (PAC) en de Positieflijst Expert Commissie (PEC) zijn niet langer betrokken bij de positieflijst. In plaats daarvan is er een nieuwe, onafhankelijke adviescommissie opgesteld. Deze Wetenschappelijke Adviescommissie Positieflijst (WAP) geeft advies over het vereenvoudigde, wetenschappelijk valide toetsingskader voor de positieflijst. De systematiek moet eenvoudig zijn, maar ook tijd- en kosten efficiënt. Daarnaast is het van belang dat de systematiek voldoet aan de wettelijke vereisten van Nederland en de EU. Het uitgangspunt van de positieflijst 2019 is de intrinsieke waarde van het dier. Wederom wordt er gekeken welke risicofactoren bij diersoorten aanwezig zijn, ditmaal binnen de categorieën zoönose, dierenwelzijn en diergezondheid en letselschade van mens of dier. Na beoordeling zullen diersoorten worden gerangschikt naar het aantal risicocategorieën wat is gevonden. De risicocategorieën kunnen vallen binnen uitzonderlijk

hoge risico's, voedselopname, veiligheid en schuilen, klimaat, habitat, activiteit en periodiciteit en hiërarchie en reproductie. Onder uitzonderlijk hoog risico wordt bijvoorbeeld verstaan dat de diersoort een hoog risico geeft op het meedragen van een zeer ernstige zoönose of het toebrengen van ernstig letselschade. Daarnaast kan een diersoort een extreme voedselspecialist zijn, chirurgische ingrepen nodig hebben om gehouden te kunnen worden (bijvoorbeeld het verwijderen van de stinklier van een stinkdier) of dat de diersoort afhankelijk is van wildvang. Wanneer een diersoort risicofactoren heeft in meerdere categorieën dan is het houden van deze diersoort mogelijk complex en zullen er extra maatregelen nodig zijn. Er zijn vijf klassen ontwikkeld waar een diersoort in kan worden geplaatst aan de hand van het aantal risico categorieën wat is gevonden. De omschrijving van deze risicoklassen is terug te vinden in bijlage 6 (Wetenschappelijke Adviescommissie Positieflijst, 2018).

3.4.3 Risico analyse

Volgens artikel 1.4 van het Besluit houders van dieren moet een diersoort die op de positieflijst staat zonder specialistische kennis kunnen worden gehouden. Daarnaast moet de diersoort geen gevaar vormen voor de mens. Er is vanuit gegaan dat honden, katten en diersoorten die vallen onder productiedieren zonder specialistische kennis kunnen worden gehouden en deze soorten zijn daarom niet beoordeeld. Deze diersoorten worden automatisch geplaatst op de positieflijst. Voor de overige diersoorten is er een beoordeling gedaan aan de hand van de systematiek positieflijsten. Daarnaast zijn de diersoorten op de positieflijsten uit 2015 en 2017 beoordeeld door de Positieflijst Expert Commissie (PEC) en de Positieflijst Advies Commissie (PAC). Voor de positieflijst uit 2019 zal de Beoordelingscommissie Huis- en Hobbydieren (BHH) de beoordeling uitvoeren.

De PEC verzamelt informatie en beoordeelt een diersoort en verwerkt dit in een zogenaamd excerpt, waarna de PAC deze beoordeling op een objectieve manier toetst. De PEC gebruikt wetenschappelijke en niet wetenschappelijke literatuur, waarbij wetenschappelijke literatuur de voorkeur heeft. Ook persoonlijke waarnemingen kunnen meewegen in het oordeel. Aan de hand van deze bevindingen wordt er een risico-inschatting opgesteld. Mochten de leden van de PEC niet tot een gezamenlijke inschatting komen, dan kan een individuele inschatting ook worden gemaakt. Deze gegevens worden vervolgens verwerkt in een diersoortbeoordelingsformulier. De PAC gebruikt vervolgens alle informatie die is verzameld door de PEC, waaronder het excerpt en het diersoortbeoordelingsformulier. De PAC stelt dan een advies op, nadat het zoönoserisico voor de betreffende diersoort is beoordeeld dat is opgesteld door de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit (NVWA). De PAC kan vervolgens een advies uitbrengen (van Dam, 2017). Hoe dit advies er precies uit ziet is te lezen in paragraaf 3.4.1.

De positieflijst 2019 zit nog in de ontwikkelingsfase, maar hoe diersoorten zullen worden beoordeeld is bekend. Ten eerste zal worden nagegaan of een diersoort gedomesticeerd is of niet. Daarna zal er onderzocht worden welke risicofactoren zich voordoen bij de diersoort en uiteindelijk zullen de diersoorten worden gerangschikt naar risico voor mens en dier (Wetenschappelijke Adviescommissie Positieflijst, 2018).

3.4.4 Advies zoönose

Bij het plaatsen van diersoorten op de positieflijst werd er rekening gehouden met het zoönoserisico van diersoorten. Wanneer een mens ziek zou kunnen worden van het houden van een bepaalde diersoort, dan komt de gezondheid van de mens in gevaar. Dit risico geldt niet enkel voor exotische diersoorten, maar voor alle diersoorten. De NVWA heeft in 2015 een advies uitgebracht over het meenemen van het zoönoserisico bij het beoordelen van diersoorten voor de positieflijsten. De focus ligt hierbij op zoönosen die een groot risico vormen, zelfs wanneer er zorgvuldig wordt omgegaan met de diersoort wat betreft hygiëne. Het advies gaat over dieren die in gevangenschap zijn geboren

(captive-bred), waarbij wordt aangemerkt dat de afkomst van het dier niet altijd bekend is en men dus soms niet weet of een dier in gevangenschap is geboren of gevangen is in het wild. Er is aangegeven dat dieren die in gevangenschap zijn geboren een veel kleiner risico vormen dan dieren die zijn gevangen in het wild. Het advies beperkt zich tot de nadelige effecten die veroorzaakt kunnen worden door bijvoorbeeld krabben, bijten en slaan (risico op letsel) en het risico op een zoönose. In het advies is er vanuit gegaan dat de diersoorten die beoordeeld worden, opgedeeld zijn in elf geslachten. Dit is gedaan om tijd te winnen. Als nadeel wordt genoemd dat de risico's van diersoorten binnen een geslacht erg uiteen kunnen lopen en daarom een vertekend beeld kunnen geven (Opperhuizen, 2015).

Volgens het advies van de NVWA (Opperhuizen, 2015) is direct contact met een dier een groter risico dan wanneer een dier bijvoorbeeld buiten in een dierenweide staat. Mensen laten dieren soms dicht bij hen in de buurt komen, zoals bijvoorbeeld wanneer een hond een mens likt. Alle dieren kunnen ziektes overdragen, ook dieren die in Nederland veel worden gehouden zoals katten en honden. Omdat het niet mogelijk is om geen enkel risico te lopen, wordt er gesproken over een acceptabel risico. Om te bepalen wat een acceptabel risico is, zijn er diersoorten aangewezen voor ieder geslacht die moeten dienen als referentie. Voor het geslacht *Equus* is dit het paard (*Equus ferus caballus*) en voor het geslacht *Capra* de geit (*Capra aegagrus hircus*). Iedere diersoort die een groter risico geeft op het oplopen van een zoönose dan de referentiesoort van het geslacht, wordt gezien als een diersoort die een extra hoog risico geeft.

Toen er op 12 november 2018 een nieuw toetsingskader werd gepresenteerd, werd er ook een rapport gepubliceerd over het gevaar van zoönosen en hoe makkelijk deze te beheersen zijn. Het rapport geeft aan dat er een aantal zoönosen zijn die zeer lastig te beheersen zijn wanneer deze optreden bij dieren gevangen in het wild. Voorbeelden zijn het seoulvirus bij ratten, de bacterie *Mycobacterium bovis* bij ratten en rabiës bij vleermuizen. In het geval van rabiës kunnen alle vleermuizen de ziekte dragen, maar geen symptomen tonen. Vleermuizen zijn symptomeloze dragers voor meer potentieel gevaarlijke virussen, zoals het ebolavirus, nipahvirus en hendravirus. Voor het zeer gevaarlijke SARS coronavirus geldt dat wilde dieren uit regio's waar het virus voorkomt niet moeten worden geïmporteerd (Ministerie van Algemene Zaken, 2018). Volgens deze nieuwe lijst is een verbod op vleermuizen die in het wild gevangen zijn verstandig, omdat deze dieren ernstige virussen kunnen dragen en bovendien vaak geen symptomen tonen. Voor vleermuizen in gevangenschap geldt dat zij met zekerheid vrij moeten zijn van deze virussen om veilig als huisdier te kunnen worden gehouden.

Het is de vraag of het houden van huisdieren opweegt tegen het potentiële gevaar van het oplopen van een zoönose. Een studie uit 2014 laat zien dat mensen die een hond hadden minder stress hadden en een betere algemene gezondheid in vergelijking met mensen die geen hond hadden (González Ramírez & Landero Hernández, 2014). Daarnaast laat een ander onderzoek zien het adopteren van een huisdier kan helpen bij het behandelen van depressie (Mota Pereira & Fonte, 2018).

3.4.5 Diersoorten

Het is niet mogelijk om voor iedere bekende zoogdiersoort te bepalen of deze wel of niet gehouden mag worden. Het zou dan gaan om meer dan 5000 zoogdiersoorten. Daarom heeft de WUR een inventarisatie uitgevoerd om duidelijk te krijgen hoeveel zoogdiersoorten er in Nederland worden gehouden. In 2012 werd er een enquête verspreid om informatie te verkrijgen over alle zoogdiersoorten die in Nederland gehouden werden. De diersoorten en aantallen dieren zijn vervolgens aangevuld met informatie van Stichting AAP, inbeslagnames, dierenartsbezoeken,

kinderboerderijen, opvangcentra, verkochte dieren en dieren gehouden bij de leden van de vereniging van Parkdierenliefhebbers. Uiteindelijk kwam het aantal zoogdiersoorten uit op 355. De enquête uit 2012 leverde een beperkt aantal antwoorden op en daarom is de inventarisatie in 2013 nogmaals gedaan. De lijst van 355 zoogdiersoorten is hierbij als uitgangspunt genomen. Daarnaast werd er nogmaals informatie ontvangen van Stichting AAP, Landelijke inspectiedienst van de Dierenbescherming, Dibevo, NEVIEVH en het Platform Verantwoord Huisdierbezit (PVH). Uiteindelijk is het totale aantal in Nederland gehouden zoogdiersoorten vastgesteld op 550 (Hopster, 2014).

De WUR heeft ook onderzocht of het mogelijk was om diersoorten te clusteren. De diersoorten moesten min of meer overeen komen in sociale structuur, voedselspecialisatie, ecomorfie en levenswijze (dag, nacht of schemer). Er werd rekening gehouden met de mate van domesticatie, zodat gedomesticeerde dieren niet samen geclusterd werden met wilde dieren. Het voordeel van clusteren van diersoorten is dat het minder tijd kost om een cluster van diersoorten te beoordelen, dan wanneer alle diersoorten individueel beoordeeld moeten worden. Daarnaast kan er voor het beoordelen van een cluster informatie gebruikt worden van andere dieren in het cluster, wanneer er over een bepaalde diersoort weinig wetenschappelijke informatie te vinden is. Dit zorgt er ook voor dat er minder vaak gebruik hoeft worden gemaakt van het voorzorgsbeginsel, waarbij een inschatting moet worden gemaakt of een diersoort een gevaar vormt, maar er geen wetenschappelijke informatie beschikbaar is voor deze diersoort (van Dam, 2017).

Mocht een diersoort niet op de positieflijst terecht komen, dan wordt het verbod op het houden van de diersoort gerechtvaardigd door het voorkomen van schade die waarschijnlijk zou optreden. De schade kan bestaan uit het in gevaar brengen van de gezondheid van mens en dier of het in gevaar brengen van dierenwelzijn. Dit is in overeenstemming met de Wet dieren, die zegt dat de mens kan besluiten over het lot van dieren, maar dat er altijd moet worden gekeken naar de intrinsieke waarde van het dier (van Dam, 2017).

Zoals te lezen is in paragraaf 3.4.3, zijn diersoorten die zijn aangewezen als productiedier op de positieflijst geplaatst zonder verder onderzoek. Er wordt vanuit gegaan dat deze soorten kunnen worden gehouden, ook wanneer ze als gezelschapsdier worden gehouden. Ook de hond en kat zijn zonder verder onderzoek op de positieflijst geplaatst. In het geval dat er kruisingen bestaan tussen (één of meerdere) dieren die niet op de positieflijst staan, worden deze kruising tot de vijfde generatie gezien als de verboden diersoort en mag deze niet gehouden worden. Er zijn enkele uitzonderingen op het houdverbod voor dieren die niet op de positieflijst staan. In de Regeling houders van dieren staat dat dierentuinen, instellingen waar dierproeven worden gedaan, praktiserende dierenartsen en opvangcentra niet onder het houdverbod vallen. Opvangcentra moeten wel voldoen aan een speciaal protocol, of dit nu is voor het houden van bedreigde diersoorten, inheemse diersoorten of diersoorten die niet zijn aangewezen voor de positieflijst (van Dam, 2017).

4. Evaluatie positieflijsten

In dit hoofdstuk zal er worden gekeken naar wat er precies heeft plaatsgevonden bij het opstellen van de positieflijsten, waardoor deze nu ongeldig zijn. Het CBb heeft de positieflijsten uit 2015 en 2017 ongeldig verklaard en zoals in hoofdstuk drie is genoemd, is een nieuwe commissie bezig om een nieuwe positieflijst op te stellen voor zoogdieren. Ook het in november 2018 bekend gemaakte toetsingskader van de positieflijst 2019 zal nader worden bekeken.

4.1 Positieflijsten ongeldig verklaard

Toen in 2015 de positieflijst in werking ging, werd er door het Platform Verantwoord Huisdierbezit (PVH) een rechtszaak aangespannen omdat alle 19 diersoorten die niet meer gehouden mochten worden, ten onrechte niet waren aangewezen als te houden diersoorten. De diersoorten die niet waren aangewezen als te houden dieren zijn negen soorten van het genus *Mazama* (spieshart) en tien soorten van het genus *Muntiacus* (muntjak). Voor de beoordeling van de muntjaks waren echter alleen wetenschappelijke onderzoeken geraadpleegd die gingen over het Chinese muntjak (*Muntiacus reevesi*), een diersoort die wordt aangemerkt als invasieve diersoort binnen de EU en dus al niet mag worden gehouden als huisdier (figuur 3). Volgens PVH was er ook geen onderzoek geraadpleegd dat representatief is voor de houderij



Figuur 3 Chinese muntjak (*Muntiacus reevesi*)
(Wikipedia contributors, z.d.)

in Nederland, waar er geen welzijnsproblemen bekend zijn voor deze diersoorten en een hoog welzijnsniveau eenvoudig te bereiken is door houderijvoorschriften in te stellen. Voor de beoordeling van de spiesherten is gebruik gemaakt van niet-wetenschappelijke bronnen, wetenschappelijk onderzoek dat is gedaan naar grazers en hertachtigen en wetenschappelijke bronnen over het genus *Mazama* waarbij niet duidelijk is over welke soort het gaat. Om een verbod te rechtvaardigen is volgens PVH soortspecifiek wetenschappelijk onderzoek nodig dat uitwijst dat de diersoort niet te houden is (College van Beroep voor het bedrijfsleven, 2017a).

Het CBb heeft geoordeeld dat door het raadplegen van de PEC, er niet is voldaan aan de beginselen van deskundigheid en onafhankelijkheid. De PEC is samengesteld uit stakeholders die ieder een eigen belang hebben bij het wel of niet plaatsen van diersoorten op de positieflijst. De onafhankelijk komt niet in gevaar wanneer stakeholders een bijdrage mogen leveren aan de beoordeling, maar wel wanneer stakeholders direct betrokken zijn bij de wetenschappelijke beoordeling van diersoorten. Volgens het zorgvuldigheidsvereiste moet informatie die wordt aangeleverd door experts eerst worden gecontroleerd op gebreken. De PAC moest de aangeleverde informatie van de PEC controleren, maar volgens het CBb is dit niet voldoende gedaan. Daarnaast zijn de beoordelingen van de PEC niet transparant en verifieerbaar genoeg. Zo bevat de informatie die de PEC heeft verzameld uit de context gehaalde citaten uit (wetenschappelijke) literatuur. De PEC moest diersoorten beoordelen en aangeven of deze door 'een ieder' gehouden konden worden, maar het was de groep stakeholders niet duidelijk wat er precies bedoeld werd met deze term. De PAC had als taak om de informatie van de PEC te controleren, maar heeft dit slechts steekproefsgewijs gedaan. Hoe de PAC precies tot een advies kwam is niet duidelijk. Daarom is ook het advies van de PAC niet transparant en verifieerbaar genoeg bevonden door het CBb. De beoordelingen van de PEC en de PAC zijn niet op een voldoende zorgvuldige wijze tot stand gekomen en hadden nooit gebruikt mogen worden om

een positieflijst te ontwikkelen. Het besluit werd daarom vernietigd door het CBb (College van Beroep voor het bedrijfsleven, 2017a).

4.2 Zorgvuldigheid, evenredigheid en onafhankelijkheid

Zoals genoemd in paragraaf 4.1, spande het PVH in 2015 een rechtszaak aan vanwege het verbod op 19 verschillende diersoorten. Het PVH, vertegenwoordigd door juriste Erna Philippi-Gho, gaf onder andere als argument dat iedere beperking van het vrije verkeer van goederen binnen de EU aan strenge eisen moet voldoen. Deze eisen zijn vastgelegd in het zorgvuldigheidsbeginsel, het evenredigheidsbeginsel en het voorzorgsbeginsel.

Volgens het zorgvuldigheidsbeginsel moeten de beoordelingen die worden gedaan over de diersoorten voldoen aan de beginselen van deskundigheid, doorzichtigheid en onafhankelijkheid. Op deze manier wordt de wetenschappelijke objectiviteit gewaarborgd. De complete beoordeling overlaten aan de PEC zal dus nooit een objectieve beoordeling opleveren, omdat de PEC bestaat uit stakeholders met hun eigen belangen. Ook moet er steeds onderzoek plaatsvinden dat representatief is voor de Nederlandse houderij, waarbij er ook genoeg dieren onderzocht zijn om een representatieve uitkomst te krijgen. Volgens het evenredigheidsbeginsel mogen er beperkingen worden toegepast wanneer er risico's optreden bij het houden van bepaalde diersoorten, maar die beperkingen moeten het minst ingrijpend zijn voor het vrije verkeer van goederen in de EU. PVH is van mening dat er geen sprake is van risico's en problemen die een ernstige belemmering van het vrije verkeer van goederen zouden rechtvaardigen. Het voorzorgsbeginsel mag volgens PVH alleen worden toegepast wanneer gedegen wetenschappelijk onderzoek geen duidelijke uitkomst geeft over of een dier te houden is of niet (College van Beroep voor het bedrijfsleven, 2017a).

Voor de beoordeling van diersoorten zijn er wetenschappelijke bronnen gezocht en geraadpleegd. Echter is aangegeven dat er niet voor iedere diersoort wetenschappelijke informatie beschikbaar is en vaak ook geen onderzoek dat gedaan is in een setting die representatief is voor de houderij in Nederland. Soms is het mogelijk dat er uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat er geen conclusie kan worden getrokken over de geschiktheid van een diersoort voor het leven in gevangenschap. In theorie is het mogelijk om een diersoort dan te verbieden op grond van het voorzorgsbeginsel, als aan de volgende voorwaarden wordt voldaan (Hopster, 2014).

Wanneer het onmogelijk blijkt te zijn het bestaan of de omvang van het gestelde gevaar met zekerheid te bepalen omdat de resultaten van de studies ontoereikend, niet overtuigend of onnauwkeurig zijn, maar reële schade voor de gezondheid van personen of dieren of voor het milieu waarschijnlijk blijft ingeval het gevaar intreedt, rechtvaardigt het voorzorgsbeginsel de vaststelling van beperkende maatregelen. (Hof van Justitie, 2008)

Zonder het voorzorgsbeginsel zou het betekenen dat iedere persoon een aanvraag kan indienen voor een diersoort waar nog geen onderzoek naar is gedaan en de autoriteiten zouden de diersoort niet kunnen weigeren van de positieflijst. Echter betekend het niet dat wanneer er geen informatie te vinden is over een diersoort, dat deze dan automatisch geweigerd wordt van de positieflijst. In dat geval zouden enkel diersoorten waarvoor genoeg wetenschappelijke informatie beschikbaar is in aanmerking komen voor een volledige beoordeling, de rest van de diersoorten zou automatisch niet worden aangewezen voor plaatsing op de positieflijst. Dus slechts wanneer er een reële kans is dat dier, mens of milieu schade zal worden gedaan is het gerechtvaardigd dat een diersoort niet wordt geplaatst op de positieflijst.

4.3 Objectiviteit stakeholders

Om er voor te zorgen dat de positieflijst breed gedragen werd door de gehele sector, is er gekozen om een Positieflijst Expert Commissie (PEC) en een Positieflijst Advies Commissie (PAC) op te richten. Zo was het mogelijk dat stakeholders invloed konden uitoefenen op de positieflijst, hoewel de uiteindelijk keuze voor het wel of niet plaatsen van een diersoort op de positieflijst bij de Staatssecretaris lag (Dijksma, 2015).

De PEC bestond uit deskundige vertegenwoordigers van de volgende stakeholders:

- Dierenbescherming
- Stichting AAP (dierenopvang)
- Platform Verantwoord Huisdierbezit (houderij-organisaties)
- Dibevo (ondernemers petsector)
- Universiteit Utrecht (diergeneeskundigen)
- WUR (diergedrag en ethologie) (Lacerta, z.d.)

Daarnaast leverde de opdrachtnemer, Wageningen Universiteit Livestock Research, ook een voorzitter en een secretaris voor de PEC. De taak van de PEC was het inventariseren van risico's op het gebied van diergezondheid, dierenwelzijn en gevaar voor mens en dier. Dit werd gedaan op basis van al bestaande literatuur, maar ook op ervaring vanuit de houderij. De PEC bracht dus risico's in kaart en zocht er ook een oplossing voor met daarbij een advies of deze risico's zo veel mogelijk geminimaliseerd konden worden. De PEC is in het leven geroepen na dat de positieflijst van 2013 met veel commentaar ontvangen werd, zodat stakeholders hun kennis en ervaring konden bijdragen om tot een breed gedragen positieflijst te komen (Lacerta, z.d.). De positieflijsten 2015 en 2017 zijn dus mede samengesteld met de informatie die is aangeleverd vanuit de PEC.

De PAC bestond niet uit stakeholderorganisaties, maar uit aangewezen personen die een objectieve beoordeling moesten maken van de door de PEC aangeleverde informatie en adviezen. Daarnaast moest de PAC ook nog rekening houden met de door de NVWA aangeleverde gegevens wat betreft het risico op zoönosen (Lacerta, z.d.).

Wat dus begon als een manier om meerdere partijen bij de positieflijst te betrekken, heeft uiteindelijk geleid tot de conclusie van het CBb dat deze opstelling er juist voor zorgde dat de positieflijst niet objectief was. Daarom zijn alle stakeholders niet meer betrokken bij de positieflijst 2019.

Het is de vraag of het mogelijk is om compleet onafhankelijk te zijn als expert. Wanneer men de benodigde kennis en kunde verzameld is dat niet slechts vanuit de literatuur en komt hier altijd praktijkervaring bij kijken. Wanneer deze ervaring wordt opgedaan dan kan het zijn dat een persoon beïnvloed wordt door de organisatie waar de ervaring wordt opgedaan. Het is van belang dat een expert op het gebied van exotische diersoorten niet slechts naar één bepaalde kant van het verhaal kijkt, maar alle mogelijke standpunten overweegt. Paul van der Wielen (bijlage 2), werkzaam bij Stichting AAP, ziet juridisch risico in de wens van het CBb om enkel samen te werken met experts die absoluut onafhankelijk zijn. Stichting AAP kent geen nationale of internationale experts op het gebied van exotische diersoorten die niet verbonden zijn aan een organisatie die belang heeft bij de positieflijst. In de PEC is er destijds gekozen voor twee experts vanuit dierenwelzijnsorganisaties, twee experts uit de veterinaire wereld en twee experts uit de petsector zodat het team in balans was. Bij meer dan 60% van de beoordeelde diersoorten gaven alle experts van de PEC dezelfde risicoscores, wat aangeeft dat de leden redelijk op één lijn zaten wat betreft het inschatten van de risico's. Volgens het CBb is de PAC wel volledig onafhankelijk, maar volgens meneer van der Wielen is

dit niet zeker gezien de contacten die bijvoorbeeld WUR heeft met de sector, dierenwelzijnsorganisaties en de opdrachtgever LNV.

4.4 Gebrek wetenschappelijk onderzoek

Een reden waarom de positieflijsten teruggetrokken werden door de rechter is dat soortspecifiek onderzoek voor veel diersoorten ontbrak in de beoordeling waarop de positieflijsten waren gebaseerd. Volgens het Andibel arrest is het niet toegestaan om een diersoort niet aan te wijzen als een voor iedereen te houden diersoort als hier geen aanleiding voor is, zoals het in het gedrang komen van dierenwelzijn. De bewijsplicht ligt hiervoor bij de autoriteiten, niet bij houders van dieren. In het geval dat er een verzoek gedaan wordt tot het toevoegen van een diersoort aan de positieflijst, mag de diersoort niet worden geweigerd behalve wanneer wetenschappelijk onderzoek uitwijst dat het dier niet gehouden kan worden (College van Beroep voor het bedrijfsleven, 2017a).

Het probleem wat ook zal optreden bij de volgende positieflijst is dat er simpelweg geen of te weinig wetenschappelijke informatie beschikbaar is om een diersoort te beoordelen. De oplossing is om dan alsnog onderzoek te laten doen, bij voorkeur naar de diersoort in de Nederlandse houderij.

4.5 Clusteren van diersoorten

Het beoordelen van alle in Nederland gehouden zoogdiersoorten zou een te grote werklast met zich meebrengen en daarom zijn diersoorten in het verleden geclusterd met andere diersoorten die overeenkomen in sociale structuur, voedselspecialisatie, ecomorfie en levenswijze. Op deze manier was het mogelijk om wetenschappelijke informatie die beschikbaar is voor een bepaalde diersoort, ook te gebruiken voor een andere diersoort uit hetzelfde cluster waardoor er minder vaak gebruik moest worden gemaakt van het voorzorgsbeginsel (van Dam, 2017).

Het gebruiken van de clustermethode is niet zonder nadelen. Volgens Erna Philippi-Gho (bijlage 2) is bijna iedere diersoort geclusterd, omdat er voor veel soorten nauwelijks literatuur aanwezig is. Beoordelingen van diersoorten zijn toegepast op andere diersoorten, zonder dat dit verder toegelicht is. Deze diersoorten zijn dus niet uitgebreid onderzocht, zeker niet aan de hand van wetenschappelijke gegevens, omdat deze er niet zijn. Dit zelf is in strijd met het Andibel arrest, omdat het arrest eist dat iedere diersoort beoordeeld wordt gebaseerd op de meest betrouwbare wetenschappelijke gegevens die beschikbaar zijn en de meest recente resultaten van internationaal onderzoek.

4.6 Vernieuwde methode positieflijst 2019

Hoewel de positieflijst 2019 pas later dit jaar zal worden bekendgemaakt, is er in november 2018 wel een document gepubliceerd over de systematiek van deze lijst (Wetenschappelijke Adviescommissie Positieflijst, 2018). Bekende punten die er voor hebben gezorgd dat de positieflijsten uit 2015 en 2017 niet langer geldig zijn, zijn in dit document in het bijzonder genoemd als punten om rekening mee te houden.

Zo wordt aangegeven dat alle leden van de WAP onafhankelijk moeten zijn en dat er wordt gestreefd naar een beoordeling waarbij de experts zo veel mogelijk op één lijn zitten. Over het gebruik van wetenschappelijke bronnen is aan de hand van het toetsingskader niet genoeg af te leiden, omdat er onder andere niet bekend is welke diersoorten er als test beoordeeld zijn. Echter was er in het verleden al duidelijk dat er voor veel diersoorten geen wetenschappelijke literatuur bestaat (Hopster, 2014). Mocht dit nog steeds het geval zijn, dan is het niet mogelijk om een diersoort te beoordelen zonder dat daar voor (voldoende) wetenschappelijke literatuur voor handen is. Daarnaast wordt er aangegeven dat er weer de mogelijkheid is tot het clusteren van diersoorten (Wetenschappelijke Adviescommissie Positieflijst, 2018). Dit is volgens het Andibel arrest niet toegestaan, omdat een diersoort enkel verboden mag worden op grond van soortspecifiek wetenschappelijk onderzoek. Het

CBb heeft onder andere om deze reden destijds het besluit vernietigd (College van Beroep voor het bedrijfsleven, 2017a). Het verschil tussen de nieuwe positieflijst en de vorige lijsten, is dat er bij het beoordelen van diersoorten voor de nieuwe lijst slechts zal worden gekeken naar risicofactoren. Deze risicofactoren zijn specifieke kenmerken van de diersoort, waardoor deze goed aangepast is op de natuurlijke leefomgeving. In gevangenschap is het mogelijk dat deze kenmerken niet (voldoende) geuit kunnen worden, wat kan zorgen voor aantasting van het dierenwelzijn (Wetenschappelijke Adviescommissie Positieflijst, 2018). Wat ontbreekt bij deze aanpak is de risicobeoordeling, de kans dat een risico zich zal voordoen en in welke mate dit mens en dier zal schaden. In een uitspraak gedaan door het Hof van Justitie van de EU (arrest T-13/99) wordt het volgende genoemd:

De bepaling van het onaanvaardbaar geachte risiconiveau is afhankelijk van de beoordeling van de bijzondere omstandigheden van elk geval door de bevoegde overheid. Dienaangaande kan de overheid met name rekening houden met de vraag hoe ernstig het risico voor de volksgezondheid is, met inbegrip van de omvang van de mogelijke negatieve gevolgen, de duur, de omkeerbaarheid of de mogelijke effecten ervan op de lange termijn, alsmede de vraag of het risico op basis van de beschikbare wetenschappelijke gegevens meer of minder concreet lijkt. (Hof van Justitie, 2002)

Voordat een diersoort kan worden beoordeeld, moet dus eerst worden besloten wat een onaanvaardbaar risiconiveau is. Dit houdt in dat er onder andere bekend moet zijn hoe ernstig het risico is voor mens en dier, hoe lang dit risico zal aanhouden en wat de effecten zijn van dit risico. Wanneer er niets veranderd zal worden aan de systematiek van de nieuwe positieflijst, dan is deze in strijd met de uitspraak van het Hof van Justitie.

5. Mogelijkheden voor wet- en regelgeving dierwelzijn

Aan de hand van interviews met stakeholders zijn er meerdere opties, aanvullingen en alternatieven voor wet- en regelgeving voor dierenwelzijn voorgesteld.

5.1 Minimumeisen en voorlichting van dierhouder

5.1.1 Eisen voor het houden van dieren

Voor het houden van dieren, of dit nu huisdieren of productiedieren zijn, gelden een aantal regels. Zo moeten de dieren goed verzorgd worden, wat inhoudt dat de volgende zaken aanwezig zijn:

- Voldoende bewegingsvrijheid
- Bescherming tegen slechte weersomstandigheden
- Mogelijkheid tot het uitvoeren van natuurlijk gedrag
- Verzorger met de juiste kennis en vaardigheden
- Direct zorg voor zieke en gewonde dieren
- Hygiënische huisvesting
- Gezonde voeding en water
- Verse lucht en zuurstof

Daarnaast moeten dieren op je juiste manier worden gehuisvest. De voorwaarden zijn als volgt:

- Geen materialen aanwezig die het dier kunnen verwonden of anders schadelijk zijn voor het dier
- Leefruimte moet makkelijk kunnen worden gereinigd en ontsmet
- Verlichting en verduistering in de ruimte sluiten aan bij de soort specifieke en natuurlijke behoeften van het dier
- Leefomgeving en materialen die gebruikt worden zijn aangepast aan natuurlijk behoefte van het dier
- Dieren worden niet gehinderd in bewegingsvrijheid
- Dieren kunnen niet ontsnappen
- De leefruimte beschermt tegen slecht weer, gezondheidsrisico's en roofdieren
- Voldoende en geschikte nestruimte voor drachtige of zogende dieren
- Binnen een verblijf is de samenstelling van een groep dieren zodanig dat deze niet nadelig is voor de gezondheid van de dieren

De bovenstaande eisen gelden voor alle dieren, maar productiedieren hebben nog aanvullende eisen. Voor huisdieren en hobbydieren zijn er geen minimum afmetingen opgesteld waar de huisvesting van dieren aan moet voldoen. Voor kalveren, varkens, vleeskuikens, legkippen, vleeskalkoenen, ouderdieren van vleeskuikens, nertsen en konijnen is dit wel het geval (RVO, z.d.-b; RVO, z.d.-c).

5.1.2 Dierhouderij in Nederland

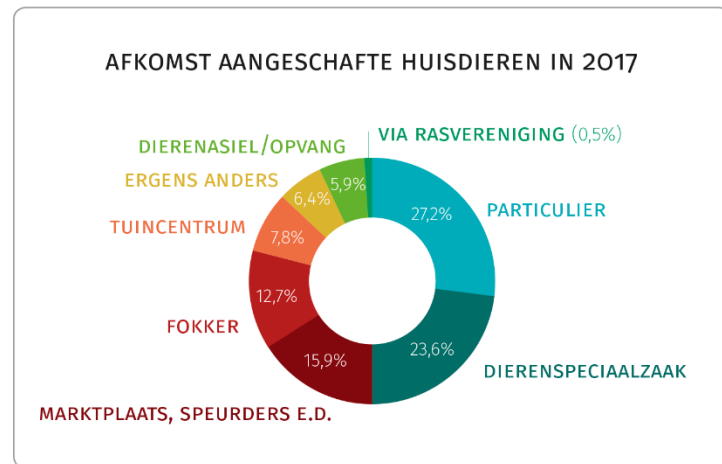
Uit interviews met verschillende partijen, zoals Bonder Exotics en Stichting AAP (bijlage 2), blijkt dat er in Nederland dieren zijn die niet correct worden gehuisvest en behandeld. Volgens Paul van der Wielen, werkzaam bij Stichting AAP, is de situatie zo ernstig dat er zoveel dieren aangeboden dat Stichting AAP onmogelijk aan de vraag voor opvang kan voldoen. Volgens handelaar en liefhebber van exotische dieren Tebbe Bonder van Bonder Exotics, doen zich zo goed als geen misstanden voor onder houders van exotische dieren, omdat mensen veel over hebben om bepaalde diersoorten te kunnen houden. Bij een dier dat veel geld heeft gekost hoort vaak ook een leefomgeving en onderhoud dat bovengemiddeld van prijs is. Wel is Tebbe van mening dat niet-gespecialiseerde

winkels zoals tuincentra geen dieren moeten verkopen, omdat de informatie die aan de klant wordt verstrekt verre van correct is. Daarnaast is ook de kennis en kunde die wordt aangetroffen in veel dierenwinkels ver onder de maat. Tebbe is van mening dat de meeste misstanden in de sector optreden bij dieren zoals konijnen, die zomaar kunnen worden aangeschaft door particulieren.

Volgens een onderzoek gehouden onder huisdiereigenaren in Nederland, heeft ruim 37% van de huisdiereigenaren die in 2017 een dier aanschafte geen enkele bron geraadpleegd om kennis rondom verzorging, voeding, huisvesting of gedrag van het aangeschafte huisdier te verkrijgen.

Huisdiereigenaren die dat wel deden, verkregen die kennis het meeste via websites en social media. In figuur 4 wordt

weergegeven waar huisdieren die in 2017 gekocht zijn vandaan komen.



Figuur 4 Afkomst aangeschafte huisdieren in 2017 (Dibevo, 2018)

Van belang is het feit dat hond en kat de meest gehouden huisdieren in Nederland zijn en dat deze diersoorten niet in winkels te verkrijgen zijn. Slechts 33% van de huisdiereigenaren kreeg bij de aankoop van een huisdier in 2017 een huisdierenbijsluiter, terwijl het sinds 1 juli 2014 verplicht is om bij de verkoop van een dier schriftelijke informatie mee te geven aan de nieuwe eigenaar. Deze informatie moet ten minste bestaan uit hoe het dier verzorgd moet worden, de huisvesting, gedrag en hoeveel het kost om het dier goed te verzorgen. In 2016 werd 63% van de konijnen in Nederland solitair gehouden, terwijl dit bij konijnen voor welzijnsproblemen kan zorgen (Chu, Garner, & Mench, 2004). In 2017 is dit percentage gedaald naar 57%, waarschijnlijk mede dankzij een campagne van Dibevo en de Dierenbescherming over het belang van het houden van konijnen als groep (Dibevo, 2018).

5.1.3 Dierhouders in Nederland

In een onderzoek naar het welzijn van bijzondere dieren gedaan door de Universiteit Utrecht worden er twee profielen beschreven van dierhouders, namelijk de georganiseerde dierhouders (liefhebber) en de niet georganiseerde lekenconsument. In het onderzoek wordt gekeken naar het welzijn van bijzondere dieren in het algemeen in verschillende delen van de huisdiersector. De diersoorten konijn, cavia en goudvis staan qua aantallen gehouden dieren bovenaan, maar ook de hoeveelheid en intensiteit van de gevonden gezondheid- en welzijnsproblemen zijn bij deze diersoorten het hoogste. Veel van de gevonden gezondheid- en welzijnsproblemen bij bijzondere huisdieren in Nederland vallen onder verwaarlozing, waarbij impulsaankopen, onjuiste verzorging en het gebrek aan kennis bij de eigenaar en onvoldoende voorziening van informatie bij zowel de consument als in de handel de voornaamste oorzaken zijn. Een opvallende uitkomst van het onderzoek is dat de gezondheid- en welzijnsproblemen die gevonden zijn, vooral optreden onder reguliere bijzondere gezelschapsdieren zoals konijnen en cavia's. Daarnaast gaat het vaak om problemen die voorkomen hadden kunnen worden als er eerder door de eigenaar was ingegrepen. Eventuele oorzaken die worden genoemd voor het optreden van deze vorm van verwaarlozing zijn ontbrekende kennis, economische aspecten of het voelen van schaamte (Vinke, Van Eijk, & Boissevain, 2011).

Uit deze informatie blijkt dat het probleem van verwaarloosde exotische of bijzondere dieren voornamelijk ligt bij de eerder genoemde lekenconsument. De consument verdiept zich voor de aankoop niet voldoende in de verzorging en huisvesting van de diersoort en wordt ook door de verkoper in de meeste gevallen niet voldoende voorgelicht over de verzorging, huisvesting en kosten van het houden van de diersoort (Dibevo, 2018). Dit feit wordt bevestigd door Paul van der Wielen, die werkzaam is bij Stichting AAP (bijlage 2). Ook deze organisatie bevestigt dat er wel degelijk goed geïnformeerde dierhouders zijn in Nederland, maar ook dat deze mensen juist de personen zijn die zich aansluiten bij een vereniging en zo op de hoogte blijven van nieuwe informatie. Er zijn ook veel mensen die zich niet aansluiten bij een vereniging en op die manier mist er ook een deel sociale controle. Veel verkoopkanalen zijn ook niet zo goed gereguleerd zoals zou moeten, zoals winkels en beurzen. In bijlage 5 is te lezen hoe het mogelijk was om bijna een dier aan te schaffen zonder ook maar iets van de soort af te weten.

5.1.4 Advies

Voordat er wordt overgegaan tot een verbod op het houden van bepaalde diersoorten, kan er eerst een minder grote stap worden gezet. Een begin is een verbod op de verkoop van hokken en kooien die niet voldoen aan de wettelijke normen voor het houden van dieren. In de wet is vastgelegd dat een dier voldoende leefruimte moet hebben en natuurlijk gedrag moet kunnen vertonen. Op deze grond kunnen zeer kleine hokken en kooien worden verboden. Hokken die te klein zijn zorgen bijvoorbeeld voor stereotiep gedrag, zoals het bijten aan tralies (Verga, Luzi, & Carenzi, 2007). Daarnaast moet soortspecifieke voeding die niet voldoet aan de nutritionele behoefte van het dier worden geweerd uit alle winkels waar dierbenodigdheden te koop zijn, zoals tuinentra en dierenwinkels. In het onderzoek van de Universiteit Utrecht werden onder andere te kleine kooien voor konijnen en voeding voor papegaaien met daarin te veel zonnebloempitten en pinda's waargenomen (Vinke et al., 2011). Wanneer de consument niet meer de mogelijkheid heeft om te kiezen voor artikelen die het dierenwelzijn in het gedrang brengen, kunnen deze ook niet worden aangeschaft.

Aangezien er voor huisdieren geen specifieke eisen zijn op het gebied van de grootte van leefruimte en verzorging, kunnen er regels opgesteld worden voor het houden van alle dieren die op dit moment nog geen specifieke eisen kennen. Op deze manier is het voor iedere houder van dieren meteen duidelijk hoe groot een verblijf moet zijn en aan welke eisen de verzorging van het dier moet voldoen. Wanneer dit systeem gehanteerd wordt, is het ook makkelijker om dieren mishandeling en -verwaarlozing aan te pakken, omdat er snel geconstateerd kan worden of iemand in overtreding is. Wel moet er meer capaciteit worden vrijgemaakt voor het inspecteren van bedrijven en particulieren waarvan bekend is dat er dieren gehouden worden die huisvestingseisen hebben. Het LICG hanteert bijvoorbeeld voor het huisvesten van een gemiddeld konijn 0,3 m² hok per kilo lichaamsgewicht. Konijnen moeten altijd samen gehouden worden, dus dan is een hok dat te koop is in de winkel al snel te klein. Daarnaast moet een koppel konijnen ook 3 á 4 m² uitloop hebben om genoeg beweging te krijgen (LICG, z.d.-a). Wanneer deze minimumeisen zouden worden vastgelegd in de wet, is er geen verbod op te kleine hokken en kooien meer nodig omdat deze al niet voldoen aan de nieuwe minimumeisen.

In Duitsland is er in 2014 een rapport uitgebracht met daarin minimumvereisten voor zoogdieren. Deze minimumvereisten zijn geen verplichting en zijn dus de verantwoordelijkheid van de huisdiereigenaar (figuur 5) (Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft, 2014). In een interview met dierhouder Alexander Knoth (bijlage 2) kwam naar voren dat de verblijven in het Kleindierpark gebouwd zijn op basis van de minimumvereisten die in Duitsland gehanteerd worden. Meneer Knoth is van mening dat het systeem duidelijk en goed controleerbaar is. Het geeft duidelijkheid voor mensen die een dier willen aanschaffen, want wanneer de minimumvereisten niet gehaald kunnen worden dat is het dier in deze situatie niet te houden. Hoewel het rapport niet voor iedere diersoort eisen heeft opgesteld aan de hand van wetenschappelijk onderzoek, is er toch veel draagvlak voor het rapport onder dierhouders (bijlage 2). Het rapport zal niet direct kunnen worden overgenomen vanwege het feit dat niet alle adviezen onderbouwd zijn met wetenschappelijk onderzoek, maar het kan zeker als voorbeeld worden gebruikt voor regels over het houden van dieren in Nederland. Voor veel diersoorten zou gekeken kunnen worden naar de verblijven die dierentuinen inrichten voor de dieren. Daarnaast kan er onderzoek worden gedaan naar hoe een bepaalde soort momenteel in gevangenschap worden gehouden en of deze manier van houden als voorbeeld kan dienen voor het opstellen van voorschriften.



Figuur 5 Minimumeisen zoogdieren Duitsland (Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft, 2014)

5.2 Vakbekwaamheid

Sinds 2014 is het Besluit houders van dieren van kracht, waardoor iedereen die bedrijfsmatig bezig is met dieren een bewijs van vakbekwaamheid moet behalen. Voor honden en katten wordt het oude Honden- en kattenbesluit vervangen door Besluit houders van dieren honden en katten. Voor vogels, herpeten, vissen en overige zoogdieren geldt dat wanneer er een nieuw bedrijf gestart wordt, er gelijk een vakbekwaamheid behaald moet worden. Voor bedrijven die eerder zijn gestart dan 1 juli 2014, is het verplicht om de vakbekwaamheid te behalen voor 1 juli 2020. Voor het organiseren van beurzen, tentoonstellingen of markten is het vanaf 1 november 2015 verplicht dat er iemand aanwezig is die beschikt over het vakbekwaamheid. Voor vogels, herpeten, vissen en overige zoogdieren geldt dit vanaf 1 juli 2020. Een bewijs van vakbekwaamheid is niet nodig voor het werken met landbouwhuisdieren zoals paarden, varkens, runderen en geiten. De doelgroep voor de vakbekwaamheid is dierenwinkels, kinderboerderijen, tuincentra met een dierenafdeling, groothandels, fokkers, dierenpensies, asielen en organisatoren van beurzen, markten en tentoonstellingen. Voor al deze organisaties geldt dat er sprake moet zijn van bedrijfsmatig bezig zijn. Voor het werken met honden en katten ligt de grens bijvoorbeeld bij twintig verkochte, afgeleverde, opgevangen of gefokte honden of katten (Aeres Training Centre Barneveld, z.d.).

De vakbekwaamheid is nu van toepassing als men bedrijfsmatig bezig is met dieren en dus niet als bewijs dat een bepaalde groep dieren gehouden mogen worden. Als alternatief voor de positieflijst kan er een variatie van de vakbekwaamheid worden ingevoerd voor het houden van sommige soorten exotische dieren. Hierbij moet gedacht worden aan diersoorten die enkel gezond blijven door het eten van een zeer specifiek dieet, of diersoorten die in gevangenschap snel gestrest raken.

Tijdens de cursus vakbekwaamheid kan de cursist dan worden bijgebracht wat de voedingsbehoeften en gedragingen van de diersoort zijn. De huidige vakbekwaamheid bestaat uit lesdagen, een stage en een examen. Juist door stage te lopen bij andere dierhouders die de diersoort succesvol houden in gevangenschap kan er in de praktijk worden gezien hoe de verzorging van de diersoort moet worden ingevuld. De cursist is na de cursus bevoegd om de diersoort te houden, er mee te fokken en deze ook te verkopen aan andere particulieren met de benodigde papieren. Daarnaast kunnen andere cursisten hun stage voltooien bij deze persoon. De vakbekwaamheid kan voor makkelijker te houden soorten ook samengevoegd worden in een cursus die de meeste dieren uit een geslacht of familie omvat, met een extra deel voor diersoorten die sterk verschillen van de andere soorten in het geslacht of de familie.

5.3 Positieflijst met aanpassingen

5.3.1 Houden van diersoorten door gespecialiseerde houders

De opzet van de positieflijsten die zijn opgesteld aan de hand van de WUR systematiek waren die met twee of drie verschillende lijsten. De positieflijst had naast een lijst voor diersoorten die zonder extra voorschriften gehouden konden worden en een lijst voor verboden dieren, ook een lijst voor diersoorten die enkel met extra voorschriften gehouden konden worden (Dijksma, 2015). Deze lijst verdween in de positieflijst van 2017, waar er werd gesproken over vrijwillige huisdierbijsluiters voor diersoorten die wel vrij gehouden mochten worden (van Dam, 2017). In alle waarschijnlijkheid zou er weinig tot niets veranderd zijn aan de manier waarop mensen een dier kunnen aanschaffen, zoals te zien is aan het onderzoek dat is gedaan onder huisdiereigenaren in 2017. Zelfs wanneer huisdierbijsluiters verplicht zijn om te overhandigen aan kopers, krijgt slechts 33% van de mensen deze bijsluiter ook daadwerkelijk mee (Dibevo, 2018). Tijdens een bezoek aan Exoknaag en Terraria, een beurs voor kleindieren en terrariadieren, was er slechts één verkoper die schriftelijke informatie meegaf aan kopers van dieren. Het kopen van een dier op deze beurs was extreem makkelijk en het was zeker mogelijk geweest om een dier mee te nemen, zonder dat er enige kennis, ervaring of een verblijf voor het dier nodig was (bijlage 5).

Wanneer de opzet van de meest recente positieflijst uit 2017 aangehouden wordt dan zal de nieuwe positieflijst huis- en hobbydieren in 2019 ook bestaan uit twee delen, één deel met diersoorten die door iedereen kunnen worden gehouden en een lijst met verboden diersoorten. In de brief van minister Schouten wordt bevestigd dat er een lijst zal komen met diersoorten die door iedereen gehouden kunnen worden en wordt er gesproken over een mogelijkheid voor ervaren houders om toch dieren te houden die niet op de positieflijst staan (Schouten, 2018b). Wat de eisen zijn om toch dieren te mogen houden die niet op de positieflijst staan is niet bekend. Het is van belang dat deze eisen duidelijk zijn en dat het voor houders niet moeilijk moet zijn om een aanvraag in te dienen voor het houden van dieren die niet op de positieflijst staan.

Het individueel beoordelen van houders gaat mogelijk wel meer tijd kosten dan algemene regels opstellen voor het houden van dieren, omdat iedere houder in Nederland een aanvraag moet indienen waarop een beoordeling door een persoon met de benodigde kennis zal moeten volgen. Op een andere manier is niet te beoordelen of een dierhouder bijvoorbeeld een verblijf heeft dat ruim genoeg is voor een bepaalde diersoort. Echter zullen er eisen opgesteld moeten worden waaraan de huisvesting en verzorging van deze dieren moet voldoen om te kunnen beoordelen wanneer een dierhouder in aanmerking komt voor het houden van dieren die niet op de positieflijst staan. Het is niet mogelijk om simpelweg te besluiten dat een verblijf wel of niet groot genoeg is, wanneer er geen eisen zijn om aan te voldoen. Wanneer deze eisen ontwikkeld worden, is het minder arbeidsintensief om deze eisen wettelijk verplicht te maken voor het houden van de diersoort en iedere burger toe te staan om deze diersoort te houden, dan wanneer ieder geval apart beoordeeld moet worden.

Bovendien zal er een registratieplicht moeten gelden voor deze diersoorten, om zo bijvoorbeeld inspecties uit te voeren ter controle.

5.3.2 Houden van diersoorten door iedereen

Op de positieflijst moet er een tabel komen met namen van diersoorten die door iedereen te houden zijn, zonder dat zij specialistische kennis of vaardigheden bezitten. Het is hierbij niet duidelijk wat wordt verstaan onder het begrip specialistisch. De vraag is wat precies de hoeveelheid informatie is die een persoon moet weten over een dier en waar deze informatie te verkrijgen is. Zoals eerder is genoemd is gebleken dat slechts 33% van de mensen die in 2017 een huisdier kochten, daarbij een huisdierbijsluiter kreeg. Daarnaast heeft 37% van die huisdiereigenaren geen enkele bron geraadpleegd over het nieuw aangeschafte dier (Dibevo, 2018). Het is dus mogelijk dat mensen zeer weinig weten over de diersoort die is aangeschaft.

Geen enkel dier kan zonder enige kennis worden gehouden. De diersoort die in Nederland het meeste wordt gehouden is de kat (HAS Hogeschool et al., 2015), maar ook deze diersoort vergt specifieke kennis. Zo is het van belang om te weten welke eisen het dier stelt aan de huisvesting, hoe het dier verzorgd moet worden, wat het dier wel en niet kan eten en zaken rondom de socialisatie, voortplanting en opvoeding van het dier. Daarnaast is het goed om te weten welke ziektes voorkomen bij de diersoort en hoe deze te herkennen zijn, hoewel er bij vermoeden van stress of ziekte contact kan worden opgenomen met een dierenarts. Als laatste is het altijd verstandig om te informeren naar de gemiddelde kosten die de diersoort jaarlijks met zich meebrengt, om verrassingen te voorkomen.

Het is simpelweg niet mogelijk dat een persoon dit alles niet weet en toch zonder geen enkel probleem voor een dier kan zorgen. Sommige diersoorten, zoals de kat, zijn prima te houden zonder voorgaande ervaring. Echter is het wel van groot belang dat iedere persoon die kiest voor een huisdier zich vooraf uitgebreid laat informeren. Ook Erna Philippi-Gho is van mening dat diersoorten waar geen kennis of ervaring voor nodig is niet bestaan. Mocht deze indeling van de positieflijst weer worden gebruikt dan zal hier bezwaar tegen worden gemaakt (bijlage 2). Wanneer er toch gekozen wordt voor een tabel met dieren die iedereen mag houden, dan zal de verplichting van het meegeven van een huisdierenbijsluiter beter gehandhaafd moeten worden zodat het niet voor kan komen dat kopers geen enkele informatie krijgen over het nieuwe huisdier. Daarnaast is het verstandig om inadequate huisvesting, zoals kleine bakken voor knaagdieren of kommen voor vissen, niet langer te verkopen in dierenwinkels.

5.4 Vrijstelling voor diersoorten afschaffen

Zoals te lezen is in hoofdstuk drie, zijn de diersoorten hond (*Canis lupus familiaris*) en kat (*Felis catus*) vrijgesteld van beoordeling. Ook productiedieren zijn vrijgesteld van beoordeling, op verzoek van de opdrachtgever. In paragraaf 6.3.2 is genoemd dat geen enkele diersoort gehouden kan worden zonder enige kennis van de soort, dus is het niet verstandig om diersoorten bij voorbaat aan te merken als eenvoudig te houden door iedereen. De drie meest gehouden zoogdiersoorten in Nederland zijn de kat, de hond en het konijn (HAS Hogeschool et al., 2015). Uit interviews met verschillende stakeholders (bijlage 2) komt naar voren dat men zich ernstig stoort aan het feit dat er mogelijk diersoorten verboden gaan worden die altijd een hoge welzijnsniveau hebben gekend in de Nederlandse houderij. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat diersoorten die (soms zelfs zonder beoordeling) goedgekeurd worden om te houden door iedereen, juist slecht behandeld worden, een gevaar zijn voor de mens of zelfs enorme schade aanrichten aan de natuur.

5.4.1 Hond

In een brief van de Staatssecretaris van 22 juni 2017 staat dat enkel dieren die zonder enige specialistische kennis en kunde gehouden kunnen worden en daarnaast geen gevaar zijn voor de mens, zonder vergunning gehouden mogen worden. Uit eigen onderzoek van de WUR (Ipema et al., 2011) is al gebleken dat dit in ieder geval voor de hond niet geldt, omdat de diersoort hoge sociale gedragsbehoeftes heeft. Daarnaast vinden er in Nederland gemiddeld 150.000 bijtincidenten door honden plaats per jaar en zijn er van 1996 tot 2016 in totaal 21 mensen gedood door honden (Neijenhuis, Kluivers, & Hopster, 2017). Deze cijfers laten zien dat honden geen ongevaarlijke dieren zijn en er zelfs ernstige incidenten plaatsvinden waar een hond bij betrokken is. Echter betekend dit niet dat de diersoort hond verboden moet worden, er zijn immers minstens 1,5 miljoen honden in Nederland en een groot deel van deze honden is niet betrokken bij gevaarlijke incidenten (HAS Hogeschool et al., 2015).

5.4.2 Kat

Volgens het Andibel arrest mag een diersoort worden geplaatst op een lijst met diersoorten die niet mogen worden gehouden, als het houden van de diersoort het leven en de gezondheid van mens en dier in gevaar brengt. Daarnaast mag het milieu niet in gevaar komen, zoals bijvoorbeeld zou gebeuren bij het ontsnappen van een diersoort die het ecosysteem in gevaar kan brengen.

De diersoort kat is het meest gehouden zoogdier in Nederland, maar ook een zeer groot gevaar voor andere dieren. Onderzoek uit 2016 toont aan dat verwilderde katten hebben bijgedragen aan het uitsterven van 63 diersoorten en daarmee is de kat een enorme aanslag op de wereldwijde biodiversiteit (Doherty, Glen, Nimmo, Ritchie, & Dickman, 2016). Het is niet toegestaan om katten te laten jagen op inheemse dieren, maar toch wordt het gedoogd. Volgens een rapport van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging zijn er gemiddeld 620.000 verwilderde huiskatten (510.000 in stedelijke gebieden en 162.000 in het buitengebied), bovenop gemiddeld 3,05 miljoen huiskatten. Deze huiskatten doden gemiddeld 30 prooien per jaar, wat neer komt op 91,5 gedode dieren per jaar. Verwilderde katten in stedelijke gebieden doden minimaal 60 prooien per jaar, wat betekend dat er 30,6 miljoen dieren per jaar gedood worden. In het buitengebied vangen katten veel meer prooien, minimaal 120 per jaar voor een totaal van 19,4 miljoen dieren per jaar. Een studie die gedaan is op Schiermonnikoog schat zelfs dat katten daar tot wel 400 prooien per jaar vangen. Het totaal aantal gedode dieren door katten in Nederland wordt geschat op minimaal 141,5 miljoen per jaar. Het dieet van katten bestaat voor 25% uit vogels. Dit betekend dat er in het buitengebied jaarlijks 5 miljoen vogels gedood worden door verwilderde huiskatten. Dat is 25% van de totale voorjaarspopulatie aan broedvogels in Nederland gemeten in 2002 (Knol, 2015).

Het is duidelijk dat katten een enorme impact hebben op de natuur in Nederland, maar over dit feit is niks terug te vinden als er wordt gekeken naar het opstellen van de positieflijst. Deze cijfers pleiten niet voor een verbod op het houden van katten, maar om te laten zien dat een diersoort die niet eens zijn beoordeeld is bij het opstellen van de positieflijsten toch een enorme impact heeft op de biodiversiteit van Nederland. De IUCN (International Union for Conservation of Nature) zet de kat zelfs in de top 100 van meest destructieve invasieve soorten ter wereld (Boudjelas, Browne, De Poorter, & Lowe, 2000).

5.4.3 Konijn

Een andere diersoort die in Nederland veel gehouden wordt is het konijn. Naast dat het konijn een productiedier is, heeft het CBb ook besloten dat de diersoort konijn niet zonder specialistische kennis te houden is (College van Beroep voor het bedrijfsleven, 2017b).

Op de positieflijst van 2015 was ook ruimte voor een tabel met diersoorten die enkel onder voorwaarden gehouden konden worden. De mogelijkheid om dieren verplicht onder specifieke houderijvoorschriften te houden kwam niet terug in de positieflijst van 2017. Zoals eerder is genoemd, wil de Staatssecretaris enkel diersoorten die door iedereen te houden zijn vrij maken om te houden zonder een vergunning. Dit zou dus inhouden dat de diersoort konijn, waarvan er in Nederland ongeveer 1,2 miljoen gehouden worden, alleen te houden zal zijn met een vergunning. In vergelijking zijn er 1,5 miljoen honden en 2,6 miljoen katten in Nederland (HAS Hogeschool et al., 2015).

Uit onderzoek van de Universiteit Utrecht blijkt dat een konijn in gevangenschap slechts 4,5 jaar oud wordt en het welzijn van de diersoort in Nederland vaak in het gedrang komt. Bij hobbyfokkers zitten konijnen voornamelijk alleen in een hok dat in bijna de helft van de gevallen 0,3 m² of kleiner is. Slechts 10% van de konijnen heeft toegang tot een vrije uitloop, 61% van de konijnen heeft geen graafmogelijkheden en slechts 28% van de hobbyfokkers biedt de konijnen een vorm van verrijking aan. Één op de zes hobbyfokkers geeft aan dat tandproblemen één van de meest voorkomende gezondheidsgebreken is. Daarnaast geeft de meerderheid van de hobbyfokkers aan zelf konijnen te doden, vaak door onthoofding of nekslag. Volgens aanwijzingen van hobbyfokkers worden er ook grote hoeveelheden jonge dieren gedood, bijvoorbeeld met een knuppel, omdat zij niet de juiste aftekening hebben. Dit is echter niet ondersteund met kwantitatieve gegevens. Ook bij handelaren en in winkels worden konijnen in hokken van 0,3 m² of kleiner gehouden. De 128 onderzochte verblijven die worden aangeboden in winkels voldoen niet aan de minimumrichtlijnen van het LICG en ook de onderzochte 127 voedingsproducten bevatten niet alle benodigde voedingsstoffen. Bij de consument worden de konijnen beter gehouden, maar slechts 0,3% van de konijnhouders heeft een enquête (N=3541) ingevuld of een interview (N=48) gehouden. Konijnen gehouden door consumenten kregen in bijna alle gevallen de juiste voeding en in twee derde van de gevallen worden de dieren sociaal gehuisvest in een verblijf dat voldoet aan de richtlijnen van het LICG. 95% van de consumenten biedt verrijking aan, de vaccinatiegraad is opvallend hoog en de gemiddelde levensverwachting is met 6,7 jaar veel hoger dan de 4,5 jaar die is gevonden in eerdere studies (Vink, Vinke, & Van Zeeland, 2018).

Aan de ene kant wordt er dus vanuit gegaan dat productiedieren zoals het konijn zonder specialistische kennis gehouden kunnen worden, maar aan de andere kant is er gebleken dat het konijn in Nederland zulke ernstige welzijnsproblemen kent dat het CBb het nodig acht om de diersoort op een speciale lijst te plaatsen en de diersoort vergunningsplichtig wordt. Bij de positieflijst 2019 zal hier dus zeker rekening mee gehouden moeten worden. Wel zal de nieuwe positieflijst waarschijnlijk niet kunnen rekenen op de steun van de gewone burger die konijnen als hobby houdt, omdat het op twee na meest gehouden huisdier in Nederland dan nog slechts met een vergunning te houden zal zijn.

5.5 Effect van de positieflijst

Uit onderzoek blijkt dat in 2013 31 onderzochte landen, waarvan 21 EU landen, een zogenaamde negatieve lijst hadden met daarop diersoorten die niet gehouden mogen worden. In Nederland staan onder andere grote katachtigen en primaten op de lijst. België is het enige land met een positieflijst. 10 EU landen, zoals bijvoorbeeld Oostenrijk, hebben gedetailleerde eisen voor het houden van exotische dieren, zoals minimum maten voor de huisvesting, regels voor het houden van sociale dieren en eisen voor diervoeding (De Volder, McLennan, & Schmit, 2013).

België heeft als enige land in Europa sinds 2009 een positieflijst. Het effect van de positieflijst op het houden en verhandelen van illegale exotische dieren in België is zes jaar lang bijgehouden, van 1 januari 2009 tot 31 december 2014. Daarnaast is ook bijgehouden hoeveel exotische dieren er zijn

afgestaan of in beslag zijn genomen. In die periode zijn er 22 dieren vrijwillig afgestaan, 15 dieren opgevangen en 92 dieren in beslag genomen. De vijf eigenaren van in totaal negen dieren die vrijwillig werden afgestaan waren op de hoogte van het bestaan van de positieflijst in België en deden daarom afstand van de dieren. De groep van in totaal 129 dieren bestond uit 29 diersoorten. Er werden in acht weken tijd 12 online advertenties waargenomen waarin illegale diersoorten werden aangeboden (Di Silvestre & Van der Hoeven, 2016).

Het rapport toont geen resultaten die te maken hebben met het welzijn van de gehouden diersoorten. Daarnaast is het niet duidelijk welke mate van illegale handel het land al kende voor de positieflijst werd ingevoerd.

6. Discussie

6.1 Doel

De doelstelling van dit afstudeerwerkstuk was om er achter te komen waarom er niet onder alle stakeholders draagvlak was voor de vorige positieflijsten en wat er nodig was om dit eventueel te veranderen.

Hoewel het advies vooral gericht is aan de partijen die directe invloed hebben op de positieflijst, is het gehele afstudeerwerkstuk van belang voor de dierhouderij. Het geeft een goed beeld van de geschiedenis van de positieflijst, welke beslissingen er in het verleden genomen zijn en de standpunten van stakeholders in de sector. Uit gesprekken met dierhouders blijkt dat heel veel dierhouders niet veel afweten van de positieflijst, voor deze mensen kan het werkstuk dienen als een manier om in één keer (bijna) alles te weten te komen over de positieflijst en daarna hun eigen mening te kunnen vormen over de lijst.

6.2 Evaluatie onderzoek

Het grootste gedeelte van het onderzoek dat is uitgevoerd bestaat uit literatuuronderzoek. Daarnaast zijn er interviews gehouden met stakeholders, dit valt onder praktijkonderzoek.

Het nadeel van het doen van een literatuuronderzoek naar een gecompliceerd onderwerp zoals de positieflijst, is dat niet alle informatie zomaar te vinden is. Veel informatie is niet langer beschikbaar, zoals het voorstel voor een positieflijst uit 2013. Een tijdlijn samenstellen was daarom lastig. Ook zijn diverse rapporten van de Wageningen UR alleen intern beschikbaar. Niet iedere bron kan zomaar gebruikt worden, vooral wanneer niet duidelijk is wie de auteur van de bron is. De positieflijst kent voor- en tegenstanders, dus kan informatie gekleurd zijn door het standpunt van een organisatie. Zo zijn er documenten beschikbaar waar opmerkelijke feiten in staan over het functioneren van diverse betrokkenen, maar dit zijn absoluut geen betrouwbare bronnen om te gebruiken. Het afstudeerwerkstuk is bedoeld om een objectief beeld neer zetten, dit kan slechts gedaan worden wanneer er betrouwbare controleerbare bronnen worden gebruikt.

Hoewel er van tevoren was toegezegd op een interview door meerdere organisaties, was helaas niet iedere organisatie meer in staat of bereid om een interview te doen. Daarom zijn er geen interviews beschikbaar van de organisaties Platform Verantwoord Huisdierbezit en de Dierenbescherming. Ook voor kinderboerderij de Koperen Ezel is er geen informatie beschikbaar, omdat de informatie die was gegeven niet zou bijdragen aan het onderzoek.

Uiteraard moet men er altijd vanuit gaan dat er onverwachte tegenslagen kunnen plaatsvinden en daarom is er gedurende het schrijven van het afstudeerwerkstuk nog contact gezocht met nieuwe stakeholders en is er bovendien een bezoek gebracht aan een grote dierenbeurs, om zelf te ervaren hoe de verkoopkanalen zijn gereguleerd. Hoewel er niet van alle stakeholders actuele informatie beschikbaar is, is er toch een betrouwbaar beeld geschetst van de standpunten van de stakeholders.

6.3 Deelvragen

De eerste deelvraag is beantwoord door middel van literatuuronderzoek, met een klein deel informatie uit interviews. Om duidelijk te krijgen wat er zich precies heeft afgespeeld in de bijna tien jaar dat men met de huidige generatie positieflijsten is bezig geweest, moest eerst de gehele geschiedenis worden uitgezocht.

Deelvraag twee is beantwoord aan de hand van literatuuronderzoek, met een deel informatie uit interviews. Deze deelvraag belicht vooral de juridische kant van de positieflijst. Geprobeerd is om dit zo begrijpelijk mogelijk weer te geven.

De derde deelvraag is voornamelijk beantwoord door middel van de informatie die is verkregen vanuit de interviews. Waar de eerste twee deelvragen een terugblik waren op het verleden, gaat deze deelvraag juist over de toekomst. De stakeholders is gevraagd om voorkeur uit te spreken wat betreft wetgeving voor het houden van exotische diersoorten.

Hoewel er in het vooronderzoek genoemd is dat er vier deelvragen zouden zijn, was er zoveel overlap aanwezig bij twee deelvragen dat is besloten om één van de deelvragen te schrappen. Dit is aangepast in de aanpak van het afstudeerwerkstuk.

7. Conclusie en aanbevelingen

7.1 Deelvraag 1

Deelvraag 1 is als volgt:

Op welke manier is de systematiek voor de positieflijsten precies ontwikkeld?

Deze deelvraag is beantwoord door het doen van literatuuronderzoek naar de geschiedenis van de positieflijst. Door alle rapporten van de Wageningen UR Livestock Research samen te vatten, is er een tijdlijn samengesteld van alle belangrijke gebeurtenissen omtrent de positieflijst.

Men is al veel langer dan tien jaar bezig met het ontwikkelen van een positieflijst, echter deed het Hof van Justitie in 2008 een uitspraak waardoor er eisen werden gesteld aan wetgeving die het vrije verkeer van goederen in de EU beperkt. Daarom heeft de Wageningen UR Livestock Research in 2009 de opdracht gekregen om een nieuwe systematiek te ontwikkelen voor de positieflijst. De Positieflijst Expert Commissie (PEC) verzamelde de benodigde gegevens over een diersoort, zodat er kon worden vastgesteld of deze diersoort in gevangenschap kon worden gehouden. Hierop volgde een advies. Vervolgens werd dit advies gecontroleerd door de Positieflijst Advies Commissie (PAC). Ten slotte besloot de minister over plaatsing van een diersoort op de positieflijst. Eind 2018 werd er een nieuwe systematiek gepresenteerd, omdat de voorgaande systematiek juridisch niet houdbaar was. Volgens deze nieuwe systematiek worden diersoorten gerangschikt op basis van risicofactoren en wijst de minister aan welke diersoorten niet meer gehouden mogen worden.

7.2 Deelvraag 2

Deelvraag 2 is als volgt:

Welke fouten zijn er gemaakt tijdens het ontwikkelen van de systematiek die gebruikt is voor het opstellen van de voorgaande positieflijsten?

Deze deelvraag is beantwoord aan de hand van literatuuronderzoek, samen met feiten uit afgenomen interviews met stakeholders. Een aantal punten die terug komen in deze deelvraag zijn afgekeurd door de rechter, daarom is zeker dat deze punten opgelost moeten worden wanneer de positieflijst 2019 wordt gepresenteerd.

In 2017 vernietigde het College van Beroep voor het bedrijfsleven de systematiek van de positieflijsten uit 2015 en 2017. De redenen hier voor waren dat de Positieflijst Expert Commissie (PEC) niet onafhankelijk was, de Positieflijst Advies Commissie (PAC) niet alle adviezen gecontroleerd had, diersoorten soms niet aan de hand van wetenschappelijke informatie beoordeeld waren en dat andere diersoorten beoordeeld waren aan de hand van uit de context gehaalde citaten uit wetenschappelijke literatuur.

Ook is er gekeken naar de systematiek van de nieuwe positieflijst 2019. Hoewel de informatie niet nodig was voor het beantwoorden van de deelvraag, leverde het wel punten op die kunnen worden gebruikt in de aanbeveling. Een grote fout in de systematiek van de nieuwe positieflijst is namelijk het ontbreken van een risicobeoordeling, de beoordeling die laat zien hoe groot de kans is dat een risico ook echt zal plaatsvinden en wat de invloed hier van zal zijn op mens en dier. Daarnaast moet er ook worden aangegeven welke mate van risico acceptabel wordt bevonden, anders kan niet worden besloten welke diersoorten een te groot risico zijn om aan te wijzen voor op de positieflijst.

7.3 Deelvraag 3

Deelvraag 3 is als volgt:

Welke andere mogelijkheden voor wet- en regelgeving zijn er om het dierenwelzijn van exotische dieren te waarborgen?

Om deze deelvraag te beantwoorden is voornamelijk gebruik gemaakt van standpunten uit de interviews die zijn gedaan met stakeholders. Daarnaast zijn de voorbeelden onderbouwd met feiten uit de literatuur.

Van alle geïnterviewde stakeholders is er één die echt vast wil houden aan het model van de positieflijst. Dit is Stichting AAP. De organisatie gelooft er niet in dat de huisdiersector zichzelf kan reguleren, omdat deze niet enkel bestaat uit goed geïnformeerde liefhebbers, maar ook uit mensen die niet de juiste kennis en ervaring bezit om een bepaalde diersoort te houden.

Alle andere geïnterviewde stakeholders willen dat de positieflijst wordt afgeschaft. Veel dierhouders zien de lijst als een manier om het houden van dieren te verbieden, terwijl zij de dieren op de juiste manier verzorgen. Bovendien doen zich veel misstanden voor bij dieren die volgens de positieflijst door iedereen gehouden kunnen worden zonden enige kennis. De stakeholders pleiten daarom voor voorschriften voor iedere diersoort, zodat mensen verplicht zijn om de dieren op de juiste manier te houden. Een andere optie is het invoeren van een vakbekwaamheid of vergunningsplicht voor moeilijk te houden diersoorten. Al deze maatregelen zijn minder beperkend dan een verbod en zijn daarom beter te combineren met het vrije verkeer van goederen binnen de EU. Wel is het opstellen van voorschriften voor iedere diersoort en het handhaven van dit systeem waarschijnlijk kosten- en tijdsintensief.

7.4 Hoofdvraag

De hoofdvraag is als volgt:

Hoe moet de nieuwe wet- en regelgeving omtrent dierenwelzijn van exotische dieren verschillen van de vorige positieflijsten om voldoende draagvlak te krijgen onder de stakeholders?

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, moeten de individueel beantwoorde deelvragen als het ware samengevoegd worden. Het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek komen zo samen.

Dat de nieuwe positieflijst anders moet zijn dan de vorige lijsten is een feit, de systematiek van de vorige lijsten is immers vernietigd. Echter moet er op verschillende manieren gekeken worden naar deze hoofdvraag. Enerzijds is er het juridische aspect van de positieflijst. De systematiek van de nieuwe positieflijst is op dit moment niet juridisch houdbaar, omdat er geen risicobeoordeling wordt gedaan. Bovendien wordt aangenomen dat de noodzakelijke wetenschappelijke informatie die bij de vorige positieflijsten ontbrak, nu weer niet voor handen is. Deze problemen moeten minstens worden opgelost om er voor te zorgen dat de positieflijst 2019 juridisch houdbaar is.

Anderzijds zijn de geïnterviewde stakeholders op één na geen van allen tevreden met een positieflijst. Liever wordt er geïnvesteerd in voorschriften voor alle in Nederland gehouden diersoorten. Op deze manier kunnen ook de welzijnsproblemen bij veel voorkomende diersoorten, zoals het konijn, worden verminderd of zelfs geheel worden verholpen. Wel is het van belang dat er een goede communicatie zal moeten zijn naar de burger toe. Verwaarlozing vanuit onwetendheid is zo te verhelpen.

Het is niet simpelweg te zeggen of een positieflijst beter is om het beoogde doel te bereiken, of dat deze afgeschaft moet worden. Wel zal er veel moeten gebeuren om een positieflijst in Nederland juridisch houdbaar te krijgen, afgezien van of de huisdiersector deze positieflijst zal steunen of niet. Daarentegen bestaan er al voorbeelden van houderijvoorschriften, zoals de Duitse voorschriften die door veel houders van dieren in Nederland vrijwillig worden nageleefd. De vraag is of de Nederlandse

overheid de financiële middelen en de mankracht wil inzetten om deze eisen op te nemen in de wet. Het handhaven van houderijvoorschriften zou in ieder geval een positieve gebeurtenis zijn voor alle stakeholders, omdat deze allemaal het zelfde doel hebben, namelijk het bevorderen van dierenwelzijn.

7.5 Aanbevelingen

De volgende aanbevelingen zijn gericht aan het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Deze aanbevelingen zijn geformuleerd aan de hand van de verzamelde informatie in dit afstudeerwerkstuk.

In plaats van het opstellen van een positieflijst, is het een aanbeveling om voor alle soorten (te beginnen met zoogdieren) die worden gehouden in Nederland eisen op te stellen waaraan de huisvesting en verzorging moeten voldoen. Bij een goede handhaving lost dit ook problemen op bij veel voorkomende diersoorten, die wellicht door onbewuste houders worden veroorzaakt. Deze aanbeveling vereist wel een goede communicatie richting de burger, eventueel in de vorm van informatie die wordt uitgezonden op TV en radio en ook te zien is op social media. Het handhaven van eisen voor huisvesting en verzorging gaat waarschijnlijk veel tijd en geld kosten, daarom kan er worden gekozen voor een controle bij vermoeden van het niet naleven van de eisen.

Wanneer er wordt gekozen om door te gaan met het ontwikkelen van een positieflijst, dan zal er veel moeten gebeuren om deze juridisch houdbaar te maken. Te beginnen is met een risicobeoordeling toe te voegen aan de systematiek van de positieflijst 2019. Daarnaast zal er geïnvesteerd moeten worden in het doen van wetenschappelijk onderzoek naar diersoorten die in Nederland worden gehouden, bij voorkeur in de houderij omgeving.

Als laatste de aanbeveling om verkoopkanalen beter te reguleren. Uit ervaring blijkt dat het zeer makkelijk is voor een onbekwame houder om dieren te kopen op bijvoorbeeld een beurs. Niet alle verkopers komen uit Nederland en enkel bij grote Nederlandse winkels wordt gewerkt met een verkoopcontract. Ter bescherming van de burger en het dier is het van belang dat niet iedereen zomaar een dier kan aanschaffen, maar eerst moet kunnen aantonen dat de kennis en adequate leefomgeving van het dier aanwezig zijn. Een advies is om de verkoop van dieren te beperken tot gecertificeerde dierenwinkels en liefhebbers met een vergunning voor het verkopen van dieren.

Literatuur

- Aeres Training Centre Barneveld. (z.d.). *Besluit houders van dieren*. Geraadpleegd op 13 december 2018, van <https://www.aerestrainingcentre-barneveld.nl/cursussen/besluit-houders-van-dieren>
- Boudjelas, S., Browne, M., De Poorter, M., & Lowe, S. (2000). 100 of the world's worst invasive alien species. Geraadpleegd op 3 januari 2019, van <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2000-126.pdf>
- Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft. (2014). *Gutachten über Mindestanforderungen an die Haltung von Säugetieren*. Geraadpleegd van https://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/Tier/Tierschutz/GutachtenLeitlinien/HaltungSaeugetiere.pdf?__blob=publicationFile
- Chu, L., Garner, J. P., & Mench, J. A. (2004). A behavioral comparison of New Zealand White rabbits (*Oryctolagus cuniculus*) housed individually or in pairs in conventional laboratory cages. *Applied Animal Behaviour Science*, 85(1-2), 121–139. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2003.09.011>
- College van Beroep voor het bedrijfsleven (2017a, 28 maart). 15/750 [Uitspraak]. Geraadpleegd op 21 maart 2018, van <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:CBB:2017:70>
- College van Beroep voor het bedrijfsleven (2017b, 6 april). 15/751 [Uitspraak]. Geraadpleegd op 3 december 2018, van <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:CBB:2017:108>
- De Volder, S., McLennan, S., & Schmit, V. (2013). *Analysis of national legislation related to the keeping and sale of exotic pets in Europe*. Geraadpleegd van <http://www.eurogroupforanimals.org/wp-content/uploads/Eurogroup-for-Animals-Exotic-Pet-Report-FINAL.pdf>
- Dibevo. (2018, 6 maart). Consument nog te vaak onwetend over juiste verzorging van zijn huisdier. Geraadpleegd op 11 december 2018, van <https://dibevo.nl/pers/consument-nog-te-vaak-onwetend-over-juiste-verzorging-van-zijn-huisdier>
- Dibevo (2014, 8 juni). *Positie Dibevo positieflijst*. Geraadpleegd op 19 juni 2018, van <https://www.huisdieren.nu/wp-content/uploads/2014/07/2014-06-08-Positieflijst-Positie-Dibevo.pdf>
- Dierenbescherming (2014, 27 februari). *Record aantal exotische dieren onderschept*. Geraadpleegd op 15 juni 2018, van <https://www.dierenbescherming.nl/wat-wij-doen/actueel/blogs/blog-overzicht/record-aantal-exotische-dieren-onderschept>
- Dijkma, S. A. M. (2015, 28 januari). *Invoering van de huisdierlijst zoogdieren*. Geraadpleegd op 21 november 2018, van https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2015Z01349
- Di Silvestre, I., & Van der Hoeven, S. (2016). *The implementation of the Positive List for mammal pets in Belgium: a success story*. Geraadpleegd van <http://www.eurogroupforanimals.org/wp-content/uploads/EfA-Report-PL-Belgium.pdf>
- Doherty, T. S., Glen, A. S., Nimmo, D. G., Ritchie, E. G., & Dickman, C. R. (2016). Invasive predators and global biodiversity loss. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(40), 11261–11265. <https://doi.org/10.1073/pnas.1602480113>

- Europese Unie. (2008). *Artikel 30 EG - Verordening (EG) nr. 338/97 - Bescherming van in het wild levende dier en plantensoorten - Verbod op houden van zoogdieren van bepaalde in bedoelde verordening genoemde soorten of van niet onder die verordening vallende soorten - Houden in andere lidstaten toegestaan. Zaak C-219/07*. Geraadpleegd op 19 juni, van <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0219>
- Garner, J. P. (2005, April 1). *Stereotypes and Other Abnormal Repetitive Behaviors: Potential Impact on Validity, Reliability, and Replicability of Scientific Outcomes* (Volume 46, Issue 2. ILAR journal, pp. 106-117). Geraadpleegd op 13 juni, van <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15775020>
- González Ramírez, M. T., & Landero Hernández, R. (2014). Benefits of dog ownership: Comparative study of equivalent samples. *Journal of Veterinary Behavior*, 9(6), 311–315. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2014.08.002>
- Gubbels, E. (z.d.). *Wat wil PVH?* Geraadpleegd op 19 juni 2018, van <https://www.huisdieren.nu/over-pvh/wie-zijn-wij/wat-is-pvh-wat-wil-pvh/>
- Gubbels, E. (2018, 14 september). *Klacht onjuist informeren burgers*. Geraadpleegd op 19 november 2018, van <https://www.huisdieren.nu/wp-content/uploads/2018/11/2018-09-14-Onderwerp-RE-klacht-onjuist-informeren-burgers.pdf>
- Hartman, P. (2018, 17 januari). *Dolfinarium in Harderwijk in zwaar weer*. De Stentor. Geraadpleegd op 12 februari, van <https://www.destentor.nl/harderwijk/dolfinarium-in-harderwijk-in-zwaar-weer~a19ac5e7/>
- HAS Hogeschool, HAS Kennistransfer & Bedrijfsopleidingen Den Bosch, & Faculteit Diergeneeskunde Utrecht. (2015). *Feiten en cijfers gezelschapsdierensector 2015*. Geraadpleegd op 15 juni 2018, van <http://fdn.nl/wp-content/uploads/A-10-Feiten-en-cijfers-gezelschapsdierensector-2015.pdf>
- Hof van Justitie (2008, 19 juni). *Andibel arrest (zaak C-219/07)* [Arrest]. Geraadpleegd op 6 december 2018, van <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=ecli:ECLI:EU:C:2008:353>
- Hof van Justitie (2001, 11 september). *Pfizer Animal Health SA tegen Raad van de Europese Unie (zaak T-13/99)* [Arrest]. Geraadpleegd op 10 januari 2019, van <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=nl&num=T-13/99#>
- Hopster, H. (2014, 20 juni). *Beoordeling van risico's voor mens en dier van het houden van exotische zoogdieren. Een bijgestelde aanpak van de positieflijst zoogdieren*. Geraadpleegd op 20 november 2018, van <http://edepot.wur.nl/309215>
- Ipema, B. (2011). *Interviews met organisaties van belanghebbenden over de methodiek voor een positieflijst voor zoogdieren* (Rapport 516). Geraadpleegd op 13 februari, van <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/238062>
- Ipema, B., Koene, P., & De Mol, R. (2011). *Advisering voor vervolg Positieflijst Zoogdieren* (Rapport 408). Geraadpleegd op 12 februari, van <http://edepot.wur.nl/168970>
- Ipema, B., Koene, P., De Mol, R., & Hopster, H. (2010). *Systematiek voor het opstellen van de Positieflijst voor zoogdieren* (Rapport 345). Geraadpleegd op 13 februari, van <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/168972>
- Jekl, V., Hauptman, K. & Knotek, Z. (2011). *Diseases in pet degus: a retrospective study in 300 animals* (Journal of Small Animal Practice 52: 107 – 112). Geraadpleegd op 13 juni, van https://www.researchgate.net/profile/Vladimir_Jekl/publication/

- 49784332_Diseases_in_pet_degus_A_retrospective_study_in_300_animals/links/59e2697ca6fdcc7154d81474/Diseases-in-pet-degus-A-retrospective-study-in-300-animals.pdf
- Knol, W. (2015, december). Verwilderde huiskatten: effecten op de natuur in Nederland. Geraadpleegd op 3 januari 2019, van <https://www.jagersvereniging.nl/jagen/ecologie/verwilderedekatten/>
- Koene, P., Ipema, B., & M De Mol, R. (2013). *Zoogdiersoorten die geschikt zijn als gezelschapsdier* (Rapport 701). Geraadpleegd op 13 februari, van <http://edepot.wur.nl/261246>
- Lacerta. (z.d.). *Positieflijst, historie en stand van zaken*. Geraadpleegd op 30 november 2018, van <https://www.lacerta.nl/content/positieflijst-historie-en-stand-van-zaken>
- LICG. (z.d.-a). *Konijn*. Geraadpleegd op 12 december 2018, van <https://www.licg.nl/konijnen-en-knaagdieren/konijn/>
- LICG. (z.d.-b). *Positieflijst (Huisdierenlijst)*. Geraadpleegd op 12 februari 2018, van <https://www.licg.nl/positieflijst-huisdierenlijst>
- Ministerie van Algemene Zaken. (2018, 12 november). *Overzicht zoönosenrisico's en beheersmaatregelen (BuRo)*. Geraadpleegd op 17 december 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/dierenwelzijn/documenten/rapporten/2018/11/12/overzicht-zoonosenrisico%E2%80%99s-en-beheersmaatregelen-buro>
- Mota Pereira, J., & Fonte, D. (2018). Pets enhance antidepressant pharmacotherapy effects in patients with treatment resistant major depressive disorder. *Journal of Psychiatric Research*, 104, 108–113. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2018.07.004>
- Neijenhuis, F., Kluivers, M., & Hopster, H. (2017). *Minder hondenbeten. Puzzelen naar veiligheid voor mens en dier* (Rapport 1024). Geraadpleegd van <http://edepot.wur.nl/428257>
- NOS (2016, 6 februari). *Europa speelt grote rol in illegale dierenhandel*. Geraadpleegd op 13 mei 2018, van <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2085286-europa-speelt-grote-rol-in-illegale-dierenhandel.html>
- Opperhuizen, A. (2015, 2 maart). *Advies over de zoönotische risico's van elf genera zoogdieren in het kader van de positieflijst*. Geraadpleegd op 7 december 2018, van <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2015/03/Advies%20NVWA%20zoonosen.pdf>
- Platform Verantwoord Huisdierbezit. (z.d.). *Rechter zet streep door huisdierenlijst*. Geraadpleegd op 18 juni 2018, van <https://www.huisdieren.nu/over-pvh/persberichten/rechter-zet-streep-door-huisdierenlijst>
- Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species*. Geraadpleegd op 13 juni 2018, van <http://data.europa.eu/eli/reg/2014/1143/oj>
- Rijksoverheid. (z.j.). *Mag ik een huisdier uit het buitenland meenemen naar Nederland?* Geraadpleegd op 14 maart 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/dierenwelzijn/vraag-en-antwoord/mag-ik-een-huisdier-uit-het-buitenland-meenemen-naar-nederland>
- RVO (z.d.-a). *Huisdierenlijst*. Geraadpleegd op 12 februari 2018, van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/dieren/huisdieren-houden-en-fokken/huisdierenlijst>

- RVO. (z.d.-b). *Regels voor huisvesting en verzorging van dieren*. Geraadpleegd op 11 december 2018, van [https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/dieren-houden/dierenwelzijn/welijneisen-voor-dieren/regels-voor-huisvesting-en-verzorging](https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/dieren-houden/dierenwelzijn/welzijneisen-voor-dieren/regels-voor-huisvesting-en-verzorging)
- RVO. (z.d.-c). *Regels bedrijfsmatig huisdieren houden - Huisvesting en verzorging*. Geraadpleegd op 11 december 2018, van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/dieren-houden/huisdieren-houden-en-fokken/bedrijfsmatig-huisdieren-houden/regels/huisvesting-en-verzorging>
- RVO (2015). *Geen optredens meer met wilde zoogdieren*. Geraadpleegd op 12 februari 2018, van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/dieren-houden/dierenwelzijn/circusdieren>
- Schouten, C. (2018a, 5 februari). *Kamerbrief over Dierenwelzijn* [Kamerbrief]. Geraadpleegd op 14 maart 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/dierenwelzijn/documenten/kamerstukken/2018/02/05/kamerbrief-over-dierenwelzijn>
- Schouten, C. (2018b, 12 november). *Kamerbrief voortgang positieflijst huis- en hobbydieren* [Kamerbrief]. Geraadpleegd op 19 november 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/dierenwelzijn/documenten/kamerstukken/2018/11/12/kamerbrief-voortgang-positieflijst-huis-en-hobbydieren>
- Schuppli, C. A., & Fraser, D. (2000). *A Framework for Assessing the Suitability of Different Species as Companion Animals* (Animal Welfare, 9, 359-372). Geraadpleegd op 13 juni, van <https://animalstudiesrepository.org/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1000&context=wileapet>
- Shirley S.M., Kark S. (2006) *Amassing Efforts against Alien Invasive Species in Europe*. PLoS Biol 4(8): e279. Geraadpleegd op 13 juni 2018, van <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.0040279>
- Stichting AAP. (z.d.). *Think Positive: Why Europe Needs 'Positive Lists' to Regulate the Sale and Keeping of Exotic Animals as Pets*. Geraadpleegd op 19 juni 2018, van <https://www.aap.nl/uploads/inline-images/Think%20Positive%20brochure.pdf>
- Stichting AAP. (2018). *Jaarverslag 2017*. Geraadpleegd van https://www.aap.nl/uploads/inline-files/jaarverslag%202017_4.pdf
- Van Dam, M. H. P. (2017, 31 januari). *Voorgenomen Besluit Aanwijzing te houden zoogdiersoorten*. Geraadpleegd op 19 november 2018, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2017-5558.html>
- Verga, M., Luzi, F., & Carenzi, C. (2007). Effects of husbandry and management systems on physiology and behaviour of farmed and laboratory rabbits. *Hormones and Behavior*, 52(1), 122–129. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2007.03.024>
- VHM Events. (z.d.). Transport dieren. Geraadpleegd op 14 januari 2019, van <http://vhm-events.nl/index.php/nl/transport-dieren>
- Vink, D. J., Vinke, C. M., & Van Zeeland, Y. R. A. (2018). *Van Koppelaar tot Knuffelaar* (Executive summary). Geraadpleegd van https://www.dierenbescherming.nl/userfiles/nieuws/November_2018/2018-11-06_Vankoppelaartotknuffelaar_executive_summary.pdf

- Vinke, C. M., Van Eijk, I. A. M., & Boissevain, I. (2011). *Inventarisatie en prioritering van welzijnsproblemen binnen de sector bijzondere dieren*. Geraadpleegd van https://www.uu.nl/sites/default/files/eindrapportage_welzijn_bijzondere_dieren_a4-lw2.pdf
- Von Jessen, E. (2017, 23 juni). *Belgium first, The Netherlands second*. Geraadpleegd op 19 juni 2018, van <https://www.dierenbescherming.nl/wat-wij-doen/actueel/blogs/blog-overzicht/belgium-first-the-netherlands-second>
- Wet dieren. (2011, 19 mei). Geraadpleegd op 19 november 2018, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0030250/2018-11-01>
- Wetenschappelijke Adviescommissie Positieflijst. (2018, 12 november). Advies toetsingskader positieflijst zoogdieren. Geraadpleegd op 30 december 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/dierenwelzijn/documenten/rapporten/2018/11/12/advies-toetsingskader-positieflijst-zoogdieren>
- Wikimedia Commons. (2011, 10 augustus). Octodon degus -Heidelberg Zoo, Germany [Foto]. Geraadpleegd op 27 december 2018, van https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Octodon_degus_-Heidelberg_Zoo,_Germany-8a.jpg
- Wikipedia contributors. (z.d.). Chinesischer Muntjak Muntiacus reevesi Zoo Augsburg [Foto]. Geraadpleegd op 27 december 2018, van https://zh.wikipedia.org/wiki/File:Chinesischer_Muntjak_Muntiacus_reevesi_Zoo_Augsburg-04.jpg
- Wikipedia-bijdragers. (z.d.). Mazama gouazoubira [Foto]. Geraadpleegd op 27 december 2018, van https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Mazama_gouazoubira.JPG

Bijlage 1. Interviewvragen

De interviewvragen zijn een opzet voor het interview zelf, maar er kan van worden afgeweken door extra vragen te stellen (semigestructureerd). Het is mogelijk dat de persoon die wordt geïnterviewd zelf al meer verteld dan enkel het antwoord op de vraag, wat het stellen van andere vragen overbodig maakt. Alle stakeholders zijn bekend met de positieflijst, maar mocht er onduidelijkheid zijn dan zal er aanvullende uitleg worden gegeven tijdens het interview.

Vragen voor Kleindierpark en De Koperen Ezel

- Welke exotische diersoorten heeft u in uw bezit?
- Bent u in het bezit van exotische dieren die u zou omschrijven als moeilijk te houden (speciaal voer, leefomgeving bepaalde temperatuur of omvang etc.)?
- Waar heeft u de kennis en ervaring opgedaan die nodig is voor het houden van deze dieren?
- Welke ervaring heeft u tot nu toe gehad met de positieflijst?
- Was u tevreden met de voorgaande positieflijsten (uit 2015 en 2017)?
- Momenteel is er nieuwe wet- en regelgeving in de maak die wordt ontwikkeld aan de hand van een nieuwe methodiek door een nieuw onderzoeksteam. Hoe denk u dat die er in zijn opzet er uit zal zien vergeleken met de positieflijsten (hoe worden dieren beoordeeld, welke dieren staan er op etc.)?
- Wat zou er volgens u moeten veranderen aan deze nieuwe wet- en regelgeving ten opzichte van de positieflijsten?
- Als u wet- en regelgeving zou mogen ontwikkelen die het welzijn van exotische dieren zou moeten waarborgen, hoe zou u dit dan invullen?

Vragen voor Dibevo, PVH, Stichting AAP en Dierenbescherming

- Het aantal houders van exotische dieren in Nederland is onbekend, zou u een schatting kunnen maken om hoeveel houders het gaat en op welke informatie baseert u dit?
- Op welke manier bent u betrokken geweest bij het opstellen van (de methodiek van) de positieflijst?
- Bent u tevreden over de methodiek die is gebruikt bij het opstellen van voorgaande positieflijsten?
- Momenteel is er nieuwe wet- en regelgeving in de maak die wordt ontwikkeld aan de hand van een nieuwe methodiek door een nieuw onderzoeksteam. Hoe denk u dat die er in zijn opzet er uit zal zien vergeleken met de positieflijsten (hoe worden dieren beoordeeld, welke dieren staan er op etc.)?
- Wat zou er volgens u moeten veranderen aan deze nieuwe wet- en regelgeving ten opzichte van de positieflijsten?
- Als u wet- en regelgeving zou mogen ontwikkelen die het welzijn van exotische dieren zou moeten waarborgen, hoe zou u dit dan invullen?
- Bij het opstellen van de positieflijst moet er rekening worden gehouden met het Andibel-arrest. Is er volgens u in het verleden (positieflijsten uit 2015 en 2017) genoeg rekening gehouden met het Andibel-arrest, waarom wel of juist niet?
- Als u van mening bent dat de positieflijst in strijd was met het Andibel-arrest, wat zal er dan aan de nieuwe wet- en regelgeving moeten worden veranderd (vergeleken met de positieflijsten) zodat deze niet in strijd is met het Andibel-arrest?

Vragen voor Erna Philippi-Gho

- Op welke manier bent u betrokken geweest bij het opstellen van (de methodiek van) de positieflijst?
- Bent u tevreden over de methodiek die is gebruikt bij het opstellen van voorgaande positieflijsten?
- Momenteel is er nieuwe wet- en regelgeving in de maak die wordt ontwikkeld aan de hand van een

nieuwe methodiek door een nieuw onderzoeksteam. Hoe denk u dat die er in zijn opzet er uit zal zien vergeleken met de positieflijsten (hoe worden dieren beoordeeld, welke dieren staan er op etc.)?

- Wat zou er volgens u moeten veranderen aan deze nieuwe wet- en regelgeving ten opzichte van de positieflijsten?
- Als u wet- en regelgeving zou mogen ontwikkelen die het welzijn van exotische dieren zou moeten waarborgen, hoe zou u dit dan invullen?
- Bij het opstellen van de positieflijst moet er rekening worden gehouden met het Andibel-arrest. Is er volgens u in het verleden (positieflijsten uit 2015 en 2017) genoeg rekening gehouden met het Andibel-arrest, waarom wel of juist niet?
- Als u van mening bent dat de positieflijst in strijd was met het Andibel-arrest, wat zal er dan aan de nieuwe wet- en regelgeving moeten worden veranderd (vergeleken met de positieflijsten) zodat deze niet in strijd is met het Andibel-arrest?

Vragen voor Bonder Exotics

- Hoeveel diersoorten heeft u in uw bezit en welke diersoorten zijn dit?
- Hoe komt u aan de kennis die nodig is om deze diersoorten te houden?
- Hoeveel dieren fokt en verkoopt u?
- Vragen veel van uw kopers wel eens naar de positieflijst?
- Geeft u dieren mee aan kopers die geen tot weinig ervaring hebben met het houden van exoten?
- Weten kopers iets af van de positieflijst?
- Wat is uw mening over de positieflijsten?
- Ziet u wel eens exotische dieren die slecht behandeld worden?
- Als u zelf wet – en regelgeving mocht bedenken om het dierenwelzijn van exotische dieren te waarborgen, hoe zou u dit dan inrichten?

Bijlage 2. Uitwerkingen interviews stakeholders

Dibevo

Namens Dibevo: Gerrit Hofstra, expert (inter)nationale wet- en regelgeving op het gebied van dieren en planten bij Dibevo. 19 juli 2018.

Het aantal houders van exotische dieren in Nederland is onbekend, zou u een schatting kunnen maken om hoeveel houders het gaat en op welke informatie baseert u dit?

Hele moeilijke vraag; Ten eerste, wat zijn exotische dieren? Voor de antwoorden sluit ik aan bij het onderzoek feiten en cijfers gezelschapsdieren 2015. Het aantal houders is gebaseerd op het aantal en het gemiddelde aantal dieren per houder (ook uit feiten en cijfers).

Soortgroep	Aantal dieren	gemiddeld aantal dieren per houder	Aantal houders
Volierevogels	3.900.000	6,40	609375
Postduiven (waarschijnlijk ook al stevig gedomesticeerd)	5.000.000	80,00	62500
Aquariumvissen (meestal volledig of grotendeels identiek aan de wilde vorm)	9.000.000	13,60	661764,7
Vijvervissen (vaak min of meer sterk afwijkend van de oorspronkelijke (bron) soorten. Goudvissen en goudkarpers feitelijk al zo lang in menselijke handen dat wellicht van een volledig gedomesticeerde soort gesproken kan worden.	9.000.000	17,40	517241,4
Overige zoogdieren (excl hond en kat en productiedieren)	1.700.000	2,20	772727,3
Herpeten	650.000	8,00	81250

Op welke manier bent u betrokken geweest bij het opstellen van (de methodiek van) de positieflijst?

Ik heb zitting gehad in de adviescommissie voor het RDA advies Positieflijst. Ik heb namens Lacerta en het PVH deelgenomen aan het stakeholdersoverleg en ik heb namens Dibevo zitting gehad in de PEC. Op dit moment houdt ik namens Dibevo de ontwikkelingen in de gaten.

Bent u tevreden over de methodiek die is gebruikt bij het opstellen van voorgaande positieflijsten?

RDA positieflijst was in principe een compromislijst maar als zodanig wel werkbaar. De Wageningen positieflijst 1.0 (voor de PEC) was zeer slecht en onwerkbaar. De risico-evaluatie zoals deze door de PEC gemaakt was (2.0) was in principe verdedigbaar, maar een risico-evaluatie zegt in feite niets over dierwelzijn en dat is wel de basis van de wet. Als voorbeeld; het houden van een tapir vraagt qua voorzieningen en kennis veel meer van de houder dan het houden van een konijn; toch is het welzijn van de gemiddelde in NL gehouden tapir naar verwachting beter geborgd dan die van het gemiddelde konijn. Toch zal volgens een risico-gebaseerde beoordeling de tapir eerder verboden worden dan het konijn.

Momenteel is er nieuwe wet- en regelgeving in de maak die wordt ontwikkeld aan de hand van een nieuwe methodiek door een nieuw onderzoeksteam. Hoe denk u dat die er in zijn opzet er uit zal zien vergeleken met de positieflijsten (hoe worden dieren beoordeeld, welke dieren staan er op etc.)?

Ik weet het niet: Op dit moment wordt daarover door de overheid geen enkele informatie gegeven, ik kan dus uitsluitend speculeren en dat lijkt mij niet wenselijk of zinvol.

Wat zou er volgens u moeten veranderen aan deze nieuwe wet- en regelgeving ten opzichte van de positieflijsten?

De basis en de reden voor de wet is dierwelzijn. De wet zou dan ook zo moeten worden uitgevoerd dat dit centraal komt te staan.

Als u wet- en regelgeving zou mogen ontwikkelen die het welzijn van exotische dieren zou moeten waarborgen, hoe zou u dit dan invullen?

Opstellen van houderijvoorschriften eventueel gecombineerd met kennisvereisten waar dit voor het houden van een soort noodzakelijk is. Conform de Europese wetgeving dienen de te stellen eisen overigens wel wetenschappelijk gemotiveerd te zijn.

Bij het opstellen van de positieflijst moet er rekening worden gehouden met het Andibel-arrest. Is er volgens u in het verleden (positieflijsten uit 2015 en 2017) genoeg rekening gehouden met het Andibel-arrest, waarom wel of juist niet?

Onvoldoende; ze zijn niet voor niets door de rechter vernietigd. Voor de motivatie verwijs ik je naar het arrest.

Als u van mening bent dat de positieflijst in strijd was met het Andibel-arrest, wat zal er dan aan de nieuwe wet- en regelgeving moeten worden veranderd (vergeleken met de positieflijsten) zodat deze niet in strijd is met het Andibel-arrest?

Het belangrijkste punt is dat een verbod uitsluitend gebaseerd mag zijn op zorgvuldig wetenschappelijk onderzoek; dat zal dus moeten plaatsvinden en dan wel onderzoek aan het gehouden dier. Verder verwijs ik je naar de diverse gerechtelijke uitspraken.

Wat is domesticatie en wat valt er precies onder de term “exoot”?

Genetische veranderingen in dieren gaan veel sneller dan de meeste mensen zich realiseren. Persoonlijk denk ik dat na 4-5 generaties de dieren sterk afwijken van de natuurlijke populatie. Wat is gedomesticeerd; immers vanaf het eerste kweekresultaat zullen er verschillen gaan optreden tussen de gehouden populatie en de wilde populatie; wanneer spreekt u van domesticatie? Is een dwerghamster gedomesticeerd? Een goudhamster? Een parelhoen? Een pauw? Zonder duidelijke definities blijft het zwemmen in de modder.

Stichting AAP

Namens Stichting AAP Paul van der Wielen. Paul is senior Policy Advisor and Researcher bij Stichting AAP. 6 september 2018

Vragen beantwoord als medewerker stichting AAP, dossierhouder PL in NL.

Het begrip "exotische diersoort" betekend niet voor iedereen het zelfde. Hoe zou u dit begrip omschrijven (inheems/uitheems, wel/niet gedomesticeerd etc.)?

Inderdaad is de definitie van een exotisch wild dier niet eensluidend. Dat geldt ook voor domesticatie. Zelfs gevestigde organisaties als UN/CITES, FECAVA, etc hanteren verschillende definities voor wat we in het Engels noemen 'wild or domesticated' (op soortniveau) and 'feral or tame' (individueel dierniveau). Harmonisatie op globaal of Europees niveau is zeer wenselijk want huidige situatie geeft verwarring en leidt tot misverstand, maar harmonisatie is niet eenvoudig te bereiken. Niet uitgemaakt is wie de autoriteit zou zijn die hierin een leidende verantwoordelijkheid heeft.

AAP zet zich in voor exotische niet-gedomesticeerde dieren. Dit is een dier wat van oorsprong niet in het land waar het wordt aangetroffen voorkomt én niet-gedomesticeerd is. Dus niet gewend is in directe nabijheid en in gezelschap van mensen te leven. 'AAP specializes in rescuing and housing exotic and non-domesticated mammals. By exotic, AAP refers to species that are not native to the place where found or sheltered'. Dat betekent dat we bijvoorbeeld een lynx uit Spanje niet opvangen, maar een verzoek tot opname van een lynx in NL wel overwegen.

Wageningen UR heeft vers van de pers in september 2018 op verzoek van LNV een advies uitgebracht (<http://edepot.wur.nl/450689>) waarin het tot een 'assessment framework' komt hoe wetenschappelijk beredeneerd kan worden wat wel of niet gedomesticeerde diersoorten zijn. Diersoorten als kameel, dromedaris, alpaca, lama, edelhert, rendier zitten in een grijs gebied qua domesticatie-proces. En nog veel meerdere diersoorten al dan niet hybride. Ervan uitgaande dat advies door LNV wordt opgevolgd (dat weten we overigens nog niet), maakt dit inzichtelijk hoe bevoegd gezag voor totstandkoming van Positieflijsten (PL's), met begrippen als gedomesticeerd en exotisch omgaat. We maken ons bij AAP zorgen over het statement in rapportage: "Is de oorspronkelijke soort in het wild uitgestorven, dan is de soort per definitie meer of minder gedomesticeerd". Als een handelaar in staat zou zijn om alle Siberische tijgers uit het wild te halen, dan is deze soort ineens (meer of minder) gedomesticeerd???

Het aantal houders van exotische dieren in Nederland is onbekend, zou u een schatting kunnen maken om hoeveel houders het gaat en op welke informatie baseert u dit (De cijfers over bijzondere dieren uit het rapport over de gezelschapsdierensector 2015 zijn bekend, maar geven helaas geen schatting)?

Dat – het aantal houders van exotische dieren in NL - is inderdaad een onbekende factor. Voor AAP op zich niet zo relevant. Wij maken dan ook geen schatting. Wij weten alleen dat de vraag naar opvangcapaciteit voor exotische niet-gedomesticeerde dieren ruimschoots het aanbod aan opvangplaatsen overschrijdt. En dat is een Europees fenomeen. Dat geldt voor niet-gedomesticeerde exotische dieren en evenzo voor gedomesticeerde dieren als hond en kat. Vanuit de exotische houderijsector wordt wel aangevoerd dat wij als opvanggemeenschap slechts een fractie, van het totaal aan exotische niet-gedomesticeerde dieren in NL/EU als huisdier aanwezig, opvangen. En dat daar dus de conclusie bij hoort dat in veel gevallen exotische wilde dieren zonder problemen gehouden worden in NL. Zou op zich kunnen en klinkt op eerste oog/oor best plausibel, maar wij vragen de sector dit hard te maken. En dat lukt ze niet, mede doordat identificatie en registratie van

deze dieren ontbreekt en de sector heel heterogeen is. Kom ik op terug.

Een paar manieren om een inschatting te maken van het aantal exotische dierhouders en het aantal door hen gehouden dieren in NL is: 1) navraag bij dierenartsen 2) afzet speciaalvoer bij diervoederfabrikanten 3) Onderzoek naar exotisch huisdierenbezit via houders zelf en via 4) het monitoren van de handel.

Ad 1) Navraag bij dierenartsen (naar frequentie van consults) of de opkomst van gespecialiseerde dierenartsen in niet-gedomesticeerde dieren, is een mogelijkheid om inzicht te krijgen in het exotisch huisdierenbezit. Immers iedere eigenaar heeft een zorgplicht en daaronder valt toegang tot veterinaire zorg. Wij hebben als AAP nooit onderzoek gedaan, of onderzoek laten uitvoeren door een externe partij, naar aantal exotische dieren jaarlijks door NLse dierenartsen behandeld en hoeverre dit een goede indicator is voor bepalen van het totaal aantal houders en totaal aantal exotische dieren in NL.

Ad2) Soms geven diervoederfabrikanten inzicht in de hoeveelheid verkocht diervoer specifiek voor exotische dieren. Ook deze gegevens zijn moeilijk om te zetten naar aantal dieren of aantal houders, want niet elke houder geeft dit specifieke (dure) voer aan zijn/haar dier(en), en voer kan door afnemer verhandeld worden over landsgrenzen. NVG in NL en FEDIAF in EU geven info over handelsvolumes van diervoeders. Deze data zijn echter niet zo grondig uitgesplitst dat hier verkoop van voer voor exotische zoogdieren uit te destilleren is.

Ad3) In Duitsland is recent onderzoek gedaan naar exotisch huisdierenbezit (Exopet-studies) door deze exotische dierbezitters een anonieme enquête te laten invullen. Extrapolatie van het huisdierenbezit in Dtsl naar NL is wetenschappelijk onverantwoord, maar het geeft mogelijk wel een indicatie van de omvang van de sector in NL. Hebben we bij AAP niet gedaan omdat de resultaten van het Exopet-onderdeel voor zoogdieren nog niet bekend zijn. (<http://www.exopet-studie.de/info/wildsaeugetiere/>)

Ad4) Verkooptransacties monitoren. Inzicht in het aantal dieren dat via verkooptransacties (op internet, in dierspeciaalzaken of op fairs) geeft een beeld van de diersoorten die verhandeld worden en het aantal verhandelde dieren in de gemonitorde 'snapshot'-periode, maar zegt betrekkelijk weinig over feitelijke omvang van het particuliere bezit van deze diersoorten. De mortaliteit bij sommige exotische zoogdiersoorten in particulier bezit kan hoog zijn, zodat verkoopcijfers van dieren (mocht je daar al een goed totaalbeeld van kunnen krijgen) nog steeds geen goed inzicht geven in het werkelijke aantal dieren en houders. Dan is er nog het probleem van bewust loslaten van dieren, waardoor wij als AAP de oorsprong van een zwefdier niet meer kunnen herleiden naar een particulier, maar wel vermoedens hebben dat het dier al dan niet bewust is ontsnapt bij een particulier. We weten inmiddels (na wetenschappelijk onderzoek) dat de meest gehouden exotische huisdieren ook de grootste kans hebben te worden losgelaten.

<https://besjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1365-2664.13237?af=R&> (The most common exotic pets are also the most likely to get released into the wild).

Algemene conclusie is dat welke weg (1 t/m 4) je ook bewandelt je alleen inzichten krijgt, indicaties over de grootte van de sector. Er schuilen onherroepelijk onzorgvuldigheden in de interpretatie en extrapolatie van gevonden data, en daarmee zijn de cijfers – als we er als AAP al achteraan willen – eenvoudig te weerleggen en verwerpen door partijen die andere belangen hebben dan AAP. Voor AAP telt het feit dat de opvangverzoeken van exotische dieren (vanuit particuliere spijtoptanten en van stray-animals / zwefdieren) al decennia de opvangcapaciteit verre overschrijden, en dat deze dieren allemaal met welzijnsproblemen bij ons binnenkomen. Verplichte Registratie- en identificatie (zoals de chipplicht voor honden en katten vanaf 1 april 2013) maakt wel duidelijk - via analyse van

gegevens in deze databank - hoeveel dieren er gehouden worden.

We twijfelen dus als AAP sterk aan de aanname van de sector dat bepaalde exotische wilde dieren zonder problemen kunnen worden gehouden omdat wij slechts een fractie van de feitelijk gehouden dieren zien binnenkomen. Als opvanglocatie stellen wij bij binnenkomst in quarantaine meteen vast dat het dier gebreken heeft. Die kennis is soms wetenschappelijk vastgelegd. Dat geldt bijvoorbeeld voor degoes die met gebitsproblemen en vaak met diabetes binnenkomen. In hun natuurlijke habitat zijn deze verschijnselen / afwijkingen veel minder aanwezig. Op die manier kan wetenschappelijk een relatie tussen privaat bezit en het houden van het dier in gevangenschap (ofwel het onttrekken van het dier uit natuurlijk habitat) en fysiologische gebreken worden aangetoond. En dat dus het privaat houden van degoes – zoals dat nu door houders wordt gedaan - inbreuken op het welzijn van het dier tot gevolg hebben.

Op welke manier bent u betrokken geweest bij het opstellen van (de methodiek van) de positieflijst?

Persoonlijk niet betrokken. Zelf werkzaam bij AAP sinds maart 2016. Start van de laatste poging tot PL te komen, dateert van voor die datum.

AAP is in het verleden (2015,2016) samen met experts van sectorpartijen als DiBeVo en PVH betrokken geweest bij het verzamelen van wetenschappelijke informatie over risico's van diersoorten in particulier bezit. Dat is gebeurd onder begeleiding van de Wur, gefinancierd door de overheid, in een projectgroep genaamd positieflijst expert commissie (PEC). De gevonden bronnen zijn gedocumenteerd en de passages waarin risico's zijn omschreven zijn vastgelegd in zogenaamde 'excerpten, argumentenkaarten en beoordelingsformulieren'. Daarmee hebben de experts in gezamenlijkheid - op basis van de verzamelde bronnen - een risico-inschatting per diersoort gemaakt. Het geheel van deze beoordelingen is voorgelegd aan een adviescommissie (PAC) die een kwalitatieve steekproef heeft gedaan naar het werk van de PEC, en daarna de Minister een plaatsingsadvies heeft gegeven. De Minister heeft uiteindelijk de lat van geaccepteerd risico vastgesteld, en heeft de eerdere PL's vastgesteld.

AAP heeft zich in algemene zin hard gemaakt voor totstandkoming van positieflijsten. Dat is een continue lobby-inspanning om de politieke bereidheid voor deze lijsten te behouden, en het onderwerp op de politieke agenda te houden. Dit doen we in overleg / samen met de Dierenbescherming en de Dierencoalitie. De wens van totstandkoming PL is door coalitiepartijen bekrachtigd en in het huidige Regeerakkoord opgenomen.

Bent u tevreden over de methodiek die is gebruikt bij het opstellen van voorgaande positieflijsten?

AAP kan als belanghebbende niet tevreden zijn met een situatie waarin er nog geen juridisch houdbare positieflijst is in NL. We willen deze kraan dichtdraaien. Alle pogingen tot nu toe, hebben nog geen juridisch houdbaar resultaat opgeleverd. De methodiek, en de wijze waarop de methodiek tot stand is gekomen met betrokkenheid van deskundigen, lijkt zorgvuldig, maar de bevoegde rechter in Nederland (CBb) heeft daarover anders geoordeeld. Dat dienen we te respecteren en dat doen we dus ook. Nu vragen we LNV in te zetten op een zorgvuldig proces en dito inhoud van een nieuwe PL voor zoogdieren. Snelheid in besluitvorming is voor AAP wel belangrijk maar secundair. Zorgvuldigheid leidend tot een juridisch houdbaar resultaat, is het belangrijkste.

De PAC moet in nieuwe methodiek het gehele werk van de PEC toetsen. Het CBb stelt namelijk dat het excerpt uitsluitend uit de context gehaalde citaten vermeldt uit (wetenschappelijke) literatuur, en dat de PAC niet steekproefsgewijs het werk van de PEC mag bezien.

We hebben in NL een traditie van participatieve besluitvormingsprocessen. Dat betekent dat in de beleidsvorming vele stakeholders – veelal ook burgers – vroegtijdig bij overheidsplannen betrokken worden. Op dat poldermodel zijn we in NL vaak trots. Het draagvlak voor het uiteindelijk vastgestelde beleid wordt daardoor groter, is de veronderstelling.

Feitelijk is in de methodiek voor totstandkoming PL's in NL ook een heel participatief proces gestart. Een evenwichtig team van experts is benoemd door LNV en geraadpleegd in de PEC, zij hebben alle relevante bronnen voor een beoordeling opgezocht, en een eerste gezamenlijke oordeel op basis daarvan gegeven. Feitelijk is de inhoudelijke bronkennis van deze experts leidend, en bepalen de doelstellingen van de organisaties waar deze experts werken, de richting van de inhoudelijke kennis. Mijn visie is dat LNV de onafhankelijkheid van de betrokken experts had kunnen borgen door de experts voorafgaande het werk een verklaring te laten tekenen dat ze 'enkel als inhoudelijk expert zijn gevraagd, benaderd en in PEC optreden, en zonder last- en ruggespraak vanuit de organisaties waar de experts op de loonlijst staan, het werk in de PEC doen'. Dat is niet gebeurd, waarna CBb het proces door gebrek onafhankelijkheid van stakeholderexperts ongeldig verklaard. Vanuit AAP hebben we onze expert niet beïnvloed in haar werk. Onze expert is op basis van eigen inzicht en overtuiging in bezien van wetenschappelijke bronnen tot oordelen gekomen. Wel zijn we doorlopend op de hoogte gehouden over de voortgang in de beoordelingen door onze expert.

Een juridisch risico zien wij in de CBb wens (zoals in rechterlijke uitspraak vastgelegd) tot 'absolute onafhankelijkheid' van de experts. AAP kent geen experts in NL of daarbuiten – op het terrein van exotische niet-gedomesticeerde dieren - die niet zijn verbonden aan een organisatie welke een belang heeft bij de PL. Door te kiezen voor een evenwichtig team (met 2 experts vanuit dierenwelzijnsorganisaties, 2 vanuit veterinaire wereld, en 2 experts uit de sector), ontstonden checks and balances in het uiteindelijke oordeel over risico's van diersoorten. Overigens gaven in meer dan 60% van alle beoordeelde diersoorten alle experts exact dezelfde scores aangaande risico's. Een indicatie dat organisatorische inbedding van experts niet van uitzonderlijk belang lijkt bij het inschatten van risico's op basis van wetenschappelijke bronnen. Hoe dan ook, de rechter (CBb) heeft deze handelswijze als onzorgvuldig bestempeld. Het werk van de PEC had niet steekproefsgewijs gecontroleerd mogen worden door de PAC. De PAC had alle oordelen goed moeten toetsen vanwege het feit dat de PEC-leden niet onafhankelijk zijn. De PAC wordt door de rechter wel als een onafhankelijke entiteit gezien. Als je kijkt wie er in de PAC zitting nemen, is de grote vraag of deze wel de juridische toets van 'onafhankelijk' kan doorstaan. Dus daarin schuilt een toekomstig juridisch gevaar. Buiten de experts zegt Wageningen UR over zichzelf een onafhankelijk kennisinstituut te zijn, maar er liggen allerlei verbanden en belangen met contractresearch vanuit de sector, dierenwelzijnsorganisaties en wens tot vervolgoopdrachten vanuit opdrachtgever (LNV).

Wat het Ministerie bij voorgaande positieflijsten goed heeft gedaan, is dat intentie was om niet alle 5000 zoogdiersoorten (op de wereld aanwezig) op risico te beoordelen i.h.k.v. de PL in NL. Dat zou ondoenlijk zijn. Dus er is een referentiedatum gekozen (1 februari 2015) om te kijken welke exotische niet-gedomesticeerde zoogdieren zich op dat moment in NL bevonden. Dat waren er in totaal 274 die op de zogenaamde 'inventarisatielijst' zijn geplaatst. Deze soorten worden gefaseerd beoordeeld door PEC en PAC, in 2015 waren dat er in een eerste tranche 100. Dat resulteerde in oordeel dat verschillende ondersoorten van het spieshart en blafhart een te hoog risico-oordeel kregen en niet op de PL kwamen. De overige diersoorten zouden wel op de PL komen.

De niet op de inventarisatielijst genoemde diersoorten (grootweg 5000 minus 274 soorten) mogen niet gehouden worden door particulieren in NL totdat een verzoek tot plaatsing op de PL wordt ingediend en gehonoreerd. Deze situatie betekende feitelijk dat zonder een tot stand gekomen PL er nog steeds een limiet zat op het aantal in NL gehouden exotische zoogdiersoorten. Ofwel je zou

kunnen zeggen dat er in NL een positieflijst was met daarop 274 soorten. Recentelijk heeft het Ministerie – op aandringen van het Collective of Animal and Plant Stakeholders – aangegeven dat deze inventarisatielijst geen functie meer heeft. Feitelijk belemmerde de lijst het vrije verkeer van goederen en diensten, zonder geldige argumentatie. Situatie nu is dat een Nederlandse houder die een nieuwe diersoort wil houden daar binnen tien dagen na aanschaf schriftelijk melding van moet doen bij de autoriteit (RVO/Nvwa). Wij weten niet hoeveel meldingen voor nieuwe zoogdiersoorten binnen komen. Ministerie ontwikkelt hoe dan ook een methodiek die snel toepasbaar is voor momenteel in NL aanwezige soorten alsook voor nog niet-aanwezige soorten. En die methodiek is op zoogdieren, reptielen, amfibieën en vogels toepasbaar. Dat is de doelstelling.

Momenteel is er nieuwe wet- en regelgeving in de maak die wordt ontwikkeld aan de hand van een nieuwe methodiek door een nieuw onderzoeksteam. Hoe denk u dat die er in zijn opzet er uit zal zien vergeleken met de positieflijsten (hoe worden dieren beoordeeld, welke dieren staan er op etc.)?

AAP is als organisatie niet meer betrokken. Feitelijk heeft rechter (CBB) gezegd dat juist de eerdere betrokkenheid van stakeholderexperts ervoor heeft gezorgd dat het resultaat (de vorige PL) niet onafhankelijk tot stand is gekomen en daarmee niet geldig kan zijn. Anders geformuleerd: Als we ons nu als AAP wederom inhoudelijk bemoeien met een nieuwe methodiek, dan maken we het totstandkomingsproces juridisch kwetsbaar. En dat is het laatste wat we willen. Dus we staan als AAP op afstand en vragen enkel LNV zo nu en dan om voortgang, of om Minister deze voortgang te melden aan het Parlement.

Opzet van PL zal i.i.g. een clause hebben om dieren toe te voegen aan de lijst, dan wel af te voeren. Dit als er nieuwe wetenschappelijke bronnen zijn die tot een nieuwe beoordeling of herbeoordeling aanleiding geven. En de methodiek zelf zal een heel algemene snel toe te passen methodiek worden (denk aan een beslisboom) waarmee naast zoogdieren, ook reptielen, amfibieën en vogels kunnen worden beoordeeld. We weten niet welke criteria in de methodiek zullen worden gebruikt en welk niveau van risico door de Minister acceptabel wordt geacht. De beoordelingscriteria zelf moet de wetgever ook in de Wet opnemen. Ook zal nieuwe wetgeving wrsch een uitsterfconstructie bevatten waarbij exotische dieren in particulier bezit op moment dat PL in werking treedt, in bezit kunnen blijven bij huidige eigenaar tot natuurlijke dood van het dier.

Wat zou er volgens u moeten veranderen aan deze nieuwe wet- en regelgeving ten opzichte van de positieflijsten?

Weet niet precies wat je met deze vraag bedoelt, dus reframe de vraag ‘wat moet in wet- en regelgeving geregeld voor vastleggen van PL?’

Wat goed is is dat de Wet Dieren de mogelijkheid biedt om positieflijsten op te stellen. “De Minister wijst diersoorten aan...” Art 2.2.1 Wet dieren: “Het is verboden dieren te houden die niet behoren tot door Onze Minister aangewezen diersoorten of diercategorieën”. Dit artikel vormt de wettelijke basis, de grondslag, voor het opstellen van positieflijsten.

Art 2.2.2. Wet Dieren: stelt dat criteria kenbaar in Amvb vastgelegd moeten zijn. Dit is ook een essentieel sub-artikel. Zoals ook hierboven aangegeven.

‘Wat belangrijk is dat de ‘positieflijsten’ levende lijsten zijn, dus dat de Minister kan blijven aanwijzen / diersoorten kan afvoeren. Dat er wijzigingen aan de lijsten kunnen worden aangebracht en dat deze dus geen statische lijsten zijn. Daar moet de wet mogelijkheden toe bieden.

Wat voorts belangrijk is, is dat de aanvrager van een wijziging gevraagd kan worden om die aanvraag te motiveren. Ofwel de aanvrager maakt duidelijk op basis van welke wetenschappelijke bronnen een diersoort op de lijst moet worden geplaatst danwel moet worden verwijderd. Die mogelijkheid tot motivatie is ook in het belang van een serieuze aanvrager, en helpt natuurlijk ook bevoegd gezag in het besluit. Bevoegd gezag voor het besluit is en blijft de Minister. Die oordeelt uiteindelijk – na een paar tussenstappen van bezwaar en beroep – of een aanvraag wordt gehonoreerd.

Grote onbekende is nog hoe geoordeeld moet worden wanneer wetenschappelijke kennis over risico's van een diersoort in particulier bezit volledig ontbreekt. En dat is een situatie die wrsch geldt voor vele zoogdiersoorten. Moet de overheid dan in geval van een aanvraag op basis van het ontbreken van kennis de diersoort in particulier bezit toestaan (omdat het vrije handel niet mag belemmeren zonder geldig argument), of kan het op basis van het voorzorgsbeginsel – bij een grijs vermoeden van risico - stellen dat de diersoort niet gehouden kan worden. We weten dat de tegenstanders van positieflijsten (verenigd in NL in 'the Collective of Animal and Plant Stakeholders' en DiBeVo) de jurisprudentie van CBb zo interpreteren dat bij ontbreken van voldoende kennis voor een risicobeoordeling, de overheid de diersoort moet toestaan. Wat ons betreft heeft het CBb het Andibel-arrest onterecht niet volledig gerespecteerd/overgenomen en is er bij onvoldoende kennis voldoende juridische grond om de diersoort niet op de PL te plaatsen. Dat past ook in de essentie van het beleidsinstrument, 'een **positieflijst**': Je plaatst pas diersoorten op een lijst op het moment dat je positief oordeelt over een diersoort. Niet als je nog geen oordeel kunt geven.

Als u wet- en regelgeving zou mogen ontwikkelen die het welzijn van exotische dieren zou moeten waarborgen, hoe zou u dit dan invullen?

De Positieflijst is voor ons het belangrijkste en meest effectieve instrument om de risico's van het houden van exotische dieren (voor mens, dier en omgeving) naar een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te brengen. Als AAP zien we geen andere instrumenten die zo effectief en simpel werken, zoals we ook in de praktijk in België zien. Voor AAP is het primaire belang bij een PL om de instroom van zorgbehoevende exotische dieren vanuit particuliere houders te verminderen naar onze opvanglocaties. Momenteel komt zo'n 60% van onze rescue requests van private owners. Bedenk ook dat handhavers vanuit de overheid bij een PL alleen kennis moeten hebben van de diersoorten op de PL (naast de andere kaders die diersoorten verbieden in privaat bezit zoals Wet Natuurbescherming, IAS-regeling en CITES). Komen ze in de praktijk andere diersoorten tegen, dan weten ze meteen dat dat of illegaal is, of de dieren al voor inwerkingtreding van PL in bezit was bij eigenaar. Die moet dat dan kunnen bewijzen.

Duidelijkheid in toedeling van handhavingstaak van PL's, wanneer deze tot stand zijn gekomen, is een zorgpunt voor AAP. We hebben als AAP weinig vertrouwen in zelfregulering van de sector, waarvoor de overheid bij eerdere PL-initiatieven heeft gekozen. Het liefst zien we dus duidelijke verbodsbepalingen in de wet, of in de AmvB's gekoppeld aan de Wet, met duidelijkheid voor de benoemde handhaver. De sector zou bij zelfregulering de naleving van PL's moeten controleren (op onderdelen: geen handel en bezit van dieren niet op de PL, en geen handel en bezit van niet-beoordeelde diersoorten én naleving van soortspecifieke houderijvoorschriften voor dieren op de PL, mits deze zijn afgesproken).

Er is gebrek aan vertrouwen in zelfregulering bij de dierenwelzijnsorganisaties betrokken bij de PL. Dit is bekend bij de Overheid. Dit zijn overigens de Dierenbescherming, de Dierencoalitie en AAP. Niet uitsluitend vanwege het feit dat de wil zou ontbreken bij de sector om het zelf te organiseren. Wel omdat de sector zo divers / heterogeen is dat er geen sectorpartijen zijn die controle hebben over alle partijen / organisaties / mensen die in exotische niet-gedomesticeerde dieren handelen en/of of deze bezitten. Ofwel de kenmerken van de sector maken dat – en dat is ook wetenschappelijk

bewezen - zelforganisatie of zelfregulering gedoemd is te mislukken, en ook nu reeds mislukt. Want waarom reguleert de sector zich momenteel al niet op bijvoorbeeld de houderijvoorschriften en dierenbijsluiters van LICG? Door de vrijblijvende status en gebrek aan handhaving en sancties is bekend dat veel van de nieuwe eigenaren van dieren, geen enkel bron hanteren over de zorg van hun dier in het eerste jaar dat ze het dier bezitten (blijkt uit onderzoek van DiBeVo) <https://dibevo.nl/pers/consument-nog-te-vaak-onwetend-over-juiste-verzorging-van-zijn-huisdier>). Ze blijven daarmee bewust handelingsonbekwaam.

Houderijvoorschriften brengt me op een ander punt. In eerdere pogingen heeft de overheid drie categorieën risico's voor diergroepen gehanteerd in PL-methodiek: 1) diersoorten te hoog risico: verbod diersoort met uitsterfconstructie, niet op PL; 2) diersoort met geaccepteerd risico: mag gehouden en komt op PL en 3) diersoort met te ondervangen risico's: diersoort komt op PL met houderijvoorschriften.

Ten aanzien van de laatste categorie – eerder aangeduidt als de paarse lijst - zou de naleving van houderijvoorschriften een taak van de sector zelf zijn. En dat zien we niet gebeuren om de hierboven genoemde redenen. AAP zou bij een eventuele toekomstige keuze voor sectorregulering een PL wensen waarin de meeste dieren danwel op PL danwel niet op PL komen (dus een kleine paarse lijst met toegestane diersoorten onder houderijvoorschriften). Dit omdat dit een enorme handhavingstaak inhoudt en grondige kennis van alle soortspecifieke houderijvoorschriften, die de sectorpartijen begrijpelijk niet kunnen leveren in de praktijk.

Voorafgaande de totstandkoming zorgdragen voor goede handhaving, is dus essentieel. Na totstandkoming verwachten we immers dat PL's worden geëvalueerd. Daarin schuilt een groot risico voor de PL's. Wanneer de handhaving onvoldoende is, zouden PL's bij toekomstige evaluaties kunnen sneuvelen, omdat onvoldoende sprake is van doelbereik van het instrument. Zo is in het verleden vaker regelgeving op het gebied van dierenwelzijn gesneuveld (bijvoorbeeld bij evaluatie Regeling Agressieve Honden) omdat er vooraf onvoldoende handhavingscapaciteit is vrijgemaakt. Terwijl er met de regelgeving sec weinig mis is. Dat maakt dat we als voorstanders van de PL heel alert zijn op de wijze van - en vrijgemaakte capaciteit - voor de handhaving.

Even terug naar de zelforganisatie. Het bereik van de sectorpartijen houdt op bij haar eigen leden, vaak gespecialiseerde houders of verkopers die aan gespecialiseerde houders leveren, die goed weten wat de zorg voor dieren inhoudt. De grootste welzijnsproblemen doen zich juist niet daar voor maar eerder bij de kleine hobbyhouders, die impulsief een leuk diertje op internet kopen. Noem een zilvervos, rolstaartbeer of dingo. Er zijn enorm veel verkoopkanalen (via beurzen, shops, tussen particulieren onderling in binnen- en buitenland, websites) gerund door individuen en organisaties die zich niet laten vertegenwoordigen of informeren door sectororganisaties. Daarbij is het houden van exotische niet-gedomesticeerde dieren geen goedkope aangelegenheid. Om de kosten van het houden te kunnen financieren, vindt er fok, verkoop (aan niet-gespecialiseerde particulieren) en onderhandse uitwisseling plaats.

Bij het opstellen van de positieflijst moet er rekening worden gehouden met het Andibel-arrest. Is er volgens u in het verleden (positieflijsten uit 2015 en 2017) genoeg rekening gehouden met het Andibel-arrest, waarom wel of juist niet?

Ja, de wetgever heeft kennis genomen van het Andibel arrest. Deze stelt in essentie dat dierenwelzijn een legitiem doel is om vrije handel te mogen belemmeren tussen EU-lidstaten. Maar dat dit argument wel proportioneel moet worden toegepast, ofwel niet-discriminatoir. Daarom moeten ook de criteria voor de beoordeling bij Wet worden vastgesteld, zodat aanvragers voor nieuwe

beoordelingen / herbeoordelingen kennis kunnen nemen hoe hun aanvraag wordt beoordeeld. De hoogste Nederlandse administratieve rechter over dit onderwerp is het CBb. Deze heeft een uitspraak gedaan in de zaak over Positieflijsten. Wellicht bekend is het artikel in Nederlands Juristen Vakblad van Machteld Kistenkas (van AT Osborne) over deze materie. Wij zien hierin dat CBb het Andibel arrest heeft gevolgd, maar niet volledig heeft gevolgd. Dus de wetgever heeft volgens Andibel gehandeld, het CBb is niet volledig. In NL is er geen beroep tegen de uitspraak van CBb mogelijk omdat dit de hoogste administratieve rechter in dierenwelzijnszaken is.

Als u van mening bent dat de positieflijst in strijd was met het Andibel-arrest, wat zal er dan aan de nieuwe wet- en regelgeving moeten worden veranderd (vergeleken met de positieflijsten) zodat deze niet in strijd is met het Andibel-arrest?

Andibel-arrest van EHJ is leidend. CBb moet de uitspraak van deze EU-rechter volledig overnemen, en in lijn met deze Europese uitspraak oordelen voor Nederlandse context. Andibel ligt aan de basis van de Belgische positieflijst voor zoogdieren. De Belgische PL is ook juridisch aangevochten en heeft stand gehouden. Als Nederlandse wetgever slim is dan blijft het dichtbij de opzet en formuleringen van de Belgische PL die immers de rechterlijke toets heeft doorstaan in de Belgische context. Dat een nieuwe PL in NL juridisch wordt aangevochten door sectorpartijen is een zekerheid.

Risicobeoordelingen per diersoort maken kan aan experts worden overgelaten, maar de mate van geaccepteerd risico (waar ligt de lat?) is een politiek besluit. Dat kan de Nederlandse wetgever zo sturen zodat een resultaat zoals in België ontstaat. Het is immers in kader van coherentie moeilijk uit te leggen als we in NL straks een PL van 10 of 200 zoogdiersoorten hebben terwijl de Belgische wetgever in ons buurland aangeeft dat 45 zoogdiersoorten het stempel van acceptabel risico voor mens, dier en omgeving kunnen dragen. Maar dat kan mogelijk wel gebeuren. Bij AAP zijn we voorlopig tevreden als er een PL komt, ongeacht hoe ambitieus die is ten aanzien van aantal diersoorten op de lijst. De lijst valt immers met wetenschappelijke bronnen te wijzigen in de toekomst. Dat betekent dat het nieuwe totstandkomingsproces en inhoud van het besluit voldoet aan de eisen die de wet stelt aan een overheidsbesluit (de algemene beginselen van behoorlijk bestuur (Abbb)). Want nieuwe rechtszaken volgen er zeker. Niet vanuit de dierenwelzijnsorganisaties, maar vanuit de sector die deze regelgeving niet wenst.

Erna Philippi-Gho

Erna Philippi-Gho, voormalig jurist voor het Ministerie van LNV. Erna Philippi-Gho is betrokken geweest bij verschillende procedures omtrent de positieflijst. 31 juli 2018.

Ik zal proberen om zo systematisch mogelijk uit te leggen welke eisen er worden gesteld aan een positieflijst voor zoogdieren. Het is jammer dat er steeds vanuit wordt gegaan dat het Andibel-arrest het belangrijkste is. Eigenlijk is dit een nogal kort-door-de-bocht arrest wat weinig inzicht geeft aan de eisen die daadwerkelijk door het Hof van Justitie worden gesteld. De échte eisen heb ik in de bijlage uiteengezet.

Op welke manier bent u betrokken geweest bij het opstellen van (de methodiek van) de positieflijst?

Ik ben uitsluitend als jurist namens cliënt, de Stichting Platform Verantwoord Huisdierenbezit, betrokken bij de positieflijst. Vanuit die hoedanigheid heb ik de bezwaar- en beroepsprocedures inzake de positieflijst gevoerd, aanvragen ingediend voor de plaatsing van nieuwe soorten op de positieflijst en de zienswijze opgesteld inzake het Voorgenomen Besluit aanwijzing te houden zoogdiersoorten.

Bent u tevreden over de methodiek die is gebruikt bij het opstellen van voorgaande positieflijsten?

Zoals blijkt uit de bijlage is de systematiek op veel punten in strijd met de eisen die het Hof van Justitie aan een positieflijst stelt. Kort samengevat zijn de volgende punten relevant:

- Er is niet voorafgaand aan de risicobeoordelingen vastgesteld wat het dierenwelzijnsniveau is dat wordt nagestreefd en welk risiconiveau door de Minister niet langer acceptabel wordt geacht, dat is wel verplicht.
- Er geldt een algemeen verbod op het houden van zoogdieren, terwijl een onderscheid moet worden gemaakt naar groepen met een vergelijkbaar risiconiveau. Dit is een tweede inbreuk op de eisen die het Hof stelt
- Er wordt gebruik gemaakt van niet-wetenschappelijke literatuur, weer een inbreuk, de risicobeoordelingen moeten in alle gevallen, ook bij toepassing van het voorzorgsbeginsel zijn gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek
- Er wordt onbeperkt geclusterd omdat er van veel diersoorten geen wetenschappelijke gegevens bekend zijn en om de beoordelingen sneller uit te voeren. Dit is strijdig met de eis dat de plaatsing een diersoort al dan niet op de positieflijst te plaatsen is gebaseerd op een uitgebreid onderzoek van het gevaar dat het houden van specimens van de betrokken soort inhoudt voor de bescherming van de belangen en de vereisten van het leven en de gezondheid van dieren welk onderzoek berust op de meest betrouwbare wetenschappelijke gegevens die beschikbaar zijn en de meest recente resultaten van het internationale onderzoek.
- De vorm van eerdere risicobeoordelingen voldeed niet aan de eisen die daaraan worden gesteld, nu het ging om uit de context geplaatste citaten uit al dan niet wetenschappelijke literatuur. Dit maakte dat niet aan het vereiste van transparantie en zorgvuldigheid werd voldaan.

Dit is slechts een korte samenvatting van de belangrijkste inbreuken. In de bijlage is alles verder uitgewerkt.

Momenteel is er nieuwe wet- en regelgeving in de maak die wordt ontwikkeld aan de hand van een nieuwe methodiek door een nieuw onderzoeksteam. Hoe denk u dat die er in zijn opzet er uit zal zien vergeleken met de positieflijsten (hoe worden dieren beoordeeld, welke dieren staan er op etc.)?

Het enige wat mij bekend is, is dat dezelfde literatuur wordt gebruikt als bij de vorige beoordelingen en dat de systematiek nog verder vereenvoudigd is. Dit kan mij alleen maar de indruk geven dat de kwaliteit weer hopeloos zal zijn.

Wat zou er volgens u moeten veranderen aan deze nieuwe wet- en regelgeving ten opzichte van de positieflijsten?

Het systeem van een positieflijst voor dierenwelzijn is onzinnig. In de eerste plaats kunnen vrijwel alle dieren goed gehouden worden en daadwerkelijk alle dieren slecht. Of een diersoort goed gehouden wordt heeft mijns inziens te maken met 3 elementen: de mogelijkheid om een diersoort impulsief aan te schaffen, de houderijcultuur in een lidstaat en in hoeverre deze overeenkomt met de wijze waarop een diersoort gehouden zou moeten worden en de houder zelf, meer specifiek de sociale controle op een houder en het algemene beeld dat bestaat over houders (wat is normaal en acceptabel en wat niet, en klopt dit beeld eigenlijk wel).

Uit wetenschappelijk onderzoek en algemene gegevens over handhaving op dierenwelzijn is gebleken dat het overgrote deel van inbreuken op het welzijn van dieren plaatsvindt bij de meest algemeen gehouden soorten: honden, katten, konijnen, cavia's, pony's en paarden. Dit hangt direct samen met de gemakkelijke wijze waarop met name de eerste vier soorten zijn te verkrijgen, de discrepantie tussen de houderijcultuur ten aanzien van deze soorten en de eisen die de soort daadwerkelijk stelt om op een goed welzijnsniveau te worden gehouden en het totaal verknipte beeld in de samenleving over hoe deze soorten gehouden moeten worden. Als je met wetgeving écht een grote stap voorwaarts wil maken voor het welzijn van dieren dan komen er op zeer korte termijn bindende houderijvoorschriften voor het houden van deze 6 diersoorten, aangevuld met strikte eisen voor het fokken van deze diersoorten. De nu geldende eisen aan het fokken teneinde genetische afwijkingen te voorkomen zijn veel te beperkt. Vooral bij honden zijn de problemen nu extreem. Maar omdat het algemeen geaccepteerd is om honden op ras met gesloten stamboek te fokken, wordt dit probleem niet effectief aangepakt.

Bij het houden van bijzondere diersoorten/exoten zijn de welzijnsproblemen beperkt. Dit komt omdat de diersoorten veel minder gemakkelijk te verkrijgen zijn, de houderijcultuur veel beter onderbouwd is (de meeste houders van exoten hanteren op eigen initiatief de Duitse Mindestanforderungen die al een goede basis geven voor een hoog dierenwelzijnsniveau) en de sociale controle heel erg intensief is. Vrijwel iedereen kent elkaar en wanneer iemand een slechte reputatie heeft, wordt het voor die persoon een stuk lastiger nog dieren te verkrijgen. Maar omdat het algemene beeld in de samenleving is, dat het houden van exoten vreemd is en schadelijk voor het dierenwelzijn, wordt juist dit bezit aan verboden onderhevig. Het houden van de 6 échte risicosoorten blijft vooralsnog vrij.

Als u wet- en regelgeving zou mogen ontwikkelen die het welzijn van exotische dieren zou moeten waarborgen, hoe zou u dit dan invullen?

In de eerste plaats gaat het niet om exotische dieren, maar tot op dit moment om zoogdieren. Daar zoals aangegeven de meest algemeen gehouden zoogdieren de grootste problemen kennen, zou prioriteit bij deze dieren moeten liggen en niet bij exoten.

Desalniettemin het volgende.

Ik zou direct de Duitse Mindestanforderungen omzetten naar het Nederlands en deze opleggen als bindende houderijvoorschriften voor alle diersoorten, deze aanvullen met houderijvoorschriften voor de algemene diersoorten die daarin nog niet zijn opgenomen en het houden van diersoorten op andere wijze ontheffingsplichtig maken waarbij, als een andere wijze van houden algemeen (dus niet voor één specifiek geval) kan worden goedgekeurd, deze wordt toegevoegd aan de houderijvoorschriften. Voorts zou ik voor de gevaarlijke soorten en soorten die écht een grote investering van geld en kennis vereisen ook een ontheffingsplicht opleggen maar deze wel koppelen aan objectieve criteria, bijvoorbeeld het beschikken over een vakbekwaamheidsbewijs in combinatie met een verblijf dat voldoet aan de houderijvoorschriften. Voorts zou ik heel strikte eisen opstellen voor het fokken van rasedieren teneinde de tergende welzijnsproblemen op dit vlak om te keren.

Bij het opstellen van de positieflijst moet er rekening worden gehouden met het Andibel-arrest. Is er volgens u in het verleden (positieflijsten uit 2015 en 2017) genoeg rekening gehouden met het Andibel-arrest, waarom wel of juist niet?

Het Andibel-arrest is een arrest van totaal ondergeschikt belang. Belangrijke arresten zijn de volgende zaken:

T-13/99 (Pfitzer)

T-70/99 (Alpharma)

C-24/00 (Commissie / Frankrijk)

C-333/08 (Commissie / Frankrijk)

C-257/07 (BSE-arrest)

Dit zijn de echt relevante arresten. Ze zijn behoorlijk taaie kost, vooral de eerste 2, maar geven exact aan wat de eisen aan een positieflijst en een beoordelingssystematiek zijn. Ze zijn te vinden op eurlex.europa.eu. Het jaartal is het cijfer achter de slash, het zaaknummer is het cijfer voor de slash. De bijlage is vrijwel volledig gebaseerd op hetgeen het Hof van Justitie in deze zaken heeft vastgesteld. Als de Minister weer alleen naar Andibel kijkt, dan kan hij zich weer verheugen op een enorme nederlaag.

Als u van mening bent dat de positieflijst in strijd was met het Andibel-arrest, wat zal er dan aan de nieuwe wet- en regelgeving moeten worden veranderd (vergeleken met de positieflijsten) zodat deze niet in strijd is met het Andibel-arrest?

Zie bijlage. Zoals aangegeven is Andibel nauwelijks relevant. De jurisprudentie van het Hof van Justitie over positieflijsten en beoordelingssystematieken is uitgebreid. Omdat in de Andibel-zaak er alleen nog maar een voorstel lag en geen systematiek en al helemaal geen uitgevoerde beoordelingen, is dit arrest niet bruikbaar om een uitgewerkt systeem of beoordelingen aan te toetsen. De arresten die ik onder vraag 6 heb genoemd, zijn dat wel.

Kleindierpark

Alexander Knoth van Kleindierpark, een klein dierenpark met een collectie exotische dieren. 18 juli 2018.

Welke exotische diersoorten heeft u in uw bezit?

- Azara agouti's
- Siberische boomeekhoorns
- Braziliaanse cavia's
- Gewone cavia's
- Beverratten
- Dwerg mara's
- Prevost eekhoorns
- Rots cavia's
- Vietnam fazanten
- Capibara's
- Stekelvarkens
- Neusberen
- Parma wallaby's
- Stinkdieren
- Stokstaartjes
- Corsac vossen
- Chinese gestreepte boomeekhoorns
- Hoffmanni eekhoorns
- Aziatische kleinklauw otters

Bent u in het bezit van exotische dieren die u zou omschrijven als moeilijk te houden (speciaal voer, leefomgeving bepaalde temperatuur of omvang etc.)?

Ik denk dat alles afhankelijk is van kennis, iedereen kan ieder dier verzorgen mits je beschikt over de juiste middelen. Ieder exotisch zoogdier vraagt een aangepast dieet. Ik denk niet dat wij in het bezit zijn van dieren die als moeilijk te houden omschreven kunnen worden.

Waar heeft u de kennis en ervaring opgedaan die nodig is voor het houden van deze dieren?

Ik heb de kennis en ervaring in de praktijk opgedaan, bij aanschaf van een dier heb ik mij vooraf laten informeren door andere houders dan wel andere parken die de soort in de collectie hebben. Van hieruit worden verblijven en voederschema's ontwikkelt. Met inmiddels 22 jaar ervaring in het houden komen ook veel mensen bij mij met vragen.

Welke ervaring heeft u tot nu toe gehad met de positieflijst?

Wij hebben meermaals de media gehaald omdat men weer ergens iets gehoord had over stokstaarten die niet meer als "huisdier" mochten. Ik vind de term "huisdier" ook niet geschikt. Wij zijn fel tegenstander van dergelijke lijsten en hebben hiervoor een juriste die onze belangen behartigd.

Was u tevreden met de voorgaande positieflijsten (uit 2015 en 2017)?

Nee.

Momenteel is er nieuwe wet- en regelgeving in de maak die wordt ontwikkeld aan de hand van een nieuwe methodiek door een nieuw onderzoeksteam. Hoe denk u dat die er in zijn opzet er uit zal zien vergeleken met de positieflijsten (hoe worden dieren beoordeeld, welke dieren staan er op etc.)?

Er zullen zoveel mogelijk in gevangenschap gehouden soorten op de nieuwe lijst staan. Want dit is uiteindelijk het doel van het maken van die lijsten.

Wat zou er volgens u moeten veranderen aan deze nieuwe wet- en regelgeving ten opzichte van de positieflijsten?

De lijsten moeten worden afgeschaft en hiervoor in de plaats moet een compleet ander systeem komen.

Als u wet- en regelgeving zou mogen ontwikkelen die het welzijn van exotische dieren zou moeten waarborgen, hoe zou u dit dan invullen?

Ik zou minimale huisvestingseisen hanteren zoals deze ook in Duitsland gehanteerd worden. Een prima systeem welke zeer goed controleerbaar is en heel veel duidelijkheid geeft voor mensen die iets willen houden. Kan je er niet aan voldoen dan kan je het niet houden. De enige kanttekening die ik hier heb is dat de eisen reëel moeten zijn. Hiervoor lijken mij de Duitse eisen ook een goede maatstaaf. Wij bouwen onze eigen verblijven op basis van de Duitse wet en regelgeving.

Bonder Exotics

Tebbe Bonder is fokker en handelaar in exotische dieren en heeft een winkel onder de naam Bonder Exotics. 11 oktober 2018.

Hoeveel diersoorten heeft u in uw bezit en welke diersoorten zijn dit?

Er is altijd een grote doorloop van dieren, dus soms heb ik weer heel andere dieren dan bijvoorbeeld de maand er voor. Momenteel heb ik ongeveer 40 soorten reptielen zitten, 26 soorten knaagdieren en nog 10 soorten andere diersoorten zoals insecten.

Hoe komt u aan de kennis die nodig is om deze diersoorten te houden?

Mijn vader had een groothandel in vogels en in mijn familie zitten veel boeren, dus de basis heb ik op jonge leeftijd al geleerd. Ik had als kind ook al veel huisdieren zoals fretten. Ik heb een paar jaar geleden ook mijn vakbekwaamheid gehaald en ik doe veel zelfstudie. Ik moet wel zeggen dat ik er tijdens het halen van de vakbekwaamheid al achter kwam dat ik meer kennis had dan de docent.

Hoeveel dieren fokt en verkoopt u?

Ik fok niet heel veel met mijn dieren, maar soms heb ik wel ergens jongen van. Ik ben ook wel eens tussenpersoon voor andere mensen, dan haal ik dieren op bij mensen en die verkoop ik dan weer. Ik rij zo het hele land door en kom ook wel eens in het buitenland voor de dieren.

Vragen veel van uw kopers wel eens naar de positieflijst?

Nee, eigenlijk nooit. Hooguit één keer in de paar weken, dan hebben ze ergens iets gehoord en dan zijn ze bang dat ze een dier niet mogen hebben of kopen. Als een dier niet is toegestaan dan heb ik het natuurlijk ook niet, ik heb uiteraard geen illegale dieren in de winkel. Maar ik denk dat zeker 95% van de mensen, dus niet alleen mensen die ik hier in de winkel spreek, absoluut niks af weten van de positieflijst. Er is ook geen voorlichting geweest, niks op de tv of radio. Hoe moeten mensen dan weten van die lijst? De kennis begint nu wel een beetje te komen, maar ze zijn onderhand ook al iets van 10 jaar bezig met die lijst. Mensen hebben geen idee waar ze aan toe zijn, de dierhouderij is enorm groot in Nederland en toch geen spotjes voor de positieflijst. Het valt mij ook op dat je normaal nooit iets hoort van misstanden in de sector, tot er weer een positieflijst aan komt en dan wordt het ineens groot in het nieuws gebracht. De persoon waar pas enorm veel dieren zijn weggehaald die had de NVWA al jaren in het zicht en toch doen ze al die tijd helemaal niks.

Geeft u dieren mee aan kopers die geen tot weinig ervaring hebben met het houden van exoten?

Nee, zeker niet. Wanneer er hier iemand binnen komt voor een kameleon en ik zie dat hij er niet klaar voor is, dan stel ik voor dat ze met een baardagame beginnen. Dan komen ze later maar terug voor die kameleon wanneer ze wat ervaring hebben opgedaan. Ik verkoop niet alleen dieren, maar ook de kennis die je nodig hebt om zo'n dier te kunnen houden.

Weten kopers iets af van de positieflijst?

Erg weinig. Vooral de wat oudere mensen komen er nu pas achter. Er was helemaal geen voorlichting en vooral die mensen zitten vaak niet op het internet. Veel mensen gaan nu al stoppen met de hobby, omdat ze helemaal geen zin hebben in allemaal regels en gedoe. Die mensen fokken al tientallen jaren voor de hobby, daar gaat ook helemaal geen geld in om. De hobbyhouder verkoopt alleen wat dieren zodat hij zijn hobby kan bekostigen, het is voor hen echt een passie. Ik weet van mensen dat ze al tientallen jaren fokken om hun eigen lijn aan konijnen te krijgen. Ze fokken voor dat

ene perfecte dier dat het leuk doet op de show en verkopen de rest als huisdier. Dat gaat nu allemaal verdwijnen, terwijl er bij die mensen nooit verwaarlozing of iets te vinden is.

Wat is uw mening over de positieflijsten?

Ik vind het enkel een manier waarop de anti-dierhouderij lobby zijn zin kan krijgen. Zij vinden dat niemand dieren mag houden en dus proberen ze onze hobby te verbieden. Niemand die ik ken gaat slecht met zijn dieren om, in tegendeel. Ik ken mensen die een complete kamer hebben ingericht voor een reptiel of enorme buitenverblijven hebben voor hun dieren. Zij hebben dure dieren en ook dure hokken, het zou heel raar zijn als zij de dieren die zij al jaren met passie verzorgen slecht zouden behandelen.

Ziet u wel eens exotische dieren die slecht behandeld worden?

Nee, eigenlijk nooit. Ook van andere mensen die in deze sector zitten hoor ik het eigenlijk nooit. Helemaal de zogenaamde exotische diersoorten worden in Nederland uitstekend verzorgd. Bij diersoorten zoals hamsters en konijnen, daar zitten de grote welzijnsproblemen. Dat komt deels omdat mensen zomaar een dier kunnen aanschaffen bij bijvoorbeeld een tuincentrum. Ik snap eigenlijk ook niet waarom zo'n winkel dieren verkoopt, er is daar helemaal geen kennis en dat valt te zien. Ik ben ook blij dat een grote keten van tuincentra/dierenwinkels geen dieren meer gaat verkopen. Ik vind zelfs negen van de tien dierspecialisten nog waardeloos, want ook daar krijg je geen of foute info mee. De consument wordt het ook niet makkelijk gemaakt, want die winkels verkopen gewoon veel te kleine kooien. Om er voor te zorgen dat mensen hun dieren goed behandelen, moet je ze de juiste info geven en er tegelijkertijd ook voor zorgen dat er in winkels het goede voorbeeld wordt gegeven.

Als u zelf wet – en regelgeving mocht bedenken om het dierenwelzijn van exotische dieren te waarborgen, hoe zou u dit dan inrichten?

Ik zou graag zien dat je voor speciale dieren een vergunning moet halen. Daarbij zitten dan ook eisen voor de huisvesting en verzorging van de dieren. Iedereen die ik ken wil daar wel aan meewerken. Als er iemand bij mij zou komen controleren en die zegt dat een van mijn dieren een groter hok moet hebben, dan zorg ik daar voor. Het makkelijke aan een vergunningstelsel is dat je als controleur gewoon ergens binnen kan stappen en kan vragen om de vergunning. Heeft iemand die niet, dan is hij in overtreding. Daarnaast niet overal meer dieren verkopen, alleen nog via winkels en particulieren die er daadwerkelijk kennis van hebben. Later zou ik graag een groot pand hebben waar ik mensen van alles kan leren over de dieren, met daarnaast natuurlijk een mooie winkel.

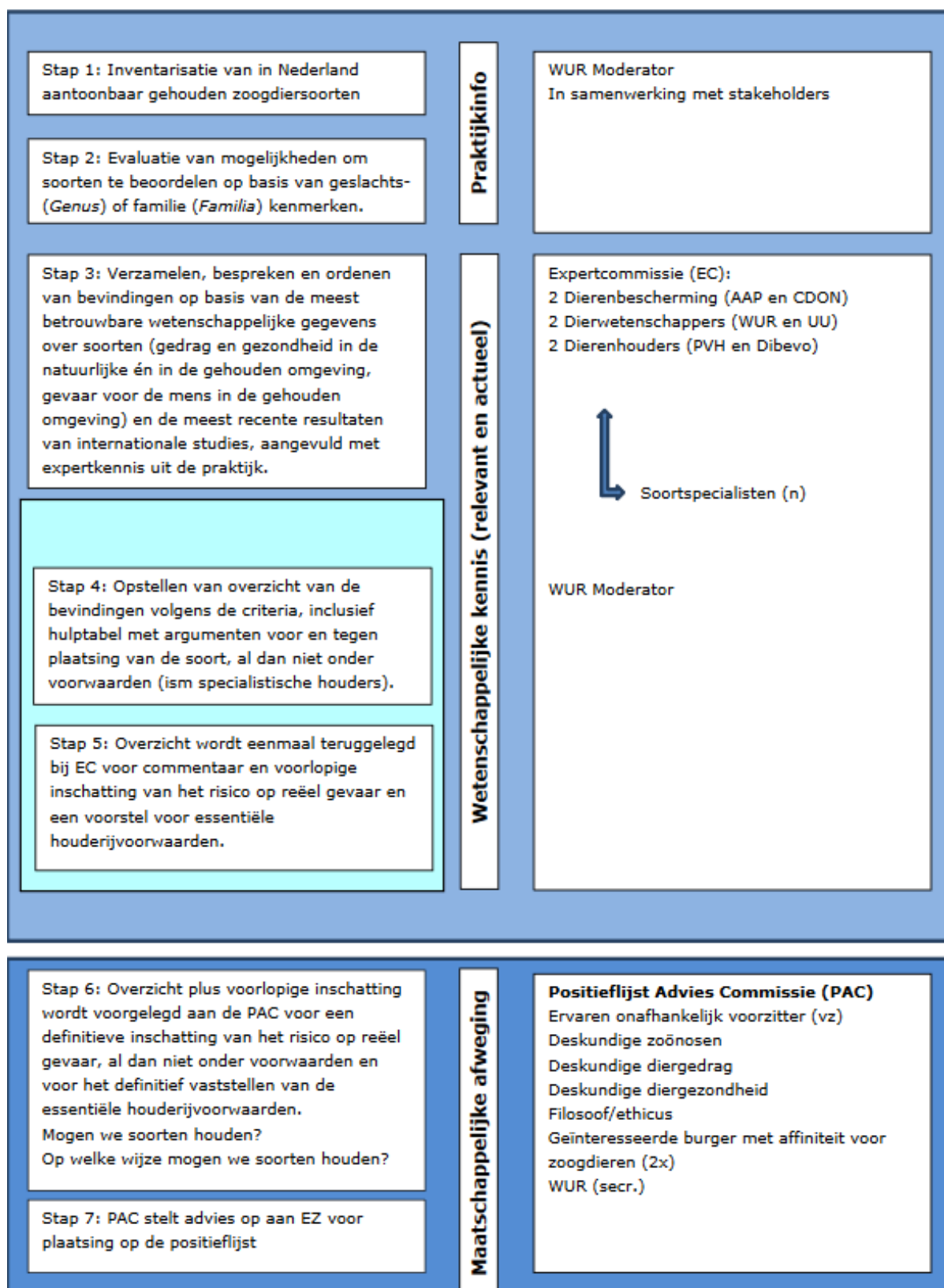
Bijlage 3. Cijfers bijzondere diersoorten in Nederland

Het is onduidelijk hoeveel houders van exotische dieren er zijn in Nederland, mede omdat er geen plicht is om te melden dat men een exotisch dier in bezit heeft. Wel blijkt uit onderzoek dat er in 2015 200.000 fretten, 500.000 knaagdieren, 3.9 miljoen zang- en siervogels, 650.000 reptielen en 18 miljoen aquarium- en vijvervissen aanwezig waren in Nederland (HAS Hogeschool, HAS Kennistransfer & Bedrijfsopleidingen Den Bosch, & Faculteit Diergeneeskunde Utrecht, 2015).

Diersoorten zoals de fret zijn exoten en ook onder de knaagdieren bevinden zich veel exoten, zoals de degoe. Onder zang- en siervogels vallen veel gedomesticeerde soorten, maar geen tot weinig inheemse soorten, omdat het verboden is inheemse soorten te bezitten door de Wet natuurbescherming (artikel 3.2). Deze wet geldt ook voor reptielen en hoewel sommige diersoorten in vele kleurslagen voorkomen, worden zij gezien als exotische diersoort. Voor vissen geldt dat er veel dieren worden geïmporteerd en geëxporteerd (HAS Hogeschool et al., 2015). Uit onderzoek van Wageningen Universiteit en Research, werden er in 2014 550 zoogdiersoorten gehouden in Nederland. Onder deze soorten bevinden zich onder andere 18 diersoorten die worden gehouden voor productie, een aantal verboden primaten en katachtigen en ook een aantal invasieve exoten (Hopster, 2014). Er komen ieder jaar zo'n 20.000 bijzondere dieren binnen bij asielen en gespecialiseerde opvangcentra voor exoten. Onder bijzondere dieren vallen de eerder genoemde groepen, inclusief konijnen en postduiven. Het geschatte aantal bijzondere dieren, waaronder veel exoten, dat jaarlijks wordt opgevangen door gespecialiseerde opvanglocaties is 282 per locatie, met nog eens 200-300 per kinderboerderij (HAS Hogeschool et al., 2015).

De RVO neemt ieder jaar een paar honderd verwaarloosde, mishandelde of illegale exotische dieren in beslag. In 2011 waren dit er 710, in 2012 570 en in 2013 3580. Deze stijging werd veroorzaakt door het in beslag nemen van een grote partij beschermde dieren op Schiphol (Dierenbescherming, 2014).

Bijlage 4. Schematische weergave van het beoordelingsproces positieflijst 2015 en 2017



(Hopster, 2014)

Bijlage 5. Dierenpret Exoknaag en Terraria 2018 Houten

Op 2 december 2018 is er een bezoek geweest aan een beurs voor kleindieren en reptielen in Houten. Het was de bedoeling om de kennis, meningen en adviezen over de positieflijst in Nederland van standhouders te peilen. Echter door het grote aantal buitenlandse standhouders en de grote drukte is dit helaas niet gelukt. Daarnaast waren veel standhouders niet gediend van het stellen van vragen of het maken van foto's. Daarom is er gekozen om geen foto's te plaatsen van het evenement.

Voorstanders van de positieflijst noemen het verwaarlozen en afstaan van dieren door particulieren als een reden voor het instellen van een positieflijst. Het gaat hierbij niet om ervaren houders van dieren, maar mensen die niet de juiste informatie of zelfs geen informatie inwinnen voor er tot aankoop wordt overgegaan. Tegenstanders van de positieflijst zijn van mening dat particulieren niet zomaar een dier kunnen aanschaffen en dat zij er alles aan doen om mensen voldoende voor te lichten.

Het evenement bestaat uit meerdere zalen, één met kleindieren zoals knaagdieren en twee met terrariumdieren. In het gedeelte Exoknaag werden er verschillende diersoorten aangeboden, maar vooral muizen, hamsters, konijnen en cavia's. Een enkele verkoper verkocht chinchilla's of degoes. De algemene indruk was goed, met genoeg ruimte voor de dieren en stevige bakken. Één standhouder had folders van het Landelijk Informatie Centrum Gezelschapsdieren (LICG) om mee te geven aan kopers, namelijk Tebbe Bonder van Bonder Exotics. Met deze handelaar en fokker is al eerder in interview gehouden dat te vinden is in bijlage 2. In deze zaal stonden voornamelijk Nederlandse standhouders, maar ook mensen uit Duitsland, Frankrijk en België waren aanwezig.

In het Terraria gedeelte stonden veel meer stands dan in het gedeelte voor kleindieren. Wat opviel is dat het extreem makkelijk is om een dier te kopen. Slechts bij een enkele grote Nederlandse handelaar is het nodig om een koopcontract te tekenen, bij kleine verkopers kan men het dier zo meenemen zonder dat er gevraagd wordt of de koper wel ervaring heeft met het houden van dieren. Ook zijn de bakken waar dieren in gehouden worden soms erg klein, zodat het dier zich letterlijk niet kan omdraaien. De meeste bakken zijn gemaakt van dun plastic en grotere dieren wisten soms de deksel bijna omhoog te duwen. Geobserveerd werd hoe een flinke teju de kop al buiten het dunne plastic bakje had weten te steken, waarop de verkoper de bak dicht maakte met tape.

Om dieren te mogen verkopen moet de verkoper in het bezit zijn van de vakbekwaamheid. Daarnaast moeten alle dieren eerst worden nagekeken door een persoon die daar bevoegd voor is, zoals een dierenarts. Ook wanneer een dier vanuit een ander land binnen de EU komt, moet er een gezondheidscertificaat aanwezig zijn. Dieren moeten worden vervoerd in een verpakking die niet snel van temperatuur kan veranderen. Daarnaast mogen dieren niet met te veel op elkaar zitten tijdens het transport en moet er dus voldoende ruimte zijn voor de dieren (VHM Events, z.d.). Deze regels gelden voor het transport, echter worden deze regels wel overtreden tijdens het evenement. Er worden dieren ten toon gesteld die zich niet kunnen bewegen en gehouden worden in dunne plastic bakjes, soms met vele soortgenoten.

Bijlage 6. Beschrijving van de risicoklassen positieflijst 2019

Bij de indeling van diersoorten in risicoklassen is het van belang dat in stap 2 alleen die risicofactoren zijn meegenomen die, bij overschrijden van de bij de risicofactor behorende eisen, kunnen leiden tot een substantiële aantasting van het welzijn en de gezondheid van de betreffende diersoort.

Naarmate meer risicofactoren aanwezig zijn bij een diersoort, kan met grote mate van zekerheid worden aangenomen dat de kans op substantiële gezondheids- en welzijnsproblemen groter wordt en dat het houden van exemplaren van de betreffende diersoort naar hun ethologische en fysiologische behoeften hogere eisen aan de houderij en management stelt. Wanneer een diersoort risico's scoort in meerdere categorieën dan betekent dit in de regel dat de complexiteit van het houden van de betreffende diersoort toeneemt en hogere eisen gesteld worden aan houderij en management. Op grond van bovengenoemde overwegingen stelt de WAP voor de diersoorten in te delen in vijf risicoklassen.

Risicoklasse A: Het houden van exemplaren van deze diersoorten in Nederland kent geen aantoonbare risico's voor substantiële aantasting van het welzijn en/of de gezondheid van het individu. Tot deze categorie behoren diersoorten bij wie geen risico's zijn vastgesteld. De voorzorgsmaatregelen die moeten worden getroffen zijn in de regel zeer beperkt en algemeen van aard.

Risicoklasse B: Het houden van exemplaren van deze diersoorten in Nederland kent een enkel duidelijk risico voor substantiële aantasting van het welzijn en/of de gezondheid van het individu. Tot deze klasse behoren diersoorten waarbij in één risicocategorie maximaal twee risico's zijn geconstateerd. De voorzieningen die moeten worden getroffen zijn meestal enkelvoudig en stellen weinig eisen aan de kennis en ervaring van de houder.

Risicoklasse C: Het houden van exemplaren van deze diersoorten in Nederland kent een beperkt aantal duidelijke risico's voor substantiële aantasting van het welzijn en/of de gezondheid van het individu. Uitgangspunt hierbij is dat een beperkt aantal risico's is vastgesteld in twee of drie risicocategorieën. De voorzieningen die moeten worden getroffen kunnen in de regel daardoor nog beperkt zijn in aantal, omvang en/of complexiteit maar stellen duidelijke eisen aan de kennis en ervaring van de houder.

Risicoklasse D: Het houden van exemplaren van deze diersoorten in Nederland kent een aanzienlijk aantal duidelijke risico's voor substantiële aantasting van het welzijn en/of de gezondheid van individuen. Uitgangspunt hier is dat er risico's zijn vastgesteld in vier of vijf risicocategorieën. De voorzieningen die daardoor in de regel moeten worden getroffen zijn meer omvangrijk in aantal, variabiliteit en/of complexiteit en stellen hoge eisen aan de kennis en vaardigheden van de houder.

Risicoklasse E: Het houden van exemplaren van deze diersoorten in Nederland kent één of meerdere aantoonbare, uitzonderlijk hoge risico's voor substantiële aantasting van het welzijn en/of de gezondheid van dieren en/of de gezondheid van mensen. In deze groep vallen die diersoorten die één of meerdere risico's scoren in de categorie uitzonderlijk hoog risico en diersoorten waarbij duidelijke risico's zijn vastgesteld in alle zes risicocategorieën (Wetenschappelijke Adviescommissie Positieflijst, 2018).

Checklist Schriftelijk Rapporteren

Naam:

Klas:

Datum:

Titel verslag/rapport:

Nadat jij je verslag/rapport hebt gecontroleerd met behulp van deze checklist, voeg je deze toe als bijlage. Zonder de ingevulde checklist vindt er geen beoordeling plaats. De assessor controleert met deze checklist je rapport/verslag. De beoordelingscriteria die met een * zijn aangegeven, zijn de zogenaamde 'killing points'. Indien de assessor meer dan vijf 'killing points' heeft aangekruist, dien je het rapport/verslag op alle onvoldoende onderdelen te verbeteren. Voor de herbeoordeling moet je ook de oude versie inleveren. In het afstudeerwerkstuk zijn geen 'killing points' toegestaan! AANVINKEN WAT NIET IN ORDE IS!

1. Het taalgebruik:

- ☐ Bevat niet meer dan drie grammaticale, spel- en typefouten per duizend woorden*
- Bij meer dan drie fouten per duizend woorden is het rapport/verslag afgekeurd!**
- ☐ Heeft een adequate interpunctie*
- ☐ Is afgestemd op de gekozen doelgroep (juiste stijl)*
- ☐ Laat een zakelijke en actieve schrijfstijl zien*
- ☐ Bevat geen persoonlijke voornaamwoorden*

2. Het rapport/verslag:

- ☐ Is ingebonden (hard copy)*
- ☐ Is vrij van plagiaat* (zie onderwijsexamenregeling)

3. De omslag:

- ☐ Bevat de titel
- ☐ Vermeldt de auteur(s)

4. De titelpagina/het titelblad:

- ☐ Heeft een specifieke titel*
- ☐ Vermeldt de auteur(s)*
- ☐ Vermeldt de plaats en de datum*
- ☐ Vermeldt de opdrachtgever(s)*

5. Het voorwoord:

- ☐ Bevat de persoonlijke aanleiding tot het schrijven van het rapport/verslag
- ☐ Bevat persoonlijke bedankjes (persoonlijke voornaamwoorden toegestaan)

6. De inhoudsopgave:

- ☐ Vermeldt alle genummerde onderdelen van het rapport/verslag*
- ☐ Vermeldt de samenvatting en de bijlage(n)
- ☐ Is overzichtelijk
- ☐ Heeft een correcte paginaverwijzing

7. De samenvatting:

- ☐ Is een verkorte versie van het gehele rapport/verslag
- ☐ Bevat conclusies
- ☐ Bevat geen persoonlijke mening
- ☐ Is gestructureerd
- ☐ Is zakelijk geschreven
- ☐ Staat direct na de inhoudsopgave

8. De inleiding (toelichting op intranet):

- ☐ Is hoofdstuk 1*
- ☐ Beschrijft het grotere kader en aanleiding
- ☐ Beschrijft inhoudelijke achtergrondinformatie*
- ☐ Formuleert het probleem/de onderzoeksvraag*
- ☐ Vermeldt het doel*
- ☐ Bevat een leeswijzer voor het rapport/verslag*

9. Materiaal en methode:

- ☐ Beschrijft de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Past bij de onderzoeksvraag/vragen*
- ☐ Beschrijft de variabelen/eenheden
- ☐ Beschrijft de methode van data-analyse

10. De (opmaak van de) kern:

- ☐ Bestaat uit genummerde hoofdstukken en (sub)paragrafen (maximaal drie niveaus)*
- ☐ Deze zijn verschillend in opmaak*
- ☐ De hoofdstukken en (sub)paragrafen hebben een passende titel
- ☐ Een hoofdstuk beslaat ten minste één pagina
- ☐ Een nieuw hoofdstuk begint op een nieuwe pagina
- ☐ De zinnen lopen door (geen 'enter' binnen een alinea gebruiken)
- ☐ De figuren zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (onder de figuur)*
- ☐ De tabellen zijn (door) genummerd en hebben een passende titel (boven de tabel)*
- ☐ Tabellen en figuren zijn zelfstandig te begrijpen
- ☐ In de tekst zijn er verwijzingen naar figuren en/of tabellen*
- ☐ De tekst bevat verwijzing naar de desbetreffende bijlage(n)
- ☐ De tekst is ook zonder verwijzingen te begrijpen
- ☐ De pagina's zijn genummerd*

11. De discussie:

- ☐ Bevat een vergelijking met relevante literatuur
- ☐ Geeft de valide argumentatie weer
- ☐ Evalueert de gebruikte onderzoeksmethode
- ☐ Bevat een kritische reflectie op de eigen bevindingen (zie toelichting op intranet)

12. De conclusies en aanbevelingen:

- ☐ De conclusies zijn gebaseerd op relevante feiten
- ☐ De aanbevelingen zijn gebaseerd op relevante feiten
- ☐ Bevatten geen nieuwe informatie*

13. De bronvermelding:

- ☐ In de tekst is conform de geldende APA-normen* (zie intranet Mediatheek)

14. De literatuurlijst:

- ☐ Is opgesteld conform de geldende APA-normen* (zie intranet Mediatheek)

15. De bijlagen:

- ☐ Zijn genummerd
- ☐ Zijn voorzien van een passende titel
- ☐ Bevatten geen eigen analyse